5

DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA,

DE

AEGRORUM EXAMINIS METHODO ET CAUTELIS,

Quam,

AUSPICE DEO PROPITIO,

Et Conſenſu atque Auctoritate Gratioſæ Facultatis Medicæ,

IN ALMA REGIA FRIDERICIANA,

PRÆSIDE

N. D. MICHAELE ALBERTI,

CR. MAJ. REG. BORUSS. AULICO ET CONSIST. MAGDEB. CONSILIARIO, MED. ET PHILOS. NATUR. PROFESSORE PUBL. ORDIN. ETC.

DECANO SUO SPECTATISSIMO,

omino Patrono, Præceptore ac Promotore ſuo omni honoris cultu proſequendo,

PRO GRADU DOCTORIS

MMISQUE IN MEDICINA HONORIBUS ET PRIVILEGIIS DOCTORALIBUS LEGITIME IMPETRANDIS,

HORIS LOCOQUE CONSVETIS,

ANNO MDCCXXXI. D. MART.

PUBLICÆ AC PLACIDÆ ERUDITORUM VENTILATIONI

SUBJICIET

AUCTOR RESPONDENS

HRISTIAN. SIGISMUNDUS Richter,

HALENSIS - MAGDEBURGICUS.

HALÆ MAGDEBURGICÆ,

TYPIS JOH. CHRISTIANI HENDELII, ACAD. TYPOGR.

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Wellcome Library

https://archive.org/details/b30778207

Caput Primum

De neceſſitate Examinis in ſtatum ægrotantium, ejus conditione & requiſitis generatim.

§. I.

MEdici rationalis in eo princeps vertitur officii cardo, ut morbos non præſervet tantum, ſed & præſentes congrua arte amoliatur. Hæc congrua morborum præſervatio & curatio multum tacite ſupponit. Utrumque fieri nequit ſine ſolidiſſima cauſſarum cognitione. Ubi quidem in morbis præcavendis facilius proceditur, dum ſufficit plerumque theoretica tantum cauſſarum, quæ morbos inducere varie valerent, ſcientia, ex qua, quid omittendum huic vel illi individuo, quid ſuſcipiendum, formatur conſilium. Poſterius vero, nempe morborum curatio practica, res eſt difficilior & longe momentoſior. Neque enim cauſſæ ita conſtanter & ordinate occurrunt, uti quidem in libris conſcribuntur, nec, quod plus eſt, ita cadunt in ſenſus, uti hauriuntur ex auctoribus: ſed tantum earum cauſſarum certi effectus ab ipſis producti, qui medicis audiunt ſymptomata, & a quibus deſumuntur morborum ſigna.

§. II.

Effectus hi, ut ut ſenſibus obvii, ita tamen comparati ſunt, ut nec conſtanter ab eadem cauſſa morbifica iidem producantur, ſed valdopere ſæpe differant; nec proinde ſemper eandem cauſſam ſupponant, cum unius effectus plures poſſint eſſe cauſſæ e. g. ſpaſmi, epilepſia, lipothymia, apoplexia, febres, ſub certis effectibus ceu ſignis occurrunt, cauſſis interim eorum occultis, quæ poſſunt eſſe diverſiſſimæ. Quare nec ex horum pathematum ſignis & ſymptomatibus ad certam cauſſam concludere ſine erroris metu medico licet. Siſto exemplum. ſpaſmus producitur per & propter plethoram, ſed non ſemper. Hinc, ſi quis in quolibet ſpaſmo plethoram tanquam ejus cauſſam hariolari vellet, magnum ſane erraret errorem. A multis enim adhuc aliis efficitur. Defectus ipſe ſanguinis ſpaſmum generat. Sic in vicem verſam,

 pletho-

plethora eſt ſpaſmorum cauſſa, ſpaſmi autem forte ſub malo hypochondriaco-hyſterico in hoc vel illo individuo, reliquum tamen plethorico, non adeo adſunt, ſed majoribus potius languoribus, artuum gravitatibus, &c. compenſantur; ſi hic quis concluderet, ideo non adeſt plethora, ſimili deciperetur modo. Plethora enim præter ſpaſmos centum alios effectus inducit.

§. III.

Adeoque in aprico poſitum eſt, effectus morboſos vel ſymptomata non conſtanter de hac vel illa cauſſa ſpecifice teſtari. Sic anguſtia pectoris, ſpirandique difficultas, non ſemper arguit cauſſam ſanguineam, congeſtionis humorum ad pectus. Præter ea cauſſæ morborum dantur tacitæ, leniores, occultæ, ejusdem genii effectus, vix conſpicuos, craſſos ſenſus ne quidem ferientes, ſucceſſivos eosdem inducentes.

§. IV.

Symptomata inſuper morbis accedunt & effectus diverſiſſimi, nec ab ipſa inhærentis morbi cauſſa producti, qui accedunt tantum ab aliis alienis cauſſis, a morbo primario remotis, nec in ipſo ſæpe corpore hærentibus v. g. in initio febrium acutarum ſæpe vehementer inſtant nauſea & vomitus, non ex cauſſa febrili, ſed ex incongruo in hoc ſtatu regimine, potu frigido, membrorum neglecta obtectione &c. quale quid præcipue in purpuratis, petechialibus &c. obſervatur. Iam ſi quis medicus arceſſitus & de hoc effectu ſollicitatus, ex præſentia vomitus judicare vellet, ideo cauſſa morbi conſiſtit in vitio primarum viarum; ſiquidem hoc ſymptoma tunc præ reliquis maxime urgeret & valida ſalina, acria, ſtimulantia, vel plane emetica, aut purgantia, propinare auderet, in quam quæſo incideret una cum ægroto miſeriarum charybdim. Et ſic facile confuſio etiam inter ſymptomata & cauſſas ob earum variam cum aliis complicationem contingere poteſt, & revera contingit, ſi ſolis phœnomenis, in ſenſus incidentibus, fidem haberet medicus, nec altius ſtatum morbi ſcrutaretur. Ut alias plures conſiderationes omittam.

§. V.

Generaliter jam ex his patebit paullulum penſitanti neceſſitas examinis in ſtatum ægrotantium, ut ipſe medicus, quantum fieri unquam poteſt, accuratiſſime in ſingula morbi ſymptomata, phœnomena, accidentia, eorundem connexiones, cauſſasque inquirat, præſentia ſic examinet, ponderet, inter ſe conferat, ut morbus nullo modo confundatur, de abſentibus autem metuat, probabiliter ſuſpicetur, aut, quando ab ægrotis, uti ſæpe fit, non recenſentur, in ea inquirat; quo cum ſufficienti ratione, bona conſcientia & fundato judicio morbi ſuſcipere queat curationem, neque ex falſis ſuppoſitis ſignis,

mor-

morbum falſum, falſamque habeat cauſſam, falſum ſic ſe ipſum & ægrotum.

§. VI.

Eo magis a parte medici illuceſcit neceſſitas practicæ hujus inquiſitionis, ſi præterea ſpecialiſſime conſideretur, quantum medicus in ſe habeat obligationis ratione conſcientiæ; quippe graviſſimam reddet Deo rationem, quicunque ex imperitia, pigritia, negligentia, neglecta accurata morbi penſitatione, ſua ſic culpa ægrum trucidat. Fama & fortuna medici fere tota inde dependent. Et, quomodo medicus, ſi requiratur, ſub medicorum aliorum concurſu, ſuam de morbo mentem explicabit, niſi ejus ſtatum probe ante habeat cognitum, quomodo ſe defendet, ſi in lethali eventu, ejus accuſetur reus, & interim ſub cura habuerit attentiſſimos inſpectores, niſi & ex minutiſſimis morbi circumſtantiis, genio ac indole, ſuam palam faciat integritatem ut demonſtret primo, quis morbus fuerit, idque ex obſervatis ſymptomatibus probet, deinde, quid pro cauſſa habuerit, quæ huic cauſſæ poſuerit remedia, demonſtret cauſſæ veritatem ex phœnomenis ſingulis, & ultimo fatalis eventus culpam omni juſta ſpecie ex ſe devolvat. Nonne meretur talis medicus, qui ſine inquiſitione ſtatim in curam ruit, & idem facit, quod iniqui judices, qui ante, quam de cauſſa bona aut mala clientum cognoverint, ſtatim ab executione inchoant, & poſt hanc primum, in mentem venire ſinunt cauſſæ ſcrutationem, imprudentis, incauti, temerarii, nomen. Empirice, eoque pejus, impie agit & proterve, quisquis ſine accuratiſſimo Examine ſtatus ægrotantium, curam ſuſcipere audet, aut nonne vanus eſt, rudis & indoctus, qui plebejorum & vetularum ad inſtar cogitet, quod in quibusvis morbis polleat præſtantiſſimis remediis, quæ & ſine inquiſitione, ipſa cauſſam morbi inquirerent & curarent.

§. VII.

Medici, vel per multos annos practici, hoc examine ſuperſedere nequeunt, nedum, qui recens plane inchoat praxeos arduum exercitium. Pro vano, arrogante, inconſiderato, & medicinæ parum gnaro nonne habendus eſſet, qui ſibi aut aliis perſuaderet, ſe tantam artem callere, ut ſine multo examine, ſtatim illico, quaſi oculis lynceis ad intimos latitantes corporis receſſus pervagantibus, totum internum & externum patientis ſtatum exhaurire valeat. **Er könne dem Patienten alles anſehen, wiſſe, was ihm fehle, habe nicht nöthig viel zu fragen, darin beſtünde eben die Kunſt.** In quem cenſum etiam conjiciendi ſunt, qui ex urina ſola ſciole, temere & glorioſe geſtiunt omnem corporis labem hariolari ſanitatisque vitia.

§. VIII.

Verum quidem eſt, & ambabus largior, dari morbos, dari caſus, ubi non adeo operoſa inquiſitione opus eſt; ſed neque tamen hoc, ſcilicet cura ſine præmiſſa inquiſitione, ſine vitii nota conceditur, & ſupponi poteſt, niſi in talibus, qui ex multiplici, quotidiana, concatenata, nec interrupta praxi caſuum ſimilitudinem, copiamque acquiſiverunt pariter ac in genere experientiam. Juniores medici etiam in levioribus morbis in omnes circumſtantias inquirere debent, quia non tot caſus ſimiles ſecundum plurima phœnomena in animo habent, nec adeo in perſpiciendis omnibus brevi & quaſi momento rerum connexionibus exercitati eſſe poſſunt. Hinc tales omni reprehenſione digni, qui illico, ac vocantur a 1 ægrotum, poſtquam ejus querelas animo vix quidem attento perceperunt, ſtatim ad chartam confugiunt, & medicamina propinant. Ipſi ſe adſtantibus reddunt ſuſpectos.

§. IX.

A parte patientis autem non minus neceſſitas huius examinis clara eſt, & demonſtratu facilis. Conſtat primo, multos morbos fingi, ab infantibus, pueris, adultis, & ab his ob varias ſæpe cauſſas & fines. Medicus arceſſitus, ſi hunc fictum morbum pro vero habet, nec inquirit, ut debet, hinc ex miris geſticulationibus varia periculoſa nuntiat, multis medicamentis inſiſtit, anxium ſe præbet ac operoſum, primum agit in caſſum. Deinde, nonne ipſis his fictis ægris præcipue adultioribus, aſtutis utplurimum, ſuam imperitiam & imprudentiam clariſſime deteget, qui nihil ægrotantes, ipſum certe riſu, & admiratione excipient; & hoc eo magis & ab aliis ipſi accidet, ſi vel ægroti putati ſponte, aut coacti dolum detegant, vel ab alio medico vocato, ſi medicamenta figmenta curare non poſſunt, eoque attentiore detegatur. Nonne habebit, de quo ſuffundatur rubore, ibi nec valebit; Ey wer hätte das dencken ſollen. Omnino cogitare debuiſſet, & potuiſſet, ſi inquiſiviſſet in ea, quæ morbi præſentiam declarant accuratius, nec oculos ſolos & aures habuiſſet teſtes omni fide maiores, tunc irridebitur ab ægroto ficto ſimul & ſemel ſano, ab adſtantibus, irridebitur a medico fictionis detectore, irridebitur ab aliis. Pariter a multis diſſimulatur morbus & ægri ſymtomata vel negant, vel occultant, ac firmiores haberi volunt, quam revera ſunt, ad minuendum liberorum, cognatorum, parentum, coniugum, amicorum mœrorem. Adfectant adpetitum, vires, hilaritatem animi. Si his omnibus medicus fidem haberet, fide medica non foret dignus, qui ſe & alios falli pateretur. Sæpe ægroti patientiores non multum conqueruntur, & ſi medicus non plus ex iis quæreret, quam confitentur, male actum foret de ægro.

Ejus-

Ejusmodi certe individua medicum ſæpe etiam de reliquo adæquatum reddere poſſunt ſecurum. Sic multi nihil laborare perſuaſi, medicamenta renuunt, & inſtant, der medicus möchte ſie doch mit Artzneyen verſchonen, es fehle ihnen nichts; ubi certe neceſſitatis eſt, ut medicus ſollicite inquirat, an etiam morbi talis ſtatus ſit, qualis putatur ab ægrotis; alias ſi petitis talium, præcipue ſub febribus, annueret & medicus omni bona fide, ſine fide morbi eventum adduceret calamitoſum. Medicus potius inquirat, an hoc vel illud bene ſe habeat, quomodo in hoc vel illo actu natura ſe gerat &c. & ſic demonſtret ægroto periculi latitantis gravitatem. Ægroti ſæpe neſciunt, quid ipſis deſit, nec loqui poſſunt, adſtantes etiam nihil aliud proferre ſciunt, quam, ſie wüſten nicht, wie es mit den Patienten zugehe, was ihn ſo überfallen. Idque quo magis metu, timore, anxietate perculſi, cauſſarum & circumſtantiarum mentionem iniicere nequeunt. Si & hic medicus, quid quærere debeat, vocatus neſciret aliud, quam audiverit ex ægroto, rerum foret ſtatus profecto in anguſtiſſimis. Ulterius hoc explicari poſſet, ſi permitteret inſtituti ratio, nec res perſe loqueretur.

§. X.

Non ſufficit autem ad inquiſitionem, vt eam tantum ante curam inſtituat, ſed examinandus eſt æger ante curam, in cura, & poſt curam. Non ſufficit, vt medicus in generalia ſignorum, cauſſarum generalium, reliquique ſtatus conſtitutionem in genere, inquirat, ſed praecipue in periculoſis, acutis malignis febribus in omnes circumſtantias vel minimas, quantum fieri poteſt, ſpecialius & ſpecialiſſime examinet, non ſemper verbis ſolum, ſed & ſuis oculis, auribus ſtatum tacite ægrotantis hauriat. Unicum ſæpe adeſt morbi phœnomenon, quod a medico præter viſum totam curam protrahit, ne dicam ſæpe ſubvertit. Nec ſufficit ſolius morbi perveſtigatio in tali caſu, ſed requiritur ſtatus etiam externi, in quo æger verſatur, examen, an inſtructus ſit ſufficienti cura, an ita ſit comparatum cum eo, ut in debito regimine ſe continere queat, quales habeat ipſum curantes, an etiam illi ſint iuſtæ conditionis. Es kommt das meiſte in gefährlichen Kranckheiten auf die Wärter mit an. Examinandi proinde ſunt famuli, miniſtri, chirurgi, clyſteres qui adplicarunt, & cognati. Præcipue quando æger præ impotentia non multum loqui poteſt, & dum illi, qui ipſum magis circumſtant, de morbi mutationibus, varioque patientis habitu eo curatius debent & poſſunt cognoſcere, quam medicus, qui per vices tantum accedit. Paucis: examinanda ſunt ſingula, quæ ullo modo ad patientem attinent, & ad eius vel curam, vel poſitive, vel remotive, vel in tantum facere videntur in morbis arduis gravi-

bus-

buſque. Quemadmodum hæc ex ulteriori diſſertationis deductione patebunt.

§. XI.

Requiſita medici, qui examinare debet, ſunt omnia, quæ ſupponuntur in medico pio conſcientioſo & erudito. Dijudicari fere exinde medici poteſt & ſolet ſcientia & diligentia practica, ſi ipſum audias inquirere in ſtatum morboſum. Hæc enim inquiſitio eo maiorem ſupponit medicam cognitionem ſolidam, firmam, ac propriam, nec mutuatam, quo magis illa eſt extemporanea. Expoſcit maiorem dexteritatem, maius exercitium, hæc caſuum reſolutio ex tempore inſtituenda, maiorem præterea iudicii habitum ex circumſtantiis vel certo vel probabiliter concludendi requirit, & mentis præſentiam, quam illa, quæ fit in charta, vbi nec tempore deſtituitur ſufficienti medicus, nec reliquis adminiculis, ubi etiam multi libri ac commentarii evolvi poſſunt, & ex ijs de ſtatu morbi aliquid tranſcribi, licet quidem ſæpius cum ipſius medici concurrente vel ignorantia, vel ambiguitate.

§. XII.

Nec proinde hæc examinandi ars in ſtatum ægrotantium adeo levis, trivialis ac facilis res eſt, quæ ex aëre quaſi captari poſſit, nec multa indigeat opera ac exercitatione; ſed ſua ſponte hic examinandi habitus, ceu aſſa columba in buccam, ita in mentem veniat, als wenn es ſich ſo von ſich ſelbſt gåbe. Utcunque etiam medicus ſit & eruditus & optimis inſtructus qualitatibus, junior tamen ſub praxeos initium haud parum inveniet in cognoſcendis morbis ſecundum omnes circumſtantias difficultatis, in quo ſæpe & exercitatiores habent, quod deſudent. Dictum enim ſuperius eſt, non uti traduntur ab auctoribus vel peritiſſimis, ſigna, cauſſæ ac phœnomena morborum, in individuis, juxta concatenatum ordinem occurrunt, concurrunt, in eadem ſerie ac numero; varie potius cum aliis miſcentur, alia forma & ſpecie morbi ſæpius obveniunt, & innumeris modis in clinica praxi diverſi reperiuntur. Facile, credo, foret, ſi febres, purpura, congeſtiones ac molimina hæmorrhagica & reliqui adfectus ſemper ſub iisdem accurate ſignis ſe manifeſtarent, regulares nunquam non eſſent, ita uti traduntur in libris, facile eſſet examen, ſi cauſſæ morborum ſic ſemper conſtantes, eodem ordine in individuis adeſſent, facile foret, ſi morbi ſoli ſimplices, nec complicati, medici provocarent induſtriam; facile, inquam tunc multis modis foret examen: ſed rerum ſtatus longe aliam exhibet faciem, & magna requiritur circumſpectio in magna morborum varietate, complicatione, a regulari norma aberratione, magna prudentia in veris morborum cauſſis adæquate & judicioſe

de

detegendis, magna opus eſt animi exercitatione & præſentia. Propterea etiam multi teſtantur experti, quod, licet omnia præcepta theoretica & theoretico-practica, omnes cautelas & occurrentia phœnomena circa morbos ex docentis ore, & ex libris, ſufficienter ſe hauſiſſe ſibi perſuaſerint & cogitaverint, praxin iam ſibi rem fere facillimam, poſthæc tamen ad clinicam individualem tendentes, iuxta ægrotantium lectum non aliter fuerint adfecti, ac ſi parum didiciſſent, aut nihil. Hic certe medicum terrere poſſunt patientis anxiæ geſticulationes, clamores, gemitus, periculi iuſta ſuſpicio, quin præſentia, adſtantium in ipſum ſæpe acriores inſtantiae, metus exinde animum capiens. Quid? quod deficiens habitus, & uberioris praxeos caſuumque defectus, morborumque longe alia facies, quam quæ compingitur in compendiis, confundere medicum ſolent: vbi non illico in mentem anxietate diſtrictam veniunt, quae audita ſunt, quae lecta &c. ut ſæpe medicus junior prae confuſione & ſymtomatum intricato ſtatu neſciat, quis morbus ſit, & quid primo ſuſcipiendum, ne dicam, quid inquirendum. Patet profecto & ex hoc ultimo neceſſitas, ut ante, quam quis praxin in ſuos humeros capiat, aliorum practicorum exercitiis interſit, diſcat, quomodo inquirendum ſit in ſtatum aegrotantium, diſcat animi continentiam, adſueſcat in ſumma confuſione ſuas ordinatus ſeruare cogitationes, ne deinde haereat aqua, & ipſe ex confuſione & confuſo examine ægrotis, aut tamen adſtantibus, examinandi ipſum praebeat occaſionem de cauſſa conſternationis, confuſionis; aut ipſis ſuas internas turbas prodat, illique de eo poſtea judicent, er weiß ſich nicht zu helffen, es iſt ihm allezeit Angſt, wenn er zu einem Patienten geruffen wird, man kan es ihm recht anſehen, er thut ſehr wunderliche confuſe Fragen, kömmt gantz aus dem Geſchick, muß wol ſeiner Sachen nicht recht gewiß ſeyn. Et ſic pluribus, quam neceſſarium ſit ipſum examen in genere, tum etiam quantum interſit, ut methodum examinis probe, quisquis praxin ſibi optat, cognitam antea efficiat, poſſet deduci, ſi mihi hoc loco concederet inſtituti ratio. Pergo potius ad proximum propoſiti finem, explicaturus pro virium facultate, quomodo aegroti ſint examinandi, quomodo inquirendum in ſtatum morboſum. Ubi quidem integrum volumen ſufficeret, ſi monſtrari deberet, quomodo in unoquoque morbo inſtituendum ſpecialiſſime ſit examen; id quod prohibent diſſertationes cancelli. Fontes proinde tantum indicabo, equibus generatim examinis quæſtiones in omnibus morbis hauriri poſſunt ac debent, atque exinde quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, ſecundum diverſas

circumſtantias inquirendum ſit, explicaturus. Pergo hinc rupta omni mora ad

Caput II.

De examine circa morborum diagnoſin inſtituendo.

§. I.

Quicunque ſuſcipere intendit morbi cujusdam curationem, de ejus ſane præſentia certus ſit, neceſſe eſt. Præſentiam autem morbi varii quidem deſignant effectus ceu ſigna a læſione tanquam cauſſa, inducti. Quare ex variis alterationibus actionum animalium, vitalium, & naturalium morboſi adfectus hauriuntur præſentes, ex varia mutatione pulſus, reſpirationis, mutationes proportionatas ſe-& excretionum poſt ſe trahentis, adpetitus, nutritionis, &c. phantaſiæ judicandique actus, varia alteratio judicantur ſtatus ordinarii, cum ex juſta horum omnium conditione ſanitatis præſentis ſumatur indicium. Verum quanquam certum eſt, ſingula iſta, ſatis certo de morboſo ſtatu teſtari, quando quocunque modo ab individuorum ſtatu naturali, multum deflectunt; experientia tamen docet, quod ſæpius ſubjecta has læſas actiones eſſe ſimulent, cum tamen læſæ non ſint. Sic fingunt dolores, adpetitus proſtrationem, ſpaſmos, anxietates præcordiorum & ſimilia. Quis neſcit, pueros ſæpe ob caſtigationis metum, tædium ſcholæ, pigritiam, malitiam, fingere tormina ventris, dolores quoscunque alios, motus ſpaſtico epilepticos? Quis neſcit adultos ſæpe etiam eosdem morbos fingere, fingere ſe ſurdos, mutos, mente captos aut ſtupidos, feminas fingere graviditatem ejusque varia accidentia? & hæc quidem diverſis ex cauſſis non tantum a plebe & illis, qui mala perpetrarunt, ſimulantur, ſed & ab individuis nobilioris ſtirpis propter varios politicos fines morbi finguntur. In tali fictione medicus niſi prudentem ſe gerat, uti ſuperius jam dictum, ſuo omni conatu efficiet nihil; ſed famam ac exiſtimationem periclitabitur, ſi operoſus foret in multa medicamentorum ordinatione. Individua adultiora ſæpius impetrato fine celeriter convaleſcentia, medicum ipſum riſu & vultu, ſcurrili increpant, ob er es denn gar nicht mercken können, daß es Verſtellung geweſen. Præterea ejusmodi ficti ægroti medicamina reſpuunt, aut cum ſummo interno in medicum, ſenſu medico cœcum, tædio ſumunt, & cum nullius uſus ſanitatem morbi larva incruſtatam medicamine tentare, operam ſic olenmque perdit medicus. Quamobrem in tali ſtatu ubi ſuſpicionem fictionis præbere poſſunt variæ circumſtantiæ, quantum fieri poteſt, prudenti modo,

habito

habito individuali reſpectu, ſtudeat detegere, quæ ſimulantur & ſic inquirat, an morbus adſit verus aut fictus, fictus in totum, fictus in tantum?

§. II.

Ad fictionem detegendam varia inſervire poſſunt adminicula, quorum tamen aliqua ſaltem exempli loco in ſcenam traham. Sic primo ponderet ætatem ægroti, ſtatum prægreſſum, circumſtantias morales, animi indolem, vitamque anteactam, & in quo articulo poſitæ ſint res illius, qui ægrotum ſe ſimulat, cauſſas morbi talis ſcrutetur, an in indiuiduo, pleraeque niſi omnes non quadrent. Deinde an morbus etiam talis ſit, qui fingi poſſit, ſic febres lipothymiæ, apoplexiæ, ſuffocationes ſtrangulatoriæ &c. a fictione magis ſunt alienæ. Quis enim fingere poterit pulſum celerem & frequentem, quis horrorem verum febrilem cum tetro torvo & cadaveroſo illo vultu febrili finget, quis ſenſuum abolitionem finget, reſpirationem quis adeo continebit, ut fit in lipothymia & ſyncoptica motuum ceſſatione. Poſthæc videat, an reliqua pathemata in morbo, quæ fingi vel plane non, vel certe non diu poſſunt, adſint. Sic in morbis convulſivis ac epilepticis ſimulari poſſunt jectigationes membrorum, ſpumae agitatio ante oris confinia, ſtridor & conclavatio dentium, pollicum intra pugnum contorſio, & reliqua ſimilia. Sed quemadmodum in vera epilepſia ſenſus omnis perit ſub paroxyſmo; ita in ficto morbo, ubi ille non perit, vix poterunt diſſimulare eius praeſentiam; quando ipſis excitetur ſenſatio moleſta. e.g. per punctionem cum acu ſub plantis pedum paullo ſerioſiorem & aliis locis ſenſibilibus, ubi tamen caveat medicus, ne barbariem exerceat, quando forte verus morbus ſubinde accederet. Sic & quorundam fictio cognita fuit per narrationem vel actionem rerum, quae aptae fuerunt ad movendum riſum, quibus talis ſimulatus æger ad ſubridendum commotus fuit, cum verus ægrotus nihil audiviſſet. Sic quorundam ſurditas detecta fuit recenſione variarum rerum, quae ipſos potuerunt terrere & in metum conjicere. Poſtmodum etiam ſymtomatum conditionem attendat, an & omni parte talem habeant habitum, qualis ſolet eſſet ſub vero præſente morbo; id quod medico attento, docto, & qui hiſtoriam morborum callet, non ita erit difficile. Patientis & reliquum ſtatum ponderet, quomodo ſe habeant actiones ſub adfectu, quae non diu & conſtanter fingi poſſunt, quomodo ſibi conſtet adpetitus ciborum potuumque, pulſus quid præ ſe ferat, quæ ſit ſe-& excretionum, quas retinere aut immutare nequit, conditio, quæ ſit animi alacritas, & ſic varia circa ſermonem, geſtus, & motus voluntarios poſt affectus paroxyſmum obſervabit; Quomodo dormiat, quid agatur cum facie, oculis, naribus & reliquis ſenſibus. Si finguntur e. g. dolores

lores & hinc exclamant, varias prætendunt anxias geſticulationes, ex ſubdolo pectore ſæpe altos protrudunt gemitus, hic medicus peritus & prudens facili poterit percipere, an hæc ſint coacta, an ex vero doloris ſenſu procedant. Longe certe alia vox eſt, alia corporis continentia, ubi dolorum atrocia torquet, quam quæ fingitur malitioſo dolo. Facies ſola ſæpe, oculorum motus, tractus faciei (die Mienen) monſtrant rei falſitatem. *Vid. Stahl. Diſp. de facie morborum indice.* Inquirat & medicus in ægrotum per indirectum, ut ipſe non percipiat, quis ipſi animus ſit, ac quaſi dolum ſentiret, ſymtomata producat & ſigna morbi hujus falſa, eumque ſtudeat quæſtionibus ſtratagematicis ac captioſis circumducere, daß er ſich worinnen verſchnappen muß. Aliis injungat, ut ſe abſente ſollicite obſervent patientis geſtus, actus, quid deſideret, an euphoria ſimultanea ſuccedat, an pathemata ſimulata forte ipſe ex oblivione fingere ceſſet, injungat, vt eum excitare vario modo ſtudeant, loquantur cum eo, accerſant alios, de quibus nullam habere poteſt ſuſpicionem, quaſi illi eſſent ſcrutatores ſtatus &c. multisque aliis modis ſtudeat explicare fictionem. De morborum fict. *vid. Dn. D. Præſidis Jurisprudent. medic. Tom. I. Part. I. cap. X. p. 196.* ſufficit interim hoc generaliſſime hic attigiſſe de fictionibus morborum & methodo eas detegendi.

§. III.

Jam vero qui morbos fingunt, medicum aliosque ſæpe adeo poſſunt ſecuros reddere, ut, vero morbo accedente, cum non ſtatim pro vero agnoſcant, ſed primum etiam pro ficto; unde aliquando accidit, vt talis æger in vitæ incurrat periculum, imo occumbat, ante quam morbi gravitas fuerit cognita & obſervata, Quare cum ſatius ſit ab ægroto ſimulante, quam a morbo diſſimulante decipi, caute agendum circa fictionis declarationem 1) ne pro fictione habeatur, quod non eſt fictum, & ſtatim hinc judicio nervoſo ac firmo diſtinguat medicus ſecundum ductum fontium ac ſignorum, quando eo tempore in eodem individuo fictio non adfuerit. Si quis, vt clarius reddatur exemplo, ſæpe ſingit capitis dolores, anxietates, virium proſtrationes, & hæc fictio ſæpe detecta fuit: fieri poteſt, ut idem ſubjectum re vera aliquando hæc ſymtomata incurrat ex acceſſu cujusdam febris adhuc latentis, & tacite molientis. Hic ſi medicus eandem fictionem ſubſumere vellet, inſuper habita inquiſitionis induſtria, juberet eundem incongruis pro nunc modis tractari, & ad ſurgendum, obambulandum, laborandum adigi, prout forte ſub præſentia fictionis factum fuerit, quid hic efficeret boni? Cum præcipue ſub initium febrium acutarum malignarum ſæpe non adeo ſtatim omnibus viribus ſpoliati ſint ægroti, quo minus ſua perficere poſſint negotia,

daß

daß ſie gleich zu Boden fallen möchten. Tale in petechizantibus, petechialibus veris ſæpe accidit, ut ægroti usque ad eruptionis exanthematum tempus ſeptimum diem extra lectum commorentur, ſed cum ſummo ipſorum periculo. Conſtat, multos usque ad tertium morbi diem in plateis obambulaſſe, & hoc ipſo morbi auxiſſe periculum, de quo, ſatis ſubſequens lethalis eventus fuit teſtatus 2) opus eſt, ut fictum a vero, ſi concurrit (quod ſæpiſſime, adeo, ut aliquando ægrotantes ipſi neſciant, quid ficti aut ſimulati addant,) probe diſcernat, nec exinde adfectum majorem aut minorem judicet, quam revera eſt. Sic ſæpe ægrotantes euphoriam fingunt nimiam, quæ licet in tantum adſit, eo tamen gradu a medico haberi nequit, quam fingitur ab ægris, ut conſolentur adflictas ſuorum mentes, medicum ipſum erigant, vel alias ob cauſſas 3) caveat ne fictionem detegendo, odium vel ægroti vel aliorum ſibi concitet præcipue in perſonis nobilioris ſortis. Sufficit medico, ſi fraudem percipiens exinde dirigere ſuas res poſſit, prouti requirit neceſſitas; nec ex una parte a ficto morbo terreatur, ac riſui exponatur, nec ex altera propalam in faciem dicat; es ſey Verſtellung, vnde pro homine minus praeculto haberetur.

§. IV.

Et qu s crederet, niſi quotidiana loqueretur experientia, nonnullos animi valde ſenſibilis, feminas præcipue luxurioſa imaginatione ſuperabundantes, ex nimia animi ſenſibilitate, ob quam ex leviſſimis graviſſimi momenti præſumunt pericula, morbum ſibi præſentem imaginari. His v. g. ſi vel digitus doleat, aut ſi leviori quodam cutis pruritu tententur, mox exinde gravia pathemata ſubeſſe aut adeſſe hariolantur, cum tamen nihil revera adſit morboſi dignum medica curatione. Ita & multi ſibi imaginantur febrem, quos ex quacunque leviori cauſſa, morali magis quam materiali, aliqua incesſit horripilatio, aut quibus ſubinde in tantum immutatur pulſus ratione frequentiæ, alii ſibi imaginantur podagram ex levioribus fibrarum muſculorum in pedibus vibratione vel tenſione; alii quando forte qualitercunque ordinarius vividus faciei color immutatur, oculi, naſus, labia a conſtitutione ordinaria vel parum deflectunt, mox ſe pro ægrotis habent, phthiſeos, hecticæ, latitantis, aut neſcio cujus graviſſimi augurium inde capiunt. Quando mens vel parum turbatur, daß ſie nicht ſo aufgeräumt ſind, excretiones ſudoris, urinæ, alvi, muci per nares in tantum mutationem ſubeunt, muſculi leniter in fibris ſuis criſpantur mox imaginatio ipſis morbi pingit ideam: quamvis vbique nihil adſit, quod morbi nomen mereatur. Exinde etiam fit, ut ſibi varia ſymtomata moleſta, fingant, & de iis medico conquerantur. Et ſæpius certe

cum

cum imaginationis magna vis ſit, hac ſola ſibi accerſunt, niſi veros morbos, tamen varios vanos terrores, anguſtias internas, pallorem faciei, pulſus mutationes & ſudoris anxii eruptiones. Qua de re variæ lepidiſſimæ proferri poſſent hiſtoriæ, ſi tractatum magis, quam diſſertationem conſcribere animus eſſet. Medicus autem etiam in tali caſu, ne decipiatur, proſpiciat, & inquirat, an morbus ſit verus vel imaginarius, in quo eo felicius ſuccedet, ſi ſtatum ſecundum omnia ſigna probe examinet, & videat, an etiam revera illæ actiones, quæ ſanitatis integritatem teſtantur, læſæ ſint, vti fieri ſolet in veris morbis. Ac ſi in tantum deflectant a naturali, quod fieri poteſt ex imaginatione, ut pulſus, reſpiratio, ſe & excretiones aliam exhibeant faciem; videat tamen, an & ad eum gradum alterata ſint, ut exinde verus morbus judicari poſſit & quemadmodum in tali ſtatu alterata deprehenduntur. Præterea reliquas omnes circumſtantias, quæ circa adfectum imaginarium alias, ſi re ipſa urget, occurrunt, ſollicite ponderet. Ubi itaque medicus certus eſt, quod individuum ex imaginatione ſolum laboret, incumbit ipſi, quovis modo declarare, quod nullus adſit morboſus affectus, & hoc ſecundum rationem ægroto imaginario explicare annitetur. Er wird es dem Patienten ſuchen aus dem Sinn zu reden. Proinde & animi potius vitium corrigere, mentemque erigere ex metu ſtudebit, quam multis medicationibus pharmaceyticis corporis labem, quæ non ſubeſt, ſanare in caſſum annitetur.

§. V.

Remota iam omni fictionis & perverſæ imaginationis ſuſpicione, medicus ſi revera morbum adeſſe cognoſcit, primum eſt, ut inquirat, quis ſit morbus, quo gradu & qua prognoſi invaluerit? Hoc nunquam negligendum eſt. Maxima etenim morborum varietas eſt ac diverſitas. Qui morbi, licet pertineant generaliter ad adfectus vel humorum, vel partium ſolidarum, vel motuum, omnes tamen inter ſe ſpecie valdopere diſcrepant, ratione ſedis, ſymtomatum, periculi, tractationis practicæ, & vel centum aliis modis. Quodſi hinc medicus hæc non exacte dignoſcat, & quidem non teneat ante omnia, quis ſit morbus, neque cauſſæ ejus cum ratione poterit inſtituere cognitionem, neque, ad quod tamen totius rei ſumma redit, ejusdem ſuſcipere cum bona conſcientia curationem. Et quanquam hæc tam clara videantur, ut qui de his multum diſſerere vellet, ſoli adfundere lucem appareret: in aprico tamen poſitum eſt, toto nihilominus die circa hæc impingit & multos ægrotis præſcribere medicamina, antequam, quis ſit affectus, certo conſtet, daß ſie drauf loß curiren, ohne zu wiſſen, was es vor eine Kranck-

heit

heit ſey. Unde etiam fit, ut unus morbus confundatur cum alio, fingantur morbi, veri prætervideantur, falſi autem cum magno curentur ſtudio; & hinc remedia, præſenti adfectui haud quadrantia, vel ſine effectu propinentur, vel plane non ſine inſigni deleterio damno. Hinc videas etiam ejusmodi cœcos ac ſiniſtros morborum curatores interrogatos vel a medicis vel ab aliis, quis ſit morbus, neſcire fere, quid reſpondeant, neglecta, vel per negligentiam, vel ignorantiam, vera morbi diagnoſi. Quare recenſent tantum ſymtomata quædam, quæ ægrotum maxime agitant, & urgent. v. g. er habe groſſe Schmertzen im Leibe, dabey Hitze, Aengſtlichkeit ꝛc. aut ſumma morborum genera innuunt, es ſey eine ſpaſtiſche Kranckheit, eine Schwäche der Nerven bey dem Patienten. Quæ ſymtomata omnia tamen generalia vel centum aliis ſpecialibus adfectibus, inter ſe quidem diverſiſſimis, juncta deprehenduntur. Et ſi talis defectus aut confuſio in diagnoſi committatur ſub morbis acutis malignis incipientibus, res ferme eſt conclamata; nec poſtea valet excuſatio, die Kranckheit fieng ſich gantz anders an, als ein hitzig Fieber, wer hätte dencken ſollen, daß dergleichen ſolte darhinter ſtecken. Hi enim morbi, quo magis tacito incedunt ingreſſu, & ſymtomatibus lenioribus ſtipati ſunt, non adeo ordinariam pulſus, ſenſationis &c. conſtitutionem turbantibus, eo majorem in diagnoſi ſolertiam requirunt. Si quis in petechialibus, petechizantibus, inchoantibus cum inſigni languore, laſſitudine, & gravitate artuum, pulſu debili &c. in ſymtomatum languore, in ſenſus fere cadente, acquieſceret & hinc putare vellet, es ſey blos ein Schwächung der Natur, der nervöſen Theile; atque ad excitationem, roborationem, varia tonica, ſtomachica calida, volatilia propinaret, lernam ſane malorum pararet. Hæc autem morborum diagnoſis quam neceſſaria, tam etiam ardua eſt & difficilis. Hæc etiam credo plurimum negotii junioribus practicis faceſſit, circa quam ipſi & expertiores multum impedimenti inveniunt; quod quidem tot diſſenſus medicorum, ſi de morbo convenire debent, abunde teſtantur. Ubi morbus adeo ſæpe intricatus & complicatus eſt, ut non illico conſtet, pro quo ille ſit declarandus. Quum autem nunquam ſine morbi diagnoſi vel vera, vel ſaltem probabili curatio incipienda ſit, ſuadent hinc practici experti omnibus ac ſingulis, ut in caſibus dubiis ac implicatis aliorum exercitatiorum conſilia mentemque ſibi potius expetant, quam ſuſcipiant aliquid, circa quod ipſi hærent ambigui cum ambiguo eventu.

§. VI.

Sed ne nimius ſim in illis, quæ per ſe jam cuivis facile patent, nec pro-

prie ad meum ſpectant propoſitum, pergo potius ad rem ipſam, ut quantum fieri poteſt, ſuccincte explicem, quomodo inſtituendum ſit circa diagnoſin examen, & quæ circa eandem obſeruanda veniant. Primum conſtat, morbum ejusque praeſentiam cognoſci non poſſe, niſi quatenus per certa ſigna & ſymtomata ille ſe prodit. Hæc ſymtomata vel ſunt ſenſationes moleſtæ aut quæcunque præternaturales aliæ vel læſiones reliquarum actionum in ſenſum ægroti utplurimum, non ſemper tamen medici incurrentes. Quare & medicus, utut diu patienti adſtiterit, non tamen cognita poterit habere pathemata plurima, niſi ex confesſione ægrotantis, quippe qui ſentit & ſcit, quid male habeat, quid doleat, ubi doleat, quæ ſit doloris indoles &c. Hinc & medicus ad patientem vocatus, ſi ille loquendi poſſidet facultatem, ante omnia ex ipſo expiſcetur morbi indolem, & quid deſit, quæ ſentiat, exploret. De eo enim, quod revera eſt, non quod eſſe posſit, quæſtio inſtituenda eſt: Et ubi rei veritas haberi a medico poteſt, in totum rejiciuntur otioſæ conjecturæ; es könte wol diß oder das ſeyn. Admonendi proinde ſunt ægroti, ut, quantum poſſunt, ſincere, cordate, diſtincte referant, & ad vivum ſtudeant exprimere, quæ percipiunt incommoda; id quod etiam vtplurimum ſponte faciunt. Non nunquam certos ægrotos ſuperſtitioſa capit perſuaſio, quaſi medicus omnia ſcire poſſet ex ipſorum ſolo obtutu, wenn er ſie nur ſähe, reden hörete, ut exinde etiam fere parum, aut nihil medico confiteantur. In hac falſa opinione non ſunt relinquendi, ſed proponendum ipſis eſt, quam neceſſarium ſit, vt omnia detegant, & recenſeant, quam periculoſum ſit & anceps, ſi quicquam occultent. Multo autem minus ipſe medicus ex ambitioſa mente negligat patientis ſermones audire, nec eos interpellet, ut ſpeciem habere velit ſublimioris judicii, ingenii, quin divinationis. Caveat & medicus ſub narratione ægrotantis ab omnibus indignis geſtibus, incongruo riſu, & aliis ejusmodi actionibus, quae parum fiduciae ipſi conciliant, ſed patienter omnia hauriat & omni ſtudio agat, ut patiens perſuaſisſimus ſit, medicum maxime eſſe præſentem & attentum. Quando autem nimis diffuſus eſt æger in ſua narratione, aut aliena plane immiſcet, ad rem non pertinentia, cum omni humanitate ac modeſtia aberrantem in rectam viam reducat; ipſe propterea ſermones patientis, proprie morbum attingentes, brevius collectos in quæſtiones redigat & ſecundum præcipua ſymtomata examen inſtituat, patientique ſimul dicat er habe nun zur Genüge gehöret, wie es ſtehe, häte er möchte nun, um deſto beſſer hinter die Sache zu kommen, ihm auf ſeine Fragen antworten. Sic omnem in devia evagandi occaſionem proſcindet.

§. VII.

§. VII.

Dantur autem caſus, ubi ægri vel non poſſunt, vel nolunt morbi ſui ſtatum genuino modo medico declarare. Prius obſervatur ſæpe vel in ruſticæ vel alius conditionis individuis ſtupidioribus, ex quibus ſubinde nec verbum cohærentis ſenſus elici poteſt. Nullum ſervant ordinem, mox aliquid adſerunt, mox idem contraria narratione confuſa negant, & vix non ſumma imis commiſcent, ita, ut medicus nihil exinde certi ex eorum confeſſione de ſtatu morbi capere queat. Neſciunt tales ſuas exprimere ſenſationes, dicunt, ſie wüſten nicht zu beſchreiben, was Ihnen fehle, ſie könten es nicht alle ſo behalten, es ſey gar zu viel. Ipſi præterea non attendunt ſub ipſo adfectu præ ſtupiditate aut animi confuſione ad adfectus veram invaſionem & decurſum, nec præter craſſos ſenſus incidentes effectus, dolorum, vomituum, ſitis, vigiliarum, quidquam in tantum retinent, & medico ſatis lepide narrant. Quod præcipue fit, ſi de paroxyſmis febrilibus, eorum mutationibus ac ſymtomatibus, rationem reddere debent. Ita etiam moroſi dantur ægri, qui ſæpe multum medicum faceſſunt, ſi e. g. ejusmodi individuum laboret moliminibus hæmorrhoidalibus difficulter ſuccedentibus & ex motibus irregularibus reſtringatur ſanguis ſupra ventriculum, atque exinde adpetitus & concoctionis inducatur vitium, aut plane conjunctus vomitus urgeat, ſolam ventriculi accuſant debilitatem. Der Magen ſey bey Ihnen nichts nütze, ſie haben keinen Appetit, ſie wolten was für den Magen haben, & præterea nihil ſciunt, aut volunt, proferre. In tali cauſa medici eſt, ut ſublevet defectum hunc, in omnes circumſtantias ipſe inquirat, ſtatum prægreſſum, ſymtomata ponderet, & ſecundum varias pathognomonicas differentias per quæſtiones ſcrutetur, an vomitus e. g. vitium ventriculi, aut congeſtionem ſanguinis in hoc ſubjecto arguere poſſit. Proinde etiam ex iis expiſcetur, ob ſie nichts weiter fühleten, & ſi de certo morbo probabilem ſuſpicionem fovere integrum eſt, ejus ſigna ipſe proferat & quærat; ob nicht auch diß und das dabey ſey? ob ihnen nicht auch ſo und ſo zu muthe? aut alia methodo ac modo ſtudeat ex conſideratione vitæ generis, ætatis, temperamenti, conſuetudinis &c. morbum probabilem efficere, in quem poſtea ulterius ſecundum ſignorum ſpecialium fontes eo facilius inquiret.

§. VIII.

Pari modo etiam haud infrequenter accidit, ut ægrotantes præ debilitate inopinata ſumma & præ ſymtomatibus graviſſimis plane loqui nequeant, nec medico de ſuis ærumnis, licet vellent, exponere poſſint. Auditur in talibus nil niſi gemitus, nil apparet præter anxias geſticulationes, jectigatio-

nes,

nes, quale quid obſervatu obvium eſt in adfectibus ſpaſtico-convulſivis, hyſtericis, ſtrangulatoriis, ſuffocantibus, ac vocem omnem intercipientibus, in adfectibus hypochondriacis, præcipue ſuffocatione hypochondriaca, colica hæmorrhoidali &c. multo magis ægroti extra omnem confeſſionis ſtatum ponuntur in lipothymiis, ſyncope, catarrho ſuffocativo, apoplexia frequenter ſtipata cum ſenſuum internorum ſumma diſturbatione & amolitione. Et hæc omnia eo ſunt intricatiora, quando ægri ſoli ſunt & reperiuntur e. g. in itinere, platea & aliis locis, ubi nemo ſub invaſione adſtitit, qui de circumſtantiis medico aliqualem reddere poſſet relationem. Quid ergo hic conſilii? quod modo detegendum eſt, quis ſit & qualis morbus? In illo quidem caſu, ubi ægrotus ſermone omni caſtratus, non tamen adſtantibus deſtituitur, medici eſt, ut quantum poteſt, ex his hauriat, quomodo morbus invaſerit, quomodo habuerit ſe æger ante invaſionem, in quo ſtatu verſatus fuerit, & ejusmodi alias circumſtantias, quæ ipſi occaſionem morbum cognoſcendi ſuppeditare poſſunt. Nec etiam ipſe ægrotus ſymtomatibus deſtitutus eſt, quæ itidem ſollicitiſſime ponderet, ſiquidem diſcernere poterit, an illa a motuum exacerbatione aut defectu producantur, an maxime pectus & organa reſpirationis oppreſſa ſint, an Spiritus interceptus, an oculi vel clauſi vel aperti, an leniter, an celeriter moveantur, quis ſit ipſorum color, quis obtutus, quæ facies in genere &c. & ita niſi ſpeciem morbi ſtatim, genus tamen non adeo longe remotum ſine multa difficultate invenire poterit. Patiens autem ipſe, ſi ſenſibus non eſt orbatus, audire, videre, percipere & ſe movere poteſt, quærat ex eo, an dolores urgeant, ubi doleat, ut ſaltem digitis demonſtret locum doloris, aut capitis nictu indigitet. Proinde plures adducat quæſtiones de ſtatu morbi ejusque probabili ſpecie, examinet pulſum, colorem naturalem, & reliquas actiones. Quæ omnia eo inſerviunt, ut exinde medicus ipſe morbi ſigna colligat & defectum confeſſionis ægroti ita ſuppleat. Procedendum eodem modo eſt, ubi e. g. in deliirioſis, mente captis, nihil propriè cohærentis, cui & fidere poſſit, confeſſionis ſperandum eſt, & hic itidem ſymtomata maxime urgentia conſideranda,& tam ex his,quam ex reliquis circumſtantiis ſecundum probabilitatem medicam concludendum. In infantibus non minus adeſt confeſſionis defectus, quare præter ſymtomata & læſiones actionum præcipue vitalium ac naturalium examinandæ ſunt matres, nutrices,aut qui ipſorum gerunt curam.

§. IX.

Quemadmodum uti iam dictum, ægrotantes ſubinde confiteri decenter non poſſunt pathemata morboſa: ita in altero caſu e contrario dantur, qui

ſuos

ſuos adfectus medico ſincere confiteri nolunt, & vel in totum ſe ægrotare diſſimulant, vel in tantum latitantem potiorem morbum reliqua plura ſymtomata producentem pertinaciter occultant, ita, ut ſæpe medicus circa diagnoſin non parum inveniat difficultatis ac impedimenti. Occultantur autem morbi varii a variis ob varias cauſſas politicas, aut maxime per pudorem, vel metum, quando adfectus ex malitioſa vita ſibi contraxerunt, ne malam ſibi contrahant famam, præcipue, ubi ſciunt, medicum ab aliis, a magiſtratu, vel parentibus, aut cognatis, ideo requiſitum fuiſſe, vt de ſtatu ipſorum rationem reddat. Quod præcipue in fœminis contingit, quæ graviditatem multis modis ſuſpectam negant, & ſua pathemata pro mere hyſtericis ſæpe ſatis ſpecioſe venditare ſciunt, aut quæ extra conjugium in immodicas, continentes incidunt uteri hæmorrhagias, menſium exceſſivum fluxum, ubi tamen ad eundem inclinant neque ratione conſuetudinis, vitæ generis, plethoræ, temperamenti &c. Ita etiam varia genitalium vitia, ulcerationes, fluxus ſeminis ſub gonorrhœa, fluor albus, variæ excreſcentiæ in genitalibus venereæ, bubonoideæ &c. non raro celantur, quid? quod fœminæ dantur, quæ pudori ducunt, confiteri medico, ſi ille de menſium ataxiis ſermonem inſtituit, & hinc varias ob cauſſas aut falſa, aut plane nihil certi, proferunt. In talibus caſibus medicus prudenter, modeſte & conſcientioſe individua talia cohortetur, varia ipſis periculoſa prænunciet conſectaria, niſi de ſuis malis cordate exponant, omnem operam fore fruſtraneam &c. promittat ipſis omnem ſilentii fidem, quantum fieri poſſet, & aliis modis eos ſtudeat reddere cordatos; Sin vero neque his quid proficiat, & individua nihilominus pertinaciter ſuos adfectus latitantes diſſimulant, de quibus tamen juſta adeſt ſuſpicio, medicus per varias quæſtiones circa eundem adfectum verſantes indirectas, per allegationem variorum ſignorum ac phœnomenorum, eos capere & expiſcari annitatur, aut alios jubeat attendere, an non hæ vel illæ circumſtantiæ obſerventur in ſubjecto, & quidem ita, ut de eo non percipiant. Multo magis autem hic conſcientioſus ſit, ne quicquam medicamentorum in caſibus dubiis propinet, ullo modo ad nocendum idoneum, v. g. ne, ubi ſuſpicio graviditatis, fortes purgationes, medicamina calida, emmenagoga, ad menſes proritandos, vel ipſe exhibeat, vel ſaltem concedat. Inſuper in tali caſu ſubjectum probe obſervandum curet, ne quid malitioſi ſubdole inſcio medico committat. In genere etiam ſatius eſt, ut ubi induiidua nihil confiteri volunt, medicus eos dimittat ex ſua cura, quam ut ſine fructu, vel ſæpe cum eximio detrimento, medicamina propinet. Ubi autem a magiſtratu, parentibus, vel aliis, qui imperium habent in individua, urget r, ut

medi-

medicus de ſtatus vera conditione referat, ibi in variis caſibus inſpectiones & oculare examen certarum partium ſuſcipiendum, an illæ in omnibus naturaliter ſe habeant; in quo tamen nonnunquam etiam errores committi poſſunt; ut adeo omnibus modis propria confeſſio individui potior ſit habenda.

§. X.

Hæc itaque quando genuina haberi poteſt, medico certe morbi diagnoſis tantam non pariet difficultatem. Ut autem eo felicius ſuccedat, recenſita ſibi ab ægroto pathemata probe ponderet, & videat, quem in genere morbum indicent, an ſtatum ex vitio humorum, ſanguinis, ſeri, lymphæ, bilis, muci &c. vel ex vitio partium ſolidarum vitium humorum inducente, vel ex vitio motuum, an febris ſit, an ſpasmus, an congeſtio, an defectus motuum? & ſic ſtudeat ad generalem claſſem & genus adfectum referre. Quia autem non ſufficit, ut medicus genus tantum morbi noſcat e. g. an ſit febris, ſed in plurimis morbis quam maxime opus eſt, ut accuratiſſime inquiratur in ſpeciem generis, qualis v. g. ſit febris, qualis ſit congeſtio, an ſanguinea, an becchica, qualis ſit inflammatio &c. neceſſe eſt, ut omnia ſymtomata ſpecialius perquirat, an ſpeciale ſignum pathognomonicum ſpecifice hunc vel illum adfectum indicans reperire poſſit, id quod quidem in adfectibus regulariter decurrentibus e. g. febribus, inflammationibus, congeſtionibus, ab interna cauſſa ortis, ſic ſatis obvium eſt. Quare, ne circa diagnoſin morborum decipiatur medicus, ſymtomata probe examinet, an pertineant ad ſigna esſentialia vel accidentalia tantum ſint pathemata. Exinde non judicet morbi præſentiam ex talibus ſignis, quæ non ſemper in omnibus individuis, nec in ipſo morbo adſunt, nec ideo primario ejus indicant præſentiam, ſed æque ſæpe abſunt, ac concurrunt; inſuper nec a cauſſa morbi ſemper neceſſario producuntur tanquam effectus, & de illa teſtantur e. g. motus epileptico-convulſivi in infantibus ſæpe concurrunt ſub præſentia vermium, ſed non ſemper, æque ſæpe enim abſunt, ac adſunt, imo quidem nec vermes neceſſario inducunt hos motus, quia multi pueri immaniter torquentur vermibus ſine epilepſia accedente. Nec omnem ſpasmum inteſtinorum, aut eorum vellicationes, convulſiones inducere, toto die demonſtrant illi, qui colicis laborant bilioſis, aut qui dyſenteria torminoſa excruciantur. Hinc ſi quis concludere vellet, in hoc puero adeſt epilepſia, ideo vermes adſunt, fallax ille ſupponeret ſignum, nec minus erraret, qui vermes abſentes judicaret ex defectu epilepſiæ; ſic pariter deciperetur, qui ex ſpasmis inteſtinorum & doloribus malum judicaret hypochondriacum, aut ſtagnationem ſanguinis, cum forte

cauſſa

cauſſa fuerit retrocedens ad interiora acre ſerum ob prohibitam tranſpirationem. Dolores enim ſpaſtici inteſtinorum in malo hypochondriaco æque ſæpe abſunt, quam adeſſe obſervantur; cum ſtagnatio ſanguinis non neceſſario eos inducat &c. Cavendum porro, ne ex ſignis, multis aliis adfectibus communibus, ſpecialis morbus judicetur. e. g. falſum foret, ſi quis ex anguſtia ſpirandi vitium pulmonum hariolaretur, cum illa & a vitiis viſcerum abdominalium & primarum viarum producatur, aut ex ſpasmis veſicæ, ſtranguria, dyſuria, calculum abſolute ſubſumeret, cum & a ſuppreſſis hæmorrhoidibus & menſibus ejusmodi motus circa has partes eveniant &c. Quam ob rem ſi ſigna obveniunt ejusmodi, quæ quidem in morbo, quem ſuſpicatur medicus, adeſſe poſſunt, & frequenter ſolent, non tamen ſemper & conſtanter, nec omnibus individuis comunia, ſed certam diſpoſitionem corporis requirentia v. g. prægravatio pectoris in variolis, & ita ſub certis tantum occurrentia circumſtantiis; deinde & multis aliis adfectibus communia, nunquam in his ſolis acquieſcat, ſed ulterius progrediatur & partim jam cognita ſymptomata examinet ſecundum varias differentias pathognomonicas, partim alia inducat ipſe; donec aliquod certum ac ſufficiens compareat ſignum, quod non ſemper in uno phœnomeno hæret, ſed ex conſpiratione, connexione, ac concurſu cum aliis deducendum. Sic v. g. malum hypochondriacum non ex uno hauritur ſigno, ſed multa occurrunt pathemata, quæ conjunctim conſiderata demum de ejus præſentia certum reddunt medicum. Proinde etiam ubi phœnomenon adeſt maxime urgens, ſed pluribus morbis commune, tunc adfectum certum, qui latitare poſſet, propius examinet medicus, an etiam illud ſignum ratione ætatis, ſtatus prægreſſi & temperamenti, adfectum indicare queat, nec minus reliqua ejus adfectus ſigna ex pathognomia cognita proferat, an illa cum hoc phœnomeno conſentiant; ſin minus, progrediatur ad alium adfectum, in quo illud pathema etiam ſæpe inſtat, eodem modo inſtituat examen, donec de eo, quod verum eſt, ſatis convincatur e. g. tuſſis diuturna ac vehemens ita torquet, ut & adpetitus pereat, ſomnus deficiat, & vires proſternantur. Sæpe ipſi ægroti phthiſin arguunt. Sed cum conſtet primo, tuſſim non ſemper eſſe pectoralem, eandem nec conſtanter phthiſicam, ſed & catarrhalem, & a congeſtis humoribus acribus ortam; deinde etiam, eamdem non raro hypochondriacam, ſtomachalem, in obſtructionibus viſcerum, ſaburris primarum viarum, adeſſe; medicus hic ſollicite inquirat, an hæc tuſſis ſit pectoralis, an ratione ætatis, vitæ prægreſſæ, ex prægreſſis congeſtionibus ad pectus, vel plane hæmoptyſi, aut inflammatione pulmonum peripnevmoniaca, inſpiratis cauſti-

cis vaporibus &c. exorta, inquirat in reliqua phthiſeos ſigna, examinet, an per tuſſim quidquam excernatur, cujus indolis, cujus coloris, odoris ſit materia, quibus tuſſis exacerbetur, quibus remediis leniatur, an pectoris adſint dolores &c. quæ omnia aut plurima in individuo niſi adſint, tuſſim hanc pro phthiſica habere non poterit. Quare ulterius alium adfectum inducat v. g. hypochondriacum, ſtomachalem, & per eadem ſigna deducat, ut exinde melius eluceſcat, quid iſta tuſſis portendat. Symptomata autem ſingula præſentia de reliquo ſollicite ſunt ponderanda ratione vigoris, vehementiæ, loci ſpecialiſſimi, durationis, viciſſitudinis, & ſi quid ulterius excogitari poteſt, quod ullo modo ad clariorem reddendam mali diagnoſin ſpectat.

§. XI.

Quando autem jam medicus aliquod verum & certum certi cujusdam morbi pathognomonicum ſignum invenit, quod uti ſuperius dictum, non in uno ſemper phœnomeno hæret in ejus ſolius cognitione non acquieſcat. Siquidem haud ſufficit ad cognitionem diagnoſticam ſtatus præſentis morboſi ſcire, quod hic vel ille adfectus adſit; ſed cum ſæpiſſime accidat, ut præter eumdem adhuc alius plane ſeparatus conjungatur, probe itidem examinandum, an morbus ſolus ſit, an complicatus. Quod ut pateat, omnia reliqua ſymptomata ab ægro prolata, aut a medico detecta, ſigillatim conſiderentur, an illa omnia a morbo, qui jam conſtat, eveniant, an vero ſeparatim alium deſignent. Indicatur autem morbus duplicatus, quando phœnomena plura præſentia ita comparata ſunt, ut uni ſoli adfectui haud quadrent, & ab eo foveri queant, aut, ubi licet cum illo conſpirent, & aliqualem conſenſum habeant, tamen non abſolute ad illum morbum pertineant, cujus ſigna completa jam conſtant, proinde per ſe indicent concurſum alius adhuc cauſſæ morbificæ. Et hæc cognitio morborum ſecundum ſtatum ſimplicem & complicatum maxime ſane neceſſaria eſt, ne medicus medicamentis inſiſtat, uni quidem adfectui de reliquo ſatis commodis, alteri autem eo magis contrariis, qui forte majoris adhuc eſt conſiderationis e. g. fieri poteſt, ut calculi dolores & nephritici concurrant cum febre quadam intermittente, præcipue quotidiana, ſic phthiſis concurrere poteſt cum iisdem febribus, hæmorrhoidalis fluxus cum dyſenteria epidemica, lues venerea cum phthiſi, vel pulmonali, vel renali; hic quisque videt, quantum interſit, ut hæc omnia probe diſtinguantur.

§. XII.

Cavendum autem eſt, ne ſymptomata particularia, ad morbum primarium ſpectantia, pro peculiari morbo habeantur v. g. in malo hypochondriaco-hyſterico adſunt ſæpe in capite, pectore, abdomine & artubus ſimul plura

pathe-

pathemata. Capitis ſymptomata, aut acute doloroſa, aut prementia, aut vertiginoſa; in pectore urget aſthma ſiccum, quin ſpaſticum, tuſſis; in abdomine ſentiuntur flatulentia, dolores in regione lienis, aut hepatis, mox in dorſo, aut lumbis ſentiuntur tractiones, aut plane in artus ſpaſmi diffunduntur: Cum tamen in omnibus illis partibus nihil ſeparati morbi reſideat, ſed ſedes ejus in abdomine hæreat, ut per conſenſum tantum, vel phyſicum, vel maxime motuum, propter unam illam cauſſam pathemata producantur, & ſic ab illo uno morbo hypochondriorum proveniant. Si quis autem tot ſeparatos morbos ſtatuere vellet complicatos, iisque omnibus ſeparatam parare methodum, in quem ille campum evageretur? Cum præterea otioſum foret, ſiquidem omnia illa pathemata non niſi unica methodo, quæ congrua eſt malo hypochondriaco, recte tractantur. Requiritur itaque pro morborum complicatione determinanda, ut uterque ſit idiopathicus, nec ſymptomaticus i. e. ab altero ceu affectus a cauſſa producatur, & hinc non niſi ſymptomatis ejusdem morbi mereatur nomen. Ideo etiam ſemper videndum, an phœnomena ita ſint comparata, ut ad morbum, qui jam conſtat, pertineant, &, licet non ſemper adſint, tamen in quibusdam adeſſe obſerventur, qui eo laborant, inſuper a morbi indole & læſione deduci queant, an vero talia ſint, quæ morbo nunquam propria ſunt, nec ab eo producantur ceu effectus a cauſſa, ſed tantum in aliis diſtinctis morbis obſerventur. Hinc etiam ſemper requiritur, ut ante, quam quis morbum duplicatum judicare velit, certa unius morbi præſentis ſigna non tantum habeat, ſed & hæc omnia cum reliquis ſollicitiſſime contulerit & comparaverit.

§. XIII.

Hæc omnia, quæ jam dicta ſunt circa generaliſſimam morborum diagnoſin verſantur. Sed quia non ſufficit, ſcire, quis ſit morbus an e. g. ſit febris, illaque catarrhalis, petechizans, petechialis, purpurata &c. ſed quam maxime requiritur, ut de morbi præſentis ſpecialis ſpeciali habitu ac indole conſtet; opus eſt, ut accuratius in omnes alias morbi circumſtantias inquiratur; præcipue, quando ægri ſuas narrationes confuſe, aut inordinate, inſtituunt. Proinde ſciſcitandum eſt, quomodo morbus invaſerit, an repente, an ſucceſſive, an cum frigore eoque vel multo, vel pauco, an cum æſtu ſtatim ſive remiſſiori ſive intenſiori, languore, ac fatigationibus &c. & ſic horum ſymptomatum gradus ac diverſitas exploranda. Tempus non minus explorari debet, primum generale, quando morbus invaſerit an mane, an ante meridiem, poſt meridiem, ſub veſperam vel noctem &c. multi enim morbi ſpecialem indolem produnt ex tempore invaſionis, nec omnes promiſcue quovis tempo-

tempore invadunt, id quod præcipue febribus ac adfectibus ſpaſticis eſt ſolemne: ſic febres catarrhales dignoſcuntur quidem in genere ex ſymptomatibus prægresſi horroris, & ſubſequentis æſtus, nec non conjuncti catarrhi ſub coryza, brancho, aut oppletione pectoris tusſiculoſa &c. apparentis; interea tamen eo melius intelligitur, febrem eſſe ordinatam catarrhalem, ſi tempus invaſionis, quod ut plurimum ſervant, veſperi fuerit. Et ſic ſe cum aliis febribus tertianis, quotidianis, quartanis, iisque etiam duplicatis, vel plane conplicatis cum alio adfectu febrili, habet. Deinde quærendum eſt, an morbus eodem ſemper tempore, quo invaſit, redeat, ut eo magis conſtet, an ille ſit ordinatus, typicus, an vero nullum ordinem ſervet & promiſcue ceu irregularis ac ſpurius invadat redeatque. Et ſic etiam expiſcandum, an morbus ſit paroxyzans, circa quam horam repetat, an ſemper eadem maneat, an vero ſive anticipet, ſive poſtponat, præcipue in febribus, quod non tantum ipſi medicamentorum præſcriptioni, ſed & prognoſi inſervit. Poſt hæc tempus ſpeciale indagandum initii, quomodo habuerit patiens in invaſione morbi, quales mutationes acciderint, utrum morbus ſemper ita maneat in eodem ſtatu, qualis fuerat in invaſione, an vero creſcant ſymtomata, & quomodo transformentur in deterius ſub incremento, quamdiu creſcat morbus, quamdiu ſub ſtatu teneatur ægrotus; quando declinet, quomodo declinet, utrum cum euphoria plenaria & orthoſtadia, an vero tantum reſpective melius ſe habeat, nec ſymtomata penitus remittant. Nullus enim fere morbus eſt, qui non habeat initium, incrementum, ſtatum & declinationem, præcipue tamen hic agmen ducunt febrium omnes ſpecies. Ad tempus morborum ſpectat etiam duratio, unde examinandi ægri, quamdiu adfectus jam durauerit, an ille ſit recens, an vero inveteratus & habitualis, ex quo etiam, conſiderato inſuper invaſionis modo, conſtabit, utrum ſit ille acutus, an vero chronicus; acutus quidem ſi vel ſimul & ſemel incepit, acutum habuit incrementum, & acuto modo finivit, ad ſalutem qualemcunque, vel ad mortem, i. e. in tota duratione brevior fuit, quale quid evenit ſub apoplexia, colica convulſiva, aſthmate ſpaſtico, catarrho ſuffocativo, vel ſi non ita acute invaſit, tamen ſub toto ſuo decurſu reliquo oſtendit, quod ita ſit comparatus, ut per longum tempus talis permanere nequeat, quale quid obvium eſt in febribus acutis, malignis præcipue ad exanthematicas pertinentibus, in quibus præterea hæc ratione durationis conſideratio hoc habet utilitatis, ne ratione venæſectionis, vomitorii & reliquæ medicationis quicquam fiat ſerius & præpoſtere. Non minus reſpiciendum eſt ad ſucceſſum omnium ſymtomatum, quomodo non tantum morbus in genere ratione invaſionis, decurſus,

&

& recurſus, ordinem ſervet, ſed in ſpecie, qua ratione ſymtomata ſingula ſe invicem excipiant, utrum ſimul & ſemel adſint, an vero ſucceſſive aliud poſt aliud ſequatur, an ſymtomata antecedentia remittant poſt ſubſequentia, & an hic ordo ſemper per totum morbum ſibi conſtet. Proinde etiam videndum, utrum ſymtomata in paroxysmis alternent, ita ut, quod hodie maxime urſit, craſtino paroxysmo abſit, accedat autem iterum illius in locum; id quod præcipue in purpura contingit. Si hæc probe conſiderantur, patebit exinde ſatis clare ſymtomatum inter ſe & cum cauſſa morbi conſenſus, nec minus quomodo unum ab altero prodeat & deducendum ſit; maxime autem hæc notitia eo inſervit, ut ratione medicationis congruus itidem ſymtomatum ſucceſſui ordo ſervari poſſit. Quod ut clarius fiat, ſiſto exemplum. Si conſtaret ex præmiſſo examine ſecundum ſigna de pectoris adfectu phthiſico, ulterius indagandum, quem ordinem ille morbus ſervet, utrum exacerbatio ejus conſtanter circa æquinoctia aut alio certo tempore recurrat, an febris hectica ſit conjuncta, an hæc febris pariter ſingulis diebus ſtato tempore ſubeat exacerbationem, an ſucceſſiva ſymtomata caloris, ſiticuloſitatis, ſiccitatis, ingraveſcant, an hæc omnia per certum tempus durent in ſtatu & poſt hæc ſucceſſive declinent, an poſthæc mitigetur anxietas, ſpirandi ſumma anguſtia, tuſſis, an remittant dejectiones materiæ, an poſt paroxysmum in tantum redeat adpetitus, ſomnus, mentis major conſtantia, & ſic ulterius &c. an vero ſine ordine hæc omnia contingant, & mox ita, mox aliter morbus urgeat confuſo ſchemate ſymptomatum. Et ſic pariter ſub reliquis adfectibus febrilibus in ordinem ſymptomatum inquirendum, an ille conſtans ſit, an vero nec ſymptomata conſtantem ordinem ſervent, nec ſemper eadem adſint, & eodem modo ſe excipiant. Id quod præcipue contingit in purpura impeditius erumpente, ubi mox ingens æſtus torquet ægros ſine frigore, mox frigus accedit cum leniori calore, mox præcordia anguntur, mox vero majores rhevmatici dolores artus & dorſum infeſtant, aut ſpasmi imi ventris, quin diarrhœæ; itaque ſic mille modis variant mira ſymptomata, & tale confuſum ſchema exhibent, ut ſæpius credant, ſe ex faſcino laborare. Quam utilis & neceſſaria ſit ratione ordinis inquiſitio hæc, paucis ſuperius iam dixi. In ſpecie ratione methodi curandi, inde emergit peculiare commodum, ubi quidem ſi ſymptomata & morbus in genere ordinem ſervant ac conſtantiam, facilius erit, ordinatam & conſtantem ſervare etiam methodum medico, quanquam abſenti, ſola ordinatione & præſcriptione medicamentorum ordini adfectus congruo modo ſumendorum. Ubi e contrario v. g. in febribus purpuratis talis ſymptomatum ordo deficit, & hoc tempore æſtus adeſt

D cum

cum præcordiorum anxietate, alio autem eorundem ſymptomatum obſervatur remisſio cum diapnoica corporis conſtitutione, tunc exinde ſtatim patet, quod non liceat in genere, & ſecundum ſtata tempora ordinare remedia, ſed quod neceſſarium ſit, pro variatione & viciſſitudine pathematum eadem dirigere. Qua propter in ejusmodi adfectibus medicamina præcipue alexipharmaca ob magnam ſymptomatum ratione temporis ac ordinis inconſtantiam, aut alia ejusmodi humores commoventia, vel plane abeſſe debent, vel injungere debet medicus, ut eſſentiarum v. g. uſus tunc adhibendus ſit, quando nullus adſit notabilis æſtus, quod itidem tamen ſæpe ab adſtantibus confunditur, & hinc ſemper, ſi medicus non ipſe obſervare poteſt viciſſitudinem, medicamentaleniſſima diaphoretica tantum fixa, quæ nocere nequeunt, præſcribet ſecurius. Inſervit præterea hæc notitia de ſymptomatum inordinato ac promiſcuo ſucceſſu, ne confundatur medicus circa morbi ipſius curationem, ſed ut ſtrenue pergat ea peragere, quæ adfectus requirit, quare v. g. in vomitu, purpuræ accedente, non digeſtiva ſalina, aut plane emetica, in ſpaſticis artuum tractionibus, a materia acri purpuræ proficiſcentibus, non multa refrigerantia, aut plane opiata, propinabit, ſed hæc omnia ad methodum tractabit, quæ purpuræ congrua eſt.

§. XIV.

Quemadmodum ex omnibus hactenus prolatis de iis patet, quæ circa generaliorem morborum verſantur diagnoſin, quis nempe ſit morbus, ne unus cum alio confundatur; ita nunc quantum fieri poteſt, breviter explicandum veniet, quomodo examen inſtituendum ſit ſpecialius, ut itidem conſtet, cujus indolis ſit morbus reſpectu magnitudinis, gradus & vehementiæ, & quid de eo ratione reliquorum phœnomenorum exſpectandum ac judicandum ſit. Hoc quidem poſterius illuceſcet medico ex conſideratione actionum, animalium, naturalium, & vitalium. Nullus enim eſt morbus, qui non qualemcunque harum actionum poſt ſe trahat læſionem, ex qua etiam plurima morborum depromuntur ſigna pathognomonica. Cum autem morbi iidem in diverſis ſubjectis, quin eodem ſæpe differant gradu læſionis, hinc & periculi, & hic etiam differens gradus differentem poſt ſe trahat actionum læſionem; ſic ex his actionibus plus minusve læſis optime judicabitur de morbi peculiari & individuali indole. Id quod non tantum ratione prognoſeos, ſed etiam ipſius curationis & clinicæ morborum judicioſæ tractationis, exquiſitæ veniet utilitati.

§. XV.

Primum itaque conſiderandæ ſunt actiones animales, quæ ſub ſe compre-

prehendunt ſenſus omnes internos & externos, & ab illis dependentes effectus ſomni ac vigiliarum motuumque voluntariorum præcipue omnes ſpecies. Ad ſenſus internos refertur ita dictus ſenſus communis, quis, quid ſit, ad me iam non attinet explicare, adfectiones ejus tamen, quæ ab auctoribus ipſi adſcribuntur, ſomni & vigiliarum, ſicco non poſſum præterire pede. Hic ſenſus quippe communis ſeu objectorum variarum mutationum in mente ſimplex perceptio a variis corporis morbis diverſimode alteratur, ita ut nimis intendatur vel nimis remittatur percipiendi vigor; cum autem a diverſa perceptione diverſus ſomni & vigiliarum pendeat gradus, neceſſario ex harum affectionum mutato ſtatu indicatur gradus & indoles præſentis morbi, internam animi perceptionem vel infringentis, vel excitantis. Qua de re ſub morbis inquirendum itidem eſt in ſomnum & vigilias primo, ob der Patient Schlaf habe oder nicht, ob er zu viel oder zu wenig ſchlafe, aut quatenus deflectat a naturali conſueto ſomno. Inquirendum proinde, an ſomnus placidus ſit, an inquietus, anxius & interruptus, inconſtans, nocturnus, vel diurnus, reficiens, vel delaſſans, vel intermedius; vel an ſomnus plane deficiat, & ſic vigiliæ in eadem ad ſomnum relatione conſiderentur, præcipue utrum a ſymtomatibus morbi producantur dolorificis, anxiis &c. an vero ſine manifeſto concurſu ſenſationum moleſtarum ab interna tantum animi activitate nimis intenſa propter latitantem quandam dignam attentione cauſſam. Ex quibus omnibus variam adfectus indolem hariolari licebit. Somnus ſi plane deficit, ſub vigiliis nimis diuturnis, & illis a manifeſtis pathematibus v. g. dolorum, anxietatum, æſtus in febribus &c. productis, de gravitate iſtorum ſymtomatum & morbi ipſius medicus inde certior fiet, nec non, quod non ante quam mitigatis illis rediturus ſomnus ſit. Quæ conſideratio arcebit præpoſterum narcoticorum opiatorum & promiſcuum uſum, non remota prius cauſſa ſymtomata cum vigiliis inducente. Ubi autem citra concurſum manifeſtorum pathematum, doloris, æſtus, anxietatis, vigiliæ inſtant, eo magis ſuſpicandum de interna quadam latitante cauſſa graviſſima, quæ naturam adeo in conſtanti activa attentione detinet, quod præcipue in febribus acutis obſervandum, in quibus ſi jungatur ſumma virium proſtratio, deficientibus interim reliquis vehementibus pathematibus, æſtus, ſitis, dolorum, ex conſtanti agrypnia malignitatis maximus indicatur gradus & ſumma in medicatione requiritur circumſpectio. Somnus vero, ubi adeſt, ſi ille fuerit proxime accedens ad naturalem, nec ille inquietus nimis, anxius, interruptus, ſed placidus, ſatis conſtans, præcipue tamen nocturnus, indicat, quod

 cauſſa

cauſſa morbi ita ſit comparata, ut ſine ingenti laborioſa naturæ contentione ordinarie & placidis ſucceſſibus ſuperari queat, præcipue etiam morbi nocturno tempore notabilem ſomni talis præſentia remiſſionem monſtrat. Secus omnia ſi fuerint, quid quævis circa ſomnum aut vigilias mutationes ſpecialiſſime in quovis morbo ſub ſpecialiſſimis circumſtantiis deſignent, ex ſemiologia petendum erit; paucis ſaltem adhuc indicandum, quod vigiliæ ſub morbis arduis, præcipue malignis, ex conſideratione latentis cauſſæ, ob quam invigilat anima, nunquam temere anodynis opiatis ſiſtendæ ſint, nec ſomnus viciſſim poſt diuturnas vigilias incidens, longior etiam, in febribus multis excitantibus poſitive turbandus. E contrario neque ſomnus comatoſus quaſi perpetuus, cum nihil boni, ſed ſummum motuum vitalium torporem, præ ſe ferat, ſimpliciter tolerandus, & ſub eo reliqua morbo adæquata negligenda methodus.

§. XVI.

Succedunt reliquæ læſiones ſenſuum internorum, phantaſiæ, memoriæ, & completum ratiocinandi negotium concernentes, ex quorum vario habitu, de varia morbi indole judicare medico integrum eſt. Animus enim, teſte experientia, corporis ſequitur conſtitutionem; & ubi ejus viget ſanitas, ceteris paribus ſanitas & mentis medice ſumta valet, & ita reciprocus eſt effectus læſionum corporis in animum, & animi in corpus. Qua de re cum in omni morbo a materiali cauſſa profecto gravitas ejusdem concludi poſſit ex gravitate læſionum animalium, medicus itidem inquirat, wie das Gemůth beſchaffen ſey, ob es munter, ruhig oder verdroſſen, ångſtlich ſey, wie es mit denen Gedancken ſtehe, ob etwan der Patient gar verwirret werde, oder phantaſire? Et hoc præcipue attendendum in morbis acutis, ubi, ſi ægroti nihil peculiarium dolorum, æſtus, ſitis &c. ſentiunt, & tamen confuſionem, mentis deliria produnt, rectiſſime judicatur malignitatis ſtatus. In judicandis autem deliriis cautus ſit medicus, non enim quævis locutio peregrina, aut actio ſubjecto inſolita ſtatim pro delirio habenda eſt; ſic etiam videndum, an forte tantum dormientes & ſomniantes perverſa loquantur, ob ſie wachend oder ſchlafend, mit offenen oder geſchloſſenen Augen irre reden. Quærendi ſunt ipſi ægroti, an ſciant, quæ loquantur & quæ loquuntur de iis interrogandi etiam. Multum refert, ut attendatur, quomodo delirent, an deliria ſint ſtupida & oblivioſa, in acutis certe periculoſiſſima, an vero ſint furioſa, ob malas conſequentias ſumma attentione digna, an vero jocoſa & jucunda cum riſu, gaudio, joco eveniant, an delirium verſetur circa motus voluntarios inſolitos, quod peſſimum jam judicavit Hippocra-

pocrates, & quando ſæpius manus ad os ferunt, muſcas venantur, feſtucas colligunt, de veſte pilos convellunt, de pariete decerpunt, ungues dentibus rodunt, plumas de lecto petunt, & quaſi capillos in lingua & ore quærunt, hæc inter pesſima ſigna refert &c. Porro conſiderandum, an ſtatim ſub initium morbi, an vero ſub incrementum & ſtatum accedant, an conſtanter aut per vices delirent præcipue ſub vigore paroxyſmi, quomodo de reliquo habeant ratione virium, quis pulſus, ſudor, quæ urina; an ſomno intercedente minuatur; quæ ſingula, quid in acutis præſertim febribus indicent ratione prognoſeos & methodi, cuilibet docto & perito medico patebit, qui inſimul reliquas omnes morbi circumſtantias accurata mentis lance ponderare non deſiſtet.

§. XVII.

Sufficiant hæc pro brevi tantum inductione de ſenſibus internis. Conſiderandi pariter ſunt externi, idque præcipue etiam in morbis periculoſis, acutis febrilibus. Etenim uti in genere ex ipſorum naturali activitate ſanitatis integræ deſumitur ſignum: ita quatenus læduntur, & quidem ſymtomatice, de morbo non tantum præſenti, ſed & de diverſa ejus gravitate teſtantur. Magna autem illi ſenſus conſideratione digni ſunt, per quos veluti ex ſpeculo ſe repræſentat activitas mentis & vigoris vitalis, quales ſunt viſus, auditus, & tactus. Guſtus & olfactus, quatenus conſiſtunt in perceptione diſtincta objectorum ſapidorum, odoriferorum, non adeo multum portendunt; ſiquidem ſub morbis, & in ſpecie febribus, ordinarie læduntur in vigore & ordinario ſtatu, daß denen Patienten, ſonderlich in Fiebern entweder nichts ſchmecket, oder alles bitter, oder wie Holtz und Stroh im Munde iſt. Et circa olfactum etiam tales irregularitates occurrunt, ſalvis interim reliquis rebus omnibus. Nec hi ſenſus adeo delicati ſunt, & per eos non adeo intime mentis ſe exſerunt adfectiones, nec a poſteriori etiam vel ſymtomaticæ eorum læſiones in morbis, reliquis paribus, peculiare periculum junctum habere obſervantur. Siquidem fere uterque ſub coryza, gravedine, febribus catarrhalibus, benignis & malignis, petechizantibus, ſine ullo periculo ſuſpenditur. Interim tamen ad conſtitutionem organorum eo magis attendendum eſt, & inquirendum inprimis in acutis, an lingua & fauces nimis ſint ſiccæ, an plane a congeſtis humoribus tumidæ aut inflammatæ, an variis obſeſſæ impuritatibus ac ſqualoribus, an in exanthematicis v. g. variolis plane adfectæ ſint; ut in tempore his omnibus queat ſuccurri. Pariter & narium internam conſtitutionem examinet, an apertæ ſint, an vero obſtructæ pro libera reſpiratione. Sæpe enim ſub æſtu febrili

mucus ſenſim collectus inſpiſſatur, &, dum præterea ægrotis ejus excernendi deficit potentia, adhæret in ſuperioribus narium ſpongioſis ſinubus, anxiamque magis reddit reſpirationem, ſaltem per os reſpirare coguntur, unde maxime exareſcunt fauces. Proinde & examinandum, an forte in variolis hiſce exanthematibus obſeſſæ ſint, quo debitis lenientibus & mundificantibus interne, & diſcutientibus externe ſuccurratur, nec inde membranæ Schneideri pituitariæ, ſinus præcipue ſpongioſorum ſuperiorum oſſium inveſtientis ulceratio, cum carie horum oſſium, & ſic ozœna fœtida enaſcatur. Circa ſenſum Viſus inſtituendum eo curatius erit examen, quia fere totus animi habitus legi quaſi ex oculis poteſt, Hinc videndum, quomodo ſe habeant ratione vigoris, promtitudinis, claritatis, an clari ſint, an obſcuri, quin penitus vitrei, an nimis ſicci, an nimis humidi, quomodo moveantur, an mediocri, an furioſa velocitate, aut inconſtanti nictu, aut reciproca quaſi ſemi-convulſiva muſculorum vibratione, an protruſio oculorum adſit cum bulbi immobilitate, an vero e contrario confractio oculorum, cum concavitate & virium ſumma proſtratione, quæ ſigna communiter habentur a pluribus auctoribus practicis inſtantium ultimorum. Conſideretur porro modus obtutus, utrum ſit ille auſterus, pertinax, directus, quaſi in punctum defixus, quale quid fere ſemper obſervatur in læſionibus internis v.g. phthiſi, cerebri ulceribus, aut aliis viſcerum cum febre hectica junctis. Solche Leute ſehen ſehr ſtier aus, es kuckt ihnen etwas aus den Augen, daß man es ihnen recht anſehen kan, es ſey mit ihnen im Leibe nicht richtig. Die Lebhafftigkeit der Augen fehlet nicht nur, ſondern ſie ſehen gantz gläſern, eingefallen, oder halbſchielend, fürchterlich, haben weite, groſſe und offene Augen. Conf. quæ ad hanc rem pertinent in diſſert. *Excellentiſſ. D. Stahl de facie morborum indice.* Hæc omnia quo magis in gradu altiori adſunt, eo majorem læſionis internæ gradum rectiſſime indicant. Ad oculorum non minus colorem præternaturalem, ruborem, ac fulgorem attendendum, præcipue ſub congeſtionibus ad caput, & providendum in exanthematicis, ne variolæ in ſpecie inferant oculis damnum irreparabile. Sequitur ordine ſenſus auditus, cujus activitas æque ac viſus, quippe qui duo merito excubitores animæ vocantur, teſtatur de activitate & vigilantia mentis, maxime etiam de generis nervoſi, motuum omnium primi principii, ſtatu legitimo. Hinc & ejus juſta conſtitutio in variis morbis, ad quos peculiaris naturæ ſenſus & vitalis requiritur vigor, bonam perhibet prognoſin. Auditus in ſpecie ſub acutis ſubtilis, diſtinctus, indicat animi activitatem, & viceverſa variæ ejus læſiones non idiopathicæ, nec a ſtagnantibus humoribus verſus

caput congeſtis ortæ, ſed potius a torpore naturæ, a ſenſibus veluti remiſſo tono nervorum refugientis inductæ, ſenſus vitalis hebetudinem deſignant. Quærendum & explorandum proinde eſt, an ægrotus in periculoſis malignis præcipue bene naturaliter audiat, quod ſi ſit, reliquis concinentibus ſignis, teſtatur perceptionis internæ & generis nervoſi ſtatum naturalem; an vero nimis acute audiat, ut v. g. in conclavi vix ſe movere poſſint, quin ægrotus ſenſibiliter inde adfectus appareat, an vero e contrario plane non audiat, aut obtuſiſſime, daß man ihm recht in die Ohren ſchreyen muß. In priori caſu communiter cum ſummis vigiliis juncta eſt auditus intenſio, quin deliria portendit, & teſtatur de gravi periculo in acutis, ob quod natura adeo eſt attenta & invigilat. In poſteriori caſu ſociata ſumma virium proſtratione & reliquis ex pulſu, urina ſumendis &c. paribus, parum boni ſperandum. Hæc enim auditus hebetudo pejor ſane eſt nimia ejusdem intenſione, ſiquidem ſub hac vigor naturæ tantum nimie attentæ motuumque præſens obſervatur alacritas ad motum ſanguinis pro exterminanda febrili materia, putridam humorum minitante reſolutionem, continuandam vivide neceſſaria; in illa autem ſenſus primum vitalis infractus & exinde motuum magna juncta deprehenditur inertia. Notatur tamen hinc inde a practicis, inter quos vide de ſalutari hujus generis ſurditate *Excell. Dn. Hoffmanni Medicin. rat. ſyſtemat. tom. III. Sect. I. c. X. p. 229. §. XI.* ſtatum ſurdaſtrum præcipue in exanthematicis petechialibus, circa criticos dies, paribus autem reliquis, criticis præcipue excuſſionibus legitime ſuccedentibus, tolerabilem eſſe & denotare victoriam naturæ de morbo, unde jam a nimia ſenſuum activitate remittit & excreta maxima malignioris materiæ parte, reliquum ad nocendum minus idoneum cum majori & ſecura tranquillitate excernere poteſt, & actu per metaſtaſin febrilem ad exteriora expellit. Ad ſenſum Tactus non minus attendendum in ejusmodi morbis periculi plenis, & vigorem naturæ pro malignitatis & periculi gradu varie alterantibus. Quemadmodum juſta ejus conſtitutio, partim a debito partium nervoſarum tono, partim debita animæ activitate, partes in debito tono ſervantis, dependet, & idem in variis morbis partim a materiali cauſa, tonum vel excitante vel debilitante, vel uti dictum præcipue ab immateriali mentis ſcilicet varia conditione, lædi obſervatur: ita ex ipſius in morbis, præcipue tamen acutis, vario habitu, medicus de indole illorum rectiſſime judicabit; vel quod adſit ejusmodi materia, ſenſum tactus materialiter frangens, vel ad minimum ejusmodi, quæ naturam, directorem omnium ſenſuum, incitat, ad partium tonum acuendum, vel denique, quæ

ob ſuam malignitatem naturam ita perturbet, ut tonum remittat præ languore, torpore ac metu & hinc minus percipiat & ad percipiendum apta ſit. Quando jam in morbis nimia ægroti obſervatur ſenſibilitas circa tactum & reſpectu corporis, ut ex illa de morbi indole certi quid judicari queat, probe ponderandum, an individuum in ſtatu naturali valde ſit ſenſibile, & a levibus rebus facile ac moleſte adſiciatur. Quodſi fuerit, hæc nimia ſenſibilitas, niſi penitus enormi gradu excedat, tanti non erit facienda, quam ubi ſubjectum in ſtatu ordinario fere inſenſibile durum ac robuſtum ſub morbis ratione tactus maxime evadit delicatum. Cum proinde in genere tactus in morbis fere naturalis conſtitutio indicat cauſſæ benignitatem, quæ nec ultra ordinarium naturæ ſenſum excitat, nec nimis deprimit, & ſic ſtatum quemcunque tolerabiliorem. Ubi tamen ſenſibilitas nimia ſemper melior habetur præ ſtupida inſenſibilitate. Interim vero illa, quæ præſertim in purpura, inflammationibus internis, petechialibus cum purpura complicatis, ſubinde occurrit, facilem largitur concluſionem, non multum requiri, ut exacerbetur usque ad ſpaſmos, convulſiones, aut deliria, ſi forte non accuratiſſime in regimine caloris, frigoris, ſudoris &c. obſervetur æger; quare etiam reſpectu conſiliorum circa res externas, nec non medicamentorum activorum, utcunque incitantium, ſumma adhibenda erit prudentia. Man muß mit ſolchen empfindlichen Leuthen umgehen, wie mit einem rohen Ey. Inſenſibilitas vero circa tactum ubi in morbis obſervatur, probe examinandum, utrum illa gradum naturalem individualis inſenſibilitatis multum excedat, nec eadem confundenda cum patientiſſima ſæpe ægrotorum continentia, qui non ita multum conqueruntur; an vero ſubjectum alias maxime ſenſibile, nunc inſenſibile evadat, id quod ſumma dignum conſideratione. Præterea circa inſenſibilitatem perſonalem ſollicite cavendum, ne in talibus individuis error in præſentis morbi diagnoſi ratione gravitatis committatur. De reliquo conſiderari debet morbus, in quo ægroti ſunt inſenſibiles. In acutis malignis graviſſimum portendit periculum & de naturæ torpore cum motuum febrilium ſegni conjuncto ſucceſſu teſtatur, præterea exinde facile & medicus & adſtantes nimis reddi poſſunt ſecuri, ut propterea eo major tunc requiratur circumſpectio. Cum tamen & in acutis non quovis tempore æque ſit fatalis, videndum, an ſub initium & incrementum, ſtatum aut declinationem adſit inſenſibilitas ratione dolorum, ſitis, aut aliorum præſentium ſymtomatum, da die Patienten meynen, es fehle ihnen nichts, weil ſie nichts empfänden, cum interim periculoſe ægrotent; exinde profecto ſubdola morbi indoles, & eo

major

major latitans maligna materia haurietur, ac quovis modo, tum ægrotus, tum illi, qui ejus gerunt curam, monendi ſunt. Circa ſtatum ubi maxime naturæ requiritur vigor ad excretionem contiguam materiæ malignæ ejusmodi inſenſibilitas, ſi unquam, deleteria non poteſt non eſſe. Unde medicum decet attentiſſimum eſſe, cohortando, ne putent, ægrotum, quia fere nihil conquereretur, in ſalvo conſtitutum, hanc inſenſibilitatem ex malignitate morbi proficiſci, & naturalium virium proſtratione, melius eſſe, ſi ſentiret æſtum, dolorem, ſitim, ſi ſenſibilis eſſet circa res externas, proinde curatiſſime jubeat ægrotum attendendum, nec ſibi ipſi falſum formet ſolatium, quando patientem accedens ex eo audit, poſt quæſtionem, **wie er ſich befinde: gantz leidlich, er fühle nichts beſonders.** Videndum eſt, anne inſenſibilitas ſit ſpecies delirii. Quod ſæpiſſime fit, ut præ alienatione mentis dicant: **es fehle ihnen nichts, ſie fordern wol gar zu eſſen, wollen aufſtehen, und ſtellen ſich offtmalen gantz kräfftig,** accingunt ſe ad legendum, ſcribendum &c. varia conſtant exempla, ubi individua petechizantibus laborantia febribus & tali modo ſub mentis turbatione tacita malorum inſenſibilia, brevi poſtpoſuerunt vitam. Ita ad acutiſſimum delirium pertineret, ſi fervida ſine ullo ſenſu deglutirent, mentis motionem teſtatur, ſi nihil ſentiunt, **wenn man ſie hart anfühlet, hart anſchreyet, ſticht, ja wenn ſie nicht einmal die** veſicatoria ſuris adplicata **und** rubefacientia **fühlen;** aut aliquando a volatilibus naribus admotis non amplius excitantur, vel a rebus guſtum de reliquo maxime adficientibus nihil moventur; ſummum hoc certe naturæ ſtupidum torporem indicat. *vid. Dn. Præſid. Semiolog. Sect. XII. C. II. p. 219 §. XIX. ſqq.* qui laudatus auctor itidem pro peſſimo indicat, quando circa ſenſationem tactus a rebus alium ſenſum experiuntur, quam illæ inferendi habiles exiſtunt. e. g. ſi ad contactum æſtuantes frigerent, & ſub frigido attactu inſolitos ardores perciperent. Quodſi autem ſub declinationis tempus ejusmodi febrium eveniat inſenſibilitas, **daß die Patienten nicht mehr empfindlich ſind, nichts ſonderlich mehr fühlen,** videndum, an illa ſit reſpectiva, proportionata & ſucceſſiva: an ægrotus circa ſymptomata ſub morbi ſtatu maxime urgentia nihil amplius ſentiat, ſoluto morbo debitis ſe- & excretionibus & reliquis bonis conſpirantibus ſignis, ut ſic melius toleret attactum, non ad leves aëris mutationes adeo adficiatur. Ex quibus omnibus morbum ſalutariter declinantem & hanc inſenſibilitatem proportionatam re vera ex abſentia malorum, fracto morbo, proficiſci, judicare ſine erroris metu licet. Ubi autem ſimul & ſemel omnis mali perit ſenſus, interim nec ex pulſu, nec urina nec aliis

phæ-

phœnomenis adparet, quomodo morbus ſolutus eſſe poſſit, ubi nullæ excretiones, vel exanthematum, vel ſudoris largioris, ſimultanei, aut ſucceſſivi, vel ejusdem generis urinæ præceſſerunt, ſecuri ac boni certe nihil poterit indicare. Siquidem nulla febris ſalutariter cedit, ſine excretionibus notabilioribus ſudoris & mutatione urinæ. *vid. Illuſt. Stahl problem. de febribus &c.* Quare in tali caſu hæc inſenſibilitas non teſtatur de ſoluto morbo, ſed de naturæ torpore & ſegnitie & cum nulla lyſis morbo acciderit, eumdem neque ſuperatum, ſed novo labore opus eſſe; cui tamen ſuſtinendo ſub virium iactura an par fuerit natura, eſt, quod pro re nata medicus ægrotum circumſtans optime hariolетur; ſaltem ſemper habet, quod eventum minus ſecundum ſuſpicetur.

§. XVIII.

Ad actus animales referuntur & Motus Voluntarii, ex quorum diverſa conſtitutione, vigore, activitate, languore, confuſione, varia morborum indoles cognoſci poteſt. Propterea ad eosdem ſollicite attendatur, & videndum, quomodo ægroti ratione eorumdem ſe habeant; an ſine multis difficultatibus obambulare, & negotia ſua exequi valeant, an vero in iisdem multum reperiant impedimenti. In priori caſu intelligitur primum animi vigor, deinde juſta toni roborisque muſculorum conſtitutio, ipſiusque morboſi adfectus pro nunc tolerabilior ſtatus; ubi tamen ex reliquis circumſtantiis dijudicandum, an ille motuum vigor talis etiam manſurus ſit in futurum, & annon ægroto melior ſit quieta continentia, in quo caſu dabit conſilium, er ſolle ſich ruhig halten. Quod præcipue ſub commotionibus febrilibus attendendum, ubi nondum conſtat de vero eorumdem habitu, & ex variis cauſſis plane ſtatus quisquam malignus ſuſpicandus foret, ne talibus motibus turbent tranſpirationem lenem, augeant materiam febris, viresque ſine neceſſitate conſumant. Id quod potiſſimum ſæpe accidit in febribus petechialibus vel etiam petechizantibus, ut ægroti ſub invaſionem nihil peculiariter ſentiant, neque inde ad movendum ſe, ambulandum, ſuaque negotia perficienda adeo ſint inhabiles. Unde fit, ut multi morbi latitantis dolum non attendentes, nec ponderantes, aëri cuicunque in plateis, aut aliis locis, ſe exponant, & inde non tantum tranſpirationis ſucceſſum primis diebus interturbent, ſed etiam, hinc conſtrictis poris cutis, juſtam exanthematum excluſionem criticis diebus prohibeant, & multis aliis heteroclitis ſymptomatibus expoſiti non raro vitæ jacturam experiantur. Eo magis autem dicti motus ſunt interdicendi, ubi languide, torpide & impedite ſuccedunt, ipſisque explicandum, quod talis motuum inopinata ſegnities

clan-

clandeſtini cujusdam morbi præbeat indicium & naturæ debilitatis faciat metum. Diſtinguenda interim ubivis eſt ſollicite ſegnities motuum a ſola plethora, aut ſpiſſitudine ſanguinis profecta, ubi potius moderati motus ſuadendi ſunt, licet illi cum aliquali reſiſtentia perpetrentur. In febribus autem maximam illi motus conſiderationem merentur, qui peraguntur membrorum agitatione, corporis erectione voluntaria, capitis motitationibus, oculorum motu, geſtibus &c. Quare videndum, an in ejusmodi morbis ægroti membra libere moveant pro lubitu & neceſſitate, an corpus promte & ſponte erigant, v. g. wenn ihnen die Küſſen ſollen zurechte geleget werden, an caput, quo velint, ſine inſigni moleſtia vertant, id quod, ſi reliqua conſtant, præcipue & mens, vigorem indicat naturæ, viriumque præſentiam pro morbo exantlando maxime neceſſariam; ubi itidem monendus erit æger, ne citra neceſſitatem ſe moveat, diapnöen intervertat, pulſum mutet, anxietates ſymtomaticas contrahat &c. ſi vero hæc omnia non placide nedum ordinate fiant, ſed cum ingenti inquietudine & reciprocis jectigationibus in lecto ſe movet patiens, inquirendum eſt, utrum contingat ſub paroxyſmi exacerbatione. Quod ſi ſit, indicabit ſane anxietatis internæ gravitatem, naturæ anxiam, laborioſam, contentioſam ſenſibilitatem, ſymtomatum in genere præſentiam ægro intolerabilium. Quare non minus ægrotus eſt cohortandus, ut, quantum unquam poſſit, patienter ſe contineat, caveatque medicus, ne ille ſolus vel ad momentum relinquatur, ne præ anxiete, ſæpe cum mentis turbis conjuncta, ſe denudet, involvendum proinde ægrum jubeat mantili (mit einem Schlaff-Rock) tibialibus muniat pedes, a pariete amoveatur, ne loca frigida manibus petere poſſit; ſaltim parieti præponatur tegmen tenſum (ein Schirm) etiam ante lectum talia ponantur munimenta, portis hypocauſtorum prætendantur Conopea, Vorhänge, ne frigus ullo modo poſſit adlabi. Adſtantibus autem injungendum, ut ad omnes motuum mutationes attendant. Ex his pariter deinde expiſcandum, an motus voluntarios admittat æger in paroxyſmo, & an cum eo remittant; Utrum in paroxyſmo cum delirio, quippe quod eo deteriorem malignitatis ſtatum indicaret; in quo caſu cum conſcientiæ injunctione adſtantes ægrotum compellandi ſunt (man muß es denen Wärtern, oder denen, die bey den Patienten ſind, recht ins Gewiſſen ſchieben) ut ſemper attentiſſime obſervent ægrotum, ne is obtegat ſe, ne ad momentum ſolus relinquatur, ne noctu aut interdiu ſub his circumſtantiis dormiant; curandum eſt pariter, ne curatores vel ſtupidi, inertes, aut negligentes, vel plane pueri, aut puellæ impotentes, ſeligantur, ſeque medicus ita pur-

get,

get, daß er wiedrigenfalls keine Schuld haben wolle, wenn der Patient ſtürbe. Quando enim in delirioſis motitationibus ſub morbis acutis vel ſemel ægrotus ex lecto evaſerit, exanthemata nec erumpunt, vel plane retrocedunt, & actum eſt de ægro; cujus rei plures notabiles caſus allegare poſſem, ſi per tempus liceret. Incidit adhuc in mentem, quod acute febricantibus, quamdiu ad ſurgendum adhuc ſunt habiles, concedatur ſæpe ab iis, qui eos curant, ſurrectio pro deponenda alvo, unde multi ſub repetito jactu hoc inſigne ceperunt detrimentum. Ubi medicus circa hanc rem ſolicitum ſe gerat, & potius occaſionem procuret, ut non opus habeat æger ſurrectione pro deponenda alvo. Quærendum itaque etiam eſt, ob der Patient beym Stuhlgang aufſtehe, ob er oft aufſtehe, wie er aufſtehe, ut in conſideratione hujus ultimi, ſi varias ob cauſſas in lecto alvus poni non poſſet, ſaltem non ſine ſufficienti contectione ſurgat, & in ſella pedes lecto tegantur, nec nimis crebro citra neceſſitatem concedatur ſurrectio (cum illa non raro ab ægrotis ad levandam quocumque modo anxietatem & leniendum æſtum, fingatur.) Præterea in ſella ponatur vas aqua calida repletum.

§. XIX.

Quemadmodum ex præſentia & conditione eorum motuum, qui conſcio fiunt ægro & ab ejus voluntate pendent, varia indoles ſtatus præſentis morboſi judicari poteſt & debet: ſic non minus inquirere decet in illos, qui fiunt, partim univerſaliter, partim particulariter ſine ægroti voluntate, & ſic neque ſtricte voluntarii poſſunt nuncupari. Ad particulares pertinent tractiones faciei muſculorum, palpebrarum, oculorum, oris, labiorumque rinctus, linguæ motitationes, capitis nictus &c. qui contingunt ſub acutis vel plane citra voluntatem & propoſitum, vel ſaltem ita, ut de iis non cogitet æger, & a conſuetudine dependent. In hoc ultimo caſu ex iis ſolis nihil hariolandum. Quando autem obſervantur ſub delirii juſta ſuſpicione & reliquo dubio ſtatu ejusmodi particulares motus, quos æger ſanus admittere haud ſuevit, tunc judicium de indole morbi maligna præbent, indicando naturæ ſtatum perturbatum, motus ſpaſticos particurales & reliquis paribus, criticis præſertim excuſſionibus haud legitime ſuccedentibus, motus convulſivos univerſales. Interim hic etiam attendendum, an contingant ægroto dormienti, quod ſi ſit & poſt ſomnum ceſſent, tunc ex inſomnio profectos judicandum. Univerſales autem ejusmodi motus convulſivo-epileptici in morbis ſummum non poſſunt non portendere periculum. Non enim precario oriuntur, ſed deſignant præcipue in exanthematicis materiæ miaſma-

miaſmaticæ ſummam cauſticam indolem, nervos irritantis, aut genus nervoſum in ſpaſtico-convulſivam agitationem incitantis. Præterea excluſio hujus materiæ exinde graviſſime reprimitur, vires maxime franguntur, idque eo magis, ſi individuum alias nullam habuit in convulſiones idiopathicas proclivitatem. Circumſtantiæ tamen ponderandæ ſunt, an ejusmodi motuum exacerbationes ante aut poſt excluſionem exanthematum obveniant. In priori caſu adeo periculoſæ non ſunt, *vid. Excellent. Dn. D. Juncker. conſpect. medic. p. 608. num. 8. it. pag. 612. num. 24. it. p. 591. ſub prognoſ. num. 3.* quam in poſteriori. Hic enim non tantum demonſtrant, maximam adeſſe materiæ copiam, eamque nec penitus excluſam, neque eamdem ſub his ſpasmis excluſum iri, eamdem in genere peſſimæ indolis: ſed, quia per ſpasmos excluſa exanthemata repelluntur per cutis conſtrictionem, ſummum ex inſtanti ſæpe inducunt periculum. Nam variolæ præcipue, quo diutius excluſæ fuerunt, eo acrior facta materia, quæ retrocedens & ad viſcera delapſa non poteſt non deleterios effectus inflammationum ac ſphacelationum præſagire. Extra febres motus convulſivi tantum habere non poſſunt periculi. Videndum interim an adfectus ſit idiopathicus & ex frequenti repetitione in conſuetudinem degeneraverit, & ſic a cauſſa mere morali deducendus ſit, an certo tempore recurrat & invadat, ſub quibus animi, rerum non naturalium &c. circumſtantiis, an vero hic adfectus ſymptomaticus ſit, neque periodice, ſed promiſcue, recurrat. In priori quidem caſu medicus exinde nihil haurire poterit, niſi motuum conſuetudinem ac naturæ ſummam ad exacerbationes proclivitatem; curam interim præterea difficillimam: in poſteriori cognoſcet latitantem graviſſimam cauſſam, quæ naturam adeo inſolitis motuum furiis exagitat, quale quid in pueris fit a doloribus dentitionis, vermibus, ſuppreſſis acribus ſudoribus, in adultioribus ex ſuppreſſis hæmorrhagiis &c.

§. XX.

Dictum hactenus fuit de qualicumque ægrotorum ad ſubeundos motus potentia: Reſpiciendum iam non minus eſt ad impotentiam circa eosdem. Verſatur hæc autem in eo, ut patientes cum maxima difficultate ſeſe movere, ambulare &c. poſſint, ingentem ſentiant membrorum laſſitudinem, non ſimpliciter gravativam, ſed penitus contuſoriam, ſie können faſt kein Glied vor Mattigkeit regen, es iſt als ob alles an ihnen zerſchlagen wäre. Ut indoles morbi inde pateſcat, reſpiciendum, an ſtatim ab initio morbi citra cauſſam manifeſtam hæc debilitatio cum virium proſtratione juncta, an vero poſt perpeſſos morbi varios inſultus & pathemata accedat;

 aut

aut plane a multis ante peractis laboribus animi corporisve eveniat. Si citra omnem manifeſtam cauſſam fiat, & inſuper accedat magna animi anxietas, exinde cauſſæ cujusdam adhuc dum molientis gravitatem hauriet quisque, quæ naturam adeo turbat, ut tono debito deſtituat partes, nec ad motus ordinarios ullam habeat proclivitatem. Quod tanto magis reliquis conſpirantibus valet, &, niſi certa alius morbi indicia adſunt, in tali naturæ torpore ſemper ſuſpicandum de malignitatis ſpecie, & in conſiliis cautiſſime agendum erit, nil temere nec vehementer. Ipſe ægrotus eſt convincendus, ne ſe cogat ad motus ulla ratione, ſed in quietiſſima teneat patientia, damit man ſehe, wo es hinaus wolle. Sæpe enim in principio malignarum nil ſentiunt, præter enormem laſſitudinem & virium defectum ſine cauſſa manifeſta *vid. Excell. Dn. D. Juncker Conſpect. Medic. p. 567 ſub ſign. n. 1.* A cauſſa vero manifeſta ſi acceſſerit ad motus ineptitudo a priori quidem non tantum indicat periculi, a poſteriori vero conſiderandum, quod, dum vires ita fractæ ſint, tonus præcipue, qui ad circulum humorum vivide ac proportionate proſequendum ſummo requiritur opere in ſuperando incipiente morbo, præſertim acuto impar futura ſit natura; quare, licet etiam ex reliquis phœnomenis morbi indoles non adeo conſtet; cautiſſime tamen cum eo procedendum, ac ſi foret ſumme malignus. Quemadmodum enim in malignis periculum ideo a priori adeſt, quia ad motus ob ſummam conſternationem natura trepida; ita alii morbi febriles præſertim, licet per ſe non fuerint maligni, propter fractas tamen vires & tonum læſum induunt malignitatis genium. Laſſitudo autem in morbis, ubi a plethora venit, tantum itidem non indicat, ſed expoſcit tempeſtivam ſui per venæſectionem congruam imminutionem; ſic & laſſitudo, plethoræ effectus, lenietur.

§. XXI.

Sub ipſo morborum progreſſu eo magis attendendum, an imbecillis ſit æger in movendis artubus, capite, erectione corporis, ex qua, quo major eſt, eo major naturæ infirmitas, toni, nervoſique generis reſolutio, deprometur. Et, quia communiter cum ſumma virium proſtratione & motuum vitalium turbis jungitur, hæc ſane ad motus impotentia ſtatum ex omni parte malignum declarabit. Ubi certe in febribus, ſi adeo debiles jacent, ut præ languore nec manus nec pedes, caput, oculos, linguam, labia &c. movere, nec verbum eloqui poſſint, deleterium febris eventum omni jure ſuspicandum ſuadet ratio, docet experientia. Hoc examen medicus non otioſe inſtituet, ſed hoc eum ducet, ut ægrotum pro viribus analepticis & medicamentis ſenſui naturæ amicis reſtaurare adnitatur. Quando autem

hæc

hæc motuum impotentia viriumque laſſitudo accedit ſub declinatione morbi, ac ſufficientis ſolutionis præſentibus ſignis, ceſſantibus & reliquis maxime urgentibus ſymtomatibus, cum præterea ſub ipſo morbo motus ſatis vegete inſtiterunt, in tali rerum ſtatu pro periculoſa non habenda erit, ſiquidem ſic ordinarie contingit, cum in acutis, tum aliis adfectibus ſpaſticis, nec aliter eſſe poteſt, quin vires, hactenus adeo ſub auctis motibus intenſæ, fiant imbecilles. Ubi etiam tranquilla ægroto injungenda continentia prohibendæque omnes virium adfectationes. Quando vero econtrario citra ſufficientem lyſin & citra conſuetos morbo ſolutiones & euphoriam, vel ſub declinationem, hæc virium accedat reſolutio, quid quæſo aliud indicabit, quam ſtatum naturæ confuſum, morbique peſſimam indolem, cui ſuperando & exterminandæ materiæ illa fuit impar facta; quare, cum nulla evenerit ſufficiens excretio, illa ſub hac virium jactura neque ſperanda erit; Præcipue, quia natura attonita inſuper & enervata ad motus inepta exiſtit. Obſervetur præterea eximia differentia inter motuum impotentiam & laſſitudinem, quæ morbo ſalutariter declinante accedit, & inter illam infirmitatem, de qua jam dictum. Siquidem in priori interna tamen animi major alacritas, ſaltem major in quietem ex prægreſſa anxietate mutatio conſpicitur: In hac ultima tantum abeſt, ut ægroti ad animi internam ducantur compoſitam ac tranquillam ſecuritatem, ut potius major adſit diſturbatio mentis, aut, ſi quieti adparent, hoc tamen nil niſi torporem ſenſationisque ſtuporem præ ſe ferat. Omnium maxime hæc impotentia examinanda in acutis circa inſtantes dies criticos, aut in ipſis præſentibus. Hæc ſi accedit v. g. petechiis, aut purpuræ albæ &c circa ſeptimum, nonum aut decimum tertium vel etiam 18vum ſub dictis circumſtantiis, ut plurimum mortis eſt præſagium, ad minimum ſtatus rerum humanarum, in extremo apice conſtitutarum. Idque eo magis, ſi membrorum accedant tremores ſummam toni & virium deſignantes reſolutionem. De his tremoribus artuum, cum in illorum mentionem inciderim, & ii ſæpe in diverſis morbis ac ſubjectis occurrant extra ſtatum poſitum, inquirendum etiam eſt, an a nimia membrorum inſolita fatigatione pendeant, an æger ante adſuetus fuerit tremere membris particulariter ex perverſa diæta ac regimine, ubi tantum quidem non indicant periculi, quam ſi ex improviſo morbis arduis accedunt, vel in principio, vel quod pejus, circa criſium tempus, ubi non raro ſudore frigido in artubus ac facie, nec non tendinum ſubſultu in carpo ſtipati ſummam naturæ ex malignitate morbi debilitatem indicant. Cum de tremoribus ſermo ſit, incidunt adhuc in mentem ſenum tremores. Qui in genere

nere cum commonſtrent virium decrementum,& ſenes exinde ſummam ad morbos habeant proclivitatem,eo certius,ſi incidant in morbos, ſub hac toni reſolutione omni modo deteriorem ſtatum medicus declarabit, ſibique prudenti proſpiciet prognoſi; ſubſumendum enim omni jure,enervationi naturæ præ ſenio, ſi accedat vis morbi, imo ne quidem medicamentis ad roborationem multum hic effici poſſe. Quare etiam ejusmodi ſubjecta omnium difficillime, ne dicam unquam, ſuperant febres acutas, dyſenterias, ſuffocationes, ſed communiter ſub extrema virium exantlatione, concurrentibus adfectibus apoplecticis, lipothymico - ſyncopticis ac comatoſis, ceu candela ægre ſcintillulans ſucceſſive extinguuntur.

§. XXII.

Succedunt actiones naturales, ac inter has primum ciborum adpetitus, cujus juſta conſtitutio non tantum organi concoctionis ſtatum legitimum, ſed maxime animi ipſius ordinariam diſpoſitionem, alacritatem ac libertatem deſignat; variæ hinc ejus a naturali aberrrationes varie teſtantur de præternaturali conditione vel organorum, vel naturæ. Adpetitus ciborum autem in morbis vel adeſt, vel deficit, vel excedit. Inquirendum proinde in genere, an ille ſibi conſtet, & quomodo ſe habeat. Si deficit, hoc fit vel in totum, vel in tantum. Sie haben entweder zu nichts Appetit, oder können gegen ſonſten nur gantz wenig eſſen. Æſtimandus interim in omni morbo adpetitus eſt defectus ſecundum ſtatum ordinarium, & videndum, wie der Patient ſonſt, da ihm nichts fehlet, Appetit habe. Multi enim naturaliter pauca edunt, multi contra voraces exiſtunt. In prioribus adpetitus, ſi vel in totum deficiat, tantæ non erit conſiderationis, quam ubi in poſterioribus, robuſtis, naturaliter fortiter adpetentibus, vel ad priorum mediocritatem reducatur. Inquirendum eſt porro, an adpetitus proſtratio ſolitaria & ſimplex adſit, an vero conjuncta cum inſigni nauſea, conatibus vomendi, ructibus, dejectionibus per vomitum. Quod ſi ſit, eo certius indicantur variæ impuritates ventriculum obſidentes; ſi ſub adpetitus defectu copioſi adſurgunt ructus, quærendum, qualem habeant ſaporem, an acidi, ſalſi, amari, nidoroſi &c. aut quales ſint, rejecta per vomitum inquirenda & oculis examinanda, an fuerit materia mucida, bilioſa, fæculenta, vel quæcunque alia. Ex quibus omnibus facile ad oculum patebit, adpetitus dejectionem, non tantum complicatas vitii ventriculi habere cauſſas, nec has ſibi relinquendas, ſed debitis medicamentis ſubigendas, corrigendas & evacuandas, ne reliquo decurſui adfectus noceant: ſed exinde etiam de remedii ſpecie adhibenda convincitur. Ex his præterea judicatu facile, quod,

quod, remota debitè ventriculi ſaburra, non modo in tantum pro differentia morbi rediturus ſit adpetitus, ſed quod motus vomibundi, quin reliqua plurima ſymtomata Cephalalgiæ, ſingultus &c. magnum ſint acceptura levaminis. In ipſis acutis incipientibus adpetitus proſtratio ſæpe cum manifeſta ſaburra ex vitiis diætæ collecta, concurrit. Ubi ſollicite attendendum, an etiam motus nauſeabundi, vel vomitorii jungantur. In quo caſu certe medicus ſine opera concluderet, ſucceſſum febris fore deteriorem, ſi in tali ſtatu relinqueretur ventriculus; quia variæ motuum febrilium ataxiæ inde orirentur, perennis nauſea, medicamentorum rejectiones, corumque variæ a vitioſa materia alterationes. Unde expedit ſub hoc ſtatu in principio ejusmodi febrium, ſi vel maxime malignæ adparerent, materiam ſalino-digeſtivis ſubigere & incidere, & pro re nata tempeſtive ante incrementum febris acutæ evacuare, ne natura motus ulterius introvertat ad ventriculum, cum tamen directio ad peripheriam tam ſit neceſſaria. Quare etiam a tot practicis in principio acutarum laudantur digeſtiva & emetica, quod tamen in hoc tantum ſtatu concedunt, ſi adparet ex inſtituto examine concurſus vitioſæ ſaburræ. Ubi autem in acutarum principio ſimplex adeſt adpetitus proſtratio ex ſumma naturæ imbecillitate, & ideo deſeruntur actus naturales, quia vitales multo magis neceſſarii cum majori ſtudio perficiendi ſunt, nocentiſſima foret craſſa talis evacuatio non ſolum, ſed & contra omnem rationem *vide Excell. Dn. D. Juncker. Conſpect. medic. theor. pract. tab. LXX. ſub cautel n. 6. ſequ. it. Therap. cj. p. 30. N. 10. it. p. 31. n. 6. 7.* accidit interim, ut medicus nimis ſero vocatus in acutis, ubi jam per aliquot dies durarunt, varias ventriculi impuritates, cum febris malignitate eamdem exacerbantes deprehendat. Quid hic conſilii? noxium eſt tales impuritates remanere, interim nec febris concedit fortia digeſtiva ſalina ſtimulantia, motus ad inteſtina retrahentia, multo minus emetica, virium majorum adhuc inducentia imbecillitatem. In quo certo caſu magna cautione opus erit, & antifebrilibus leniſſima tantum incidentia, nec magnis doſibus, immiſcenda, etiam repetito potius, quam ſimultanee exhibenda, & cavendum, ne violenter commovendo agatur vel ἄνω vel κάτω. Interim &, ſtatum febris exinde quovis modo periculoſiorem eſſe, facile conſtabit.

§. XXIII.

Cavendum autem eſt, ne ex omni adpetitus proſtratione in morbis ventriculi judicetur vitium, præcipue ubi concurrit citra evidentem ſaburræ cujusdam præſentiam, mucidæ, viſcidæ, nidoroſæ &c. quemadmodum in acu-

tis

tis communiter dictum eſt fieri. In quibus etiam cum natura ipſa a cibis active abſtineat, proſequendo ſtudioſius circulum ſanguinis pro exterminanda materia quadam noxia, prohibendum eſt, ne ullo modo obtrudantur cibi recuſanti naturæ; multo minus inducatur medicus, ut vel expoſcentibus porrigat emetica, purgantia, calida ſtomachica, quæ reſpectu ventriculi nullius uſus, nec illa methodus ſub reliquo ſtatu quicquam boni ſperare jubeat. Præterea ejusmodi vomitoria & acria ſtomachica, præter quod motus febriles turbent, ſpasmos cutis ac viſcerum inducant, totam humorum maſſam ruditer commoveant, particulares inſuper verſus ventriculum congeſtiones invitant, unde vel ſub toto morbi decurſu ſive continentes anxietates, conatus vomendi ac cardialgiæ, vel plane congeſtiones inflammatoriæ non raro inductæ obſervantur. Quantopere inde turbentur tranſpiratio, & reliquæ excretiones febriles, hujus loci non eſt explicare. Hoc tantum addo, quod in exanthematibus, ubi ne quidem ſalina, quin ipſum nitrum, larga doſi conducunt, ob ſtimulum, quem in inteſtinis excitant, metuenda ſit exinde vel funeſta retentio, vel deleteria plane ad interiora retroceſſio. Pari modo etiam in reliquis morbis, ubi deficit adpetitus, ſollicite examinandum, quatenus conjuncta ſint vitia ventriculi, ne error in medicatione committatur. Sic in adfectibus congeſtoriis, hæmorrhagicis, nephriticis, aliisque dolorificis, animi pathematibus triſtibus, terrificis &c. Sæpe in totum, ſæpe in tantum proſternitur adpetitus, non ex impuritate ventriculi, quæ nullo argumento in principio morbi probari poteſt, ſed vel ex cauſſa morali, vel ad minimum materiali ejusmodi, quæ in ventriculo non hæret, ſed tantum per conſenſum organum concoctionis adficit, vel, licet circa illud proxime obhæreat, tamen non in ejus cavo continetur; quale quid potiſſimum obſervatur in adfectibus hæmorrhagicis menſtruis, hæmorrhoidalibus, ex reſtrictione ſanguinis ſupra ventriculum. In his omnibus caſibus probe tenendum, quod adpetitus defectus ſit ſymptomaticus, & inde non aliter tractandus, quam ipſe morbus, cui accedit. Ubi in congeſtionibus verſus ventriculum ſanguinis nitroſa temperantia optime conducunt; calida autem acria ſtomachica ſanguinis varias incongruas eruptiones producunt; ſæpe vomitui cruento in hyſtericis; emetica autem eo magis præter dicta obſtipationibus viſcerum ſcirrhoſis, hecticæ, ac hydropi anſam præberent, & varias irregulares translationes humorum ad caput, pectus & alia loca inducerent, ac ſi præſentes jam ſint, confirmarent. Et licet etiam concurrat aliqua ſaburra, ab omni tamen rudi tractatione abſtinendum eſſe, hoc prævium circa adpetitum examen docebit, ne curando in tantum

malum

minus, majus immane quantum exacerbetur. Interim, quo magis & hic ſymptomatice proſternitur adpetitus, eo gravior indicatur ſymptomatum gradus, dolorum, anxietatis, congeſtionis &c. monſtrandum proinde ægrotis, non ſubeſſe vitium ventriculi. Communiter enim de nulla re magis, quam de hac ſolliciti ſunt ægroti, dicentes: **ſie hätten ſchon ſo und ſo lange nichts gegeſſen, wenn ſie nur Appetit hätten, ſie wolten was für den Magen haben, denſelben recht auszuſcheuren.** A quo tamen conamine & prudens quisque medicus cavebit, & ſuos ſollicite dehortabitur, ne poſt tergum incongrua admittant, dicat, rediturum adpetitum ſublata cauſſa morbi, hunc in præſentiarum minima dignum eſſe attentione. Tale quid etiam maxime contingit in graviditate ſub ſtatu plethorico, vel aliis circumſtantiis ſanguinem nimis verſus ventriculum reprimentibus, unde non tantum plenaria defectio adpetitus, ſed & cardialgia nauſeoſa, quin vomitus ipſe urget. Quem adpetitus defectum, niſi probe obſervet medicus & examinet, in ſummas conjiceret ærumnas ægrotam, ſi daret emetica, purgantia, calida, acria ſtomachica, ad minimum facilitaretur abortus.

§. XXIV.

In omni autem proſtratione adpetitus, quo conſtantius durat, ubi præterea ſub reliquo morbi decurſu vehementibus doloribus, vigiliis, aut aliis ejusmodi ſymptomatibus obruitur æger, medicus ſane de virium conſumtione in dies augeſcente certus eſſe poteſt. Id quod eo magis valet in adfectibus ſenum, in quibus naturaliter jam languet adpetitus, qui ſi magis adhuc frangatur, tunc profecto virium maximum decrementum cum ſepulchrali corporis extenuatione metuendum. Unde medici erit, ut, licet natura recuſet cibos, nec eos digerere queat, hinc nec conſultum ſit, aliquid ipſi obtrudere, cum ſæpe a ſolo odore & nomine ægre adficiantur, ſub medicamentis tamen exhibeat moderata conjuncta analeptica, confortantia, emulſiva ac gelatinoſa, quæ ad minimum pro ſumma neceſſitate qualemcunque virium corporisque conſervationem efficere poſſunt. Nec rejiciendi penitus hoc ſcopo commendati jam a veteribus clyſteres nutrientes, ubi nihil per os nutrimenti ægris poteſt ingeri.

§. XXV.

Ex præſentia autem adpetitus, & quando cibi ingeſti non tantum ſine incommodis retinentur, ſed & ſatis bene digeruntur; exinde tolerabilem morbi ſtatum plerumque judicare licet, & non tantum de vigore qualicunque naturæ ipſius, ſed & de organorum concoctionis illibato ſtatu certus eſſe poteſt medicus; præter ea de eo, quod vires ſub ipſo morbo non adeo

fractæ fuerint, nec adeo exhauſtum iri corpus. Inquirendum autem, quid adpetant, & quid edant, ne noxia morbo ipſi ingerant, dura, dyspepta, in febribus præcipue lacticinia, ova frixa &c. ac pro conditione ægrotorum præſcribenda diæta cum regulis diæteticis. Quod ſæpe adpetitus fictus ſub febribus acutis delirii graviſſimi ſpecies ſit, ſuperius jam monitum. Cavendum maximopere, ne his ægris in puncto vitæ conſtitutis alimenta porrigantur. In variis aliis morbis, ſæpe ingenti torquentur fame, præcipue febribus quartanis, malo hypochondriaco &c. Qui enormis adpetitus ex ingenti ventriculi provenit aciditate, & eo ipſo de adfectus indole teſtatur, ſtatumque deſignat præternaturalem. Hic primum omni modo prohibendum, ne ſub paroxyſmi tempus in febribus cibos capiant; ſiquidem omnia febrilia ſymptomata, anxietatem, æſtum, dolores capitis, ſudores anxios, frigidos &c. inducturos, & exacerbaturos, conſiderando ſimul, quod ſub tali ſtatu nil debite concoquatur ac mutari poſſit in chylum; unde impuritates primarum viarum augerentur, vaſa lactea & glandulæ meſaraicæ craſſa impura materia infarcirentur, & febris hoc ipſo in longiſſimum protraheretur tempus. Tunc potius diluentia, mucilaginoſa, abſorbentia exhibenda, materialem famis cauſſam nimium acorem refrænantia; extra paroxysmum moderamen injungendum eamdem ob cauſſam: corpus enim impurum quo magis nutrire cupis, eo magis læſeris. Pari ratione & infantes in præſentia vermium & ſub atrophia enormiter ſæpe eſuriunt, ac ita exiſtunt inſatiabiles, ut ſi porrigas, quocumque tempore avide comedant. Qui pariter probe arcendi ſunt, ne in utroque caſu inconſulto adfectus deterioretur; Nec minus in aliis morboſis adfectibus, ubi ſatis conſtat adpetitus, inquirendum, quid edant, ac omni modo diæta ordinanda, ne adhuc magis turbetur adfectus. Sic v. g. in adfectibus ſpaſticis, congeſtoriis &c. omnia calida, cibi nimis aromatiſati, in ulceroſis ac ſcabioſis, lue venerea, ophtalmia ſeroſa, purpura chronica &c. omnia nimis ſalſa, acida, dulcia viciſſim, mucida, carnes ſuillæ impuræ, & hujus furfuris, inhibeantur. Præcipue obſervandum hoc in feminis, ubi menſes, aut in viris, hæmorrhoides inſtant periodicæ, & circa illud tempus ſollicitiſſime inculcetur, ne perverſo adpetitui indulgeant & v. g. circa menſium periodum panem calidum e clibano vix extractum, paſtillos farinaceos duros, carnes duras, acida, fæculenta &c. ſumant, quæ omnia turbas inferunt circulo ſanguinis per venam portæ, quin plane in ſenſibilibus vomitorios conatus inducunt. De reliquo autem maxime ſub tali rerum ſtatu moderatio in cibis capiendis ſuadeatur, quæ cautela etiam in ſtatu valetudinario ſemi-ſano quaſi plethoricorum obeſorum

&c.

&c. qui communiter nimium edunt, obſervanda, quibus in aurem dicendum, optimam regulam pro ſanitate ipſis hanc eſſe, ut nunquam penitus ſatiati de menſa ſurgant. Poſt ſuperatos morbos maxime febriles, ſi redit adpetitus, nunquam ſub examine omittatur cohortatio, caveant, ne ſimultanea ciborum ingurgitatione recidivam, aut aliam noxam arceſſant, melius eſſe, ſi ſæpius & parcius edant ; vires enim largo cibo poſt morbum arduum nec colligi, neque conſtantem fore euphoriam.

§. XXVI.

Adpetitus hucusque, quatenus circa cibos verſatur, conſideratus, nunc reſpectu liquidorum, ſeu potuum itidem meam ſubit conſiderationem, cujus conditio ſub vario ſtatu præternaturali non minus eſt ponderanda. Quo magis humores conſumuntur & excernuntur, eo magis exareſcunt fauces & glandulæ oris, humorum autem conſumtio nititur reſpectiva eorumdem per corpus circumagitatione. Hinc quo fortior humorum motus, eo magis reſolvuntur, conſumuntur, eoque magis exareſcunt organa ſalivalia. Quare quo fortior motus, eo intenſior & fortior ſitis. Ex varia itaque ſitis conditione de varia motuum humorum conditione judicari poteſt, uti in ſtatu naturali, ſic præcipue in præternaturali. Et quia, uti dictum, ſanguinis motum fortiorem æſtus major & caloris excipit incrementum; ſic a gradu ſitis, gradus caloris interni depromi poteſt, non minus, quam gradus ſiccitatis oris, ac faucium. Cum autem non omnis faucium ſiccitas, nec quilibet æſtus internus promiſcue quovis tempore abſolute ſitim veram inferat (prouti obſervatu obvium eſt in melancholicis, ſanguinis ſpiſſitudine laborantibus, qui plane vero non ſitiunt, licet interim ſæpe præ ſiccitate faucibus hæreat lingua,) ſed requiratur naturæ internus ſenſus, attentio & æſtimatio; ſic non minus ex ſitis varia intenſione ſimul variam naturæ in percipiendo activitatem ob cauſſam extraordinariam hariolamur. Neque enim ſitis pure mechanice abſolvitur. Qua propter etiam potiſſimum in ejusmodi adfectibus ſitis maxime intenſa obſervatur, ubi activitas magna naturæ in motibus humorum & adeſt, & requiritur; quale quid contingit in febrium omnium ſpeciebus. Inquirendum proinde in adfectibus morboſis, an patientes ſitiant modo plane præternaturali. Quodſi ſit, merito de æſtu interno & cauſſa, humiditatem conſumente, nec non faucium ariditatem inducente, ſuſpicio erit. Quæ omnia eo fiunt certiora, ſi præterea ex ægrotantis confeſſione conſtat de ipſius ſenſu ardoris, æſtus præternaturalis, & ex reliquis ſignis, inferius attingendis, exploratum ſit, quomodo ſe habeant pulſus, reſpiratio, urina & ſudor &c. In omnibus

adfe-

adfectibus, quibus non ordinario complicatur febris v. g. in ſpaſmis, congeſtionibus, excretionibus ſanguinis & ſeri, in atrophia infantum &c. ſi ſitis præterea multum urgeat, medicus exinde junctos motus febriles judicare poteſt, ſimul quod adfectus methodo febrili tractandus ſit. Tanto autem magis in ipſis febribus ſtricte dictis ad ſitim attendendum ejusque conditionem, ubi in febribus intermittentibus obſervandum, an ſub frigore & rigore valida inſiſtat ſitis, quod ſæpe contingit a conſtrictione faucium ſpasmodica, da die Zähne klappern, præ ſpasmodica muſculorum agitatione, præcipue ſi inſimul variæ ſalinæ, acidæ, bilioſæ ſaburræ adſint in ventriculo. In quo caſu injungendum, ne ſitis potu largo ſimul & ſemel ingurgitato, frigido maxime, calentibus viſceribus internis, leniatur, prænuntientur anxietates, nauſeæ, vomitus, & dicendum eſt, ut potus adhibeatur tepidus, isque per vices ſorbendus, talis, qui ſimul ſpaſmos faucium reſolvat. Unde pro hoc ſcopo Nitrum ſalutariter potui inditur, aut lapis Prunellæ ore detinetur. Hæc omnia multo accuratius ſunt ſub ipſo excipiente æſtu obſervanda. In acutis præ omnibus ad ſitim reſpiciatur, ubi conſtare debet, quod fere ad febris naturam ejusque felicem decurſum requiratur; ſiquidem non tantum æſtus præternaturalis humores valde exagitando & reſolvendo, excretiones ultra ſolitum intendendo, fauces glandulasque oris exarefaciendo, eam producit; ſed, quia in febribus acutis humiditas ita conſumitur, & tamen in illis materia febrilis reſidet, quæ non niſi ſub liquido vehiculo circumagi poteſt ad peripheriam pro excretione ſui adipiſcenda, neceſſarium propterea penitus eſt, ut ob utramque cauſſam ſufficienter humectetur corpus. Antiquitus incongrua fovebatur opinio de noxio effectu potus in acutis, cui tamen hodie non amplius ſubſcribitur, docente ratione & experientia. Pro meliori interim febris cognitione examinandus eſt gradus ſitis. Quo enim intenſius illa urget, eo graviorem æſtum eoque graviorem febris aut febrilium ſaltem commotionum ſtatum indicat; quo autem illa moderatior eo etiam moderatior æſtus & reliqua præcipue ratione excretionum moderatiora obſervantur. Inquirendum deinceps itidem eſt, quando maxime ſitis inſiſtat, ut exinde eo clarius exacerbationes febriles etiam præter reliqua ſymptomata dignoſcantur; id quod præcipue in acutis utile pariter eſt ac neceſſarium, ubi multum ad adfectus diagnoſin ratione indolis refert ſcire, utrum ſitis æſtus ſocia certo tantum tempore ingraveſcat, an vero illa ipſa vix unquam notabiliter remittat; uti in ſynochis continentibus, inflammatoriis, febre ardente bilioſa, cauſo, in qua ſpeciatim ſitis eſt inextincta, unde & clamoſa audit. Porro examinari debet potus qualitas, & quid bibant

ægro-

ægroti. Ubi omnis potus conſiſtens, nimis ſpiſſus, calefaciens inhibeatur, qui tantum abeſt, ut ſitim leniat, ut potius, inteſtinum ſanguinis motum & ſic progreſſivum ejus ac calorem augendo, ſymptomata febrilia exacerbet, excretiones ſalutares interturbet, caput tentet, deliriis anſam præbeat &c. quo reſpectu & præcipue vini potus, juſcula vinoſa &c. abeſſe debent in morbi acuti febrilis incremento ac ſtatu. Præſcribendus proinde ægrotis eſt potus tenuior, de quo bibere poſſint ſine damno, quantum velint. Circa eumdem tamen tenuem potum providendum, ne ſit ille fermenteſcens, ad tormina, flatus, quin diarrhoeas calamitoſas producendas aptus, nec fæculentus, ſed idem purus, moderate tamen reficiens ac gelatinoſus. Unde hoc paſſu in acutis maxime pro conditione ægrotantium optime præſcribuntur ptiſanæ ex hord. mund. C.C. ebor. dent. apr. ſcorzoner. apio &c. utile decoctum Bœrhavii ex decoct panis aquoſ. cum tantill. vini & moment. ſacch. ac ſucco citr. Cereviſiæ tenues, qualis hic loci eſt, Lœbeginenſium, pauperibus etiam ſecundariæ (Koſſent) puræ conducunt, quæ omnia, tum pro majori gratia, tam pro melius contemperando æſtu grate acidulari poſſunt. Spir. acid. mineral. aut Succ. vegetabil. præcipue ſucco recent. citr. & ex his paratis ſyrupis acetos citr. citri totius, ribium, berber. granat. Quin ipſe potus aquæ puræ & ſimplicis a multis effertur. *vid. Illuſtr. Dn. Hoffm. Diſſert. de ſalubr. aq. frigidæ. it. in medic. rat. ſyſtem. tom. IV. ſect. I. c. X. §. IV. V. ſeqq.* Modo pariter hic examinandum erit, utrum individuum hunc vel illum potum ferre poſſit ſine ulla moleſtia; ſin ſecus, alius mutatis mutandis ſubſtituatur, aut idem corrigatur. e. g. ſi a potu nimis tenui ventriculus ægre haberet, flatulentiæ vel diarrhœa producerentur, addantur tunc potui lenia tonica v. g. Cort. aurant. Citr. aut elæoſacch. quoddam parciſſima quantitate. Maxime autem provideatur, ne potus quicunque frigidior in acutis maxime ingurgitetur; Quo magis eumdem efflagitare ſolent, man ſolle nur einen einzigen Trunck zur Erfriſchung erlauben. Talem enim potum funeſtiſſimos in his febribus producere & poſſe & ſolere eventus, per omnes conſtat; turbando nempe utiliſſimas ſe- & excretiones præcipue per cutim (ſiquidem magnus eſt cutis cum ventriculo conſenſus, ejusdemque cum omnibus partibus fere capitis thoracis & abdominis) deinde graviſſimas inducendo cardialgias, vomitus, raptus humorum ad caput, phrenitides, paraphrenitides, ſtaſes inflammatorias ſanguinis ferventis circa ventriculum, pulmones, conſtringendo præterea viſcera interna, ventriculo per vaſa & nervos arctiſſime nexa, idque tanto magis, quo vehementius æſtus internus inſiſtit. Præcipue tamen deleterius plane eſt frigidus potus in morbis exanthema-

thematicis, ſpecialiſſime, ubi criſis certis diebus imminet. Propterea omni potius ſtudio commendetur potus tepidus, qui, præter quod ſtricturam faucium relaxando ſitim optime levet, inſimul etiam elaſticitate caloris ſubvectus per omnes tubulos ſine mora penetrat, tranſpirationem conſervat, ventriculo & inteſtinis nullas creat moleſtias: calidus autem nimis & poſitive talis fervidus plane potus omni ſtudio eſt fugiendus. Hinc nimius abuſus potus Thée, Coffée in purpura præcipue & continentibus febribus vel aliis ob ſolemnem hodienum & fere perpetuam purpuræ complicationem, ubi jam urgent interni æſtus, ſæpe exiſtit noxius, & ne dicam, curam difficilem, quin fruſtraneam efficit, ſanguinem adhuc magis agitando, anxietates internas cum jectigationibus augendo, & ſudorem inutilem præmaturum, vel eumdem nimium ad febrem non pertinentem, hinc magis & fatigantem ſymptomaticum præcipitando. Quamquam moderatus de cetero uſus tepidi nec poſitive fervidi potus in tantum concedatur. De reliquo omnia ſunt conjungenda, quæ ſymptoma ſitis ſine damno mitigare poſſunt, æſtum contemperando, & placidam promovendo diapnöen, ſic exhalante cum leni ſudore ſucceſſive calore remittet pulſus, & ſpasmorum exacerbatio remittet, & exinde ſitis.

§. XXVII.

Ad quantitatem potus non minus reſpiciatur, ubi quidem potus deſcriptus ſecundum omnes qualitates morbo accommodatus tantum concedi poteſt, quantum ægroti deſiderant, attendendo interim, ne ſimul & ſemel largis hauſtibus, ſed repetitis frequentioribus vicibus, capiatur. Pariter etiam videndum, an potus ingeſtus proportionate iterum, vel per urinam, vel per ſudorem, ſecedat, nec intra vaſa obhæreat, aut in primis viis ſubſiſtendo inflationes ventris, reſpirationis difficultates, internasque anguſtias vel plane diarrhœas producat. Quod tanto magis conſideratione dignum, ſi morbis acutis accedat vitium organorum urinariorum, ſpasmos veſicæ varios inducens, ſtranguriam, iſchuriam, dyſuriam, vel plane conjunctus calculus ſit, ubi primum quo fieri poteſt modo hisce incommodis medeatur medicus externis potius quam internis. Extra ſtatum febris acutæ ſub hydrope aſcite & ubi jam vera adeſt vaſorum lymphaticorum ruptura, aut prævalida viſcerum obſtipatio, ſub concurſu febris hecticæ ſæpe etiam intenſe ſitiunt ægri; ſi quidem conjungitur enormis linguæ fauciumque ſiccitas glutinoſitasque ſalivæ. Hic pariter ponderet medicus, an conſultum ſit, ut ægrotus adeo largiter potum hauriat. Ille enim potus per viſcera oppilata neſcit tranſire, aut ex vaſis ruptis exſtillat, in utroque modo nocet, viſce-

ra

ra diſtendendo & ita vaſorum lymphaticorum rupturam accelerando, vel tumorem aſciticum augendo. Sæpe enim ad quantitatem potus in hydrope augetur tumor, & ejus juncta ſymptomata. Hinc ſub tali rerum ſtatu moderamen majus in quantitate potus habendum erit, & potius moderatis analepticis, nitroſis in ore detinendis, collutionibus oris, faucium ſiccitas demulcenda, & internus æſtus moderandus; ſemper tamen eo magis hic neceſſarium erit diuretica ac laxantia ſubordinare, ut reſorbeantur extravaſati vel ſtagnantes humores in ſua vaſa & reducantur in circulum.

§. XXIIX.

In defectu ſitis præternaturali in talibus morbis, qui nec ſemper, nec ordinarie junctas habent commotiones febriles, reliquis paribus ſignis, eo certior fiet medicus, quod ille adfectus ſolus urgeat ſine humorum peculiari commotione faucium inducente ariduram. Videndum tamen, an defectus ſitis inducat potuum neceſſariorum inſufficientem & fere plane nullam aſſumtionem, & exinde adfectus dies ingraveſcat. Sic qui humorum laborant ſpiſſitudine, hypochondriaca, hyſterica, ſedentarii, litterati, ſpeculabundi in ſuis paſſionibus fere nullam habent ſitim, unde multi ſunt, qui fere nihil bibunt. Quando de eo quæruntur, reſponſioni reddunt, quod non ſitiant. Hic medici erit monſtrare neceſſitatem ſufficientis potus, bibendum eſſe tantum, licet non ſitiant, defectum ſitis non proficiſci ex humiditatis abundantia, ſed partim ex ſpiſſitudine ſanguinis & ſegniore ejus motu, ac partim naturæ in percipiendo torpore. Quem ſtatum quotide auctum fore, neglecta ulterius potus adſumtione. In morbis autem acutis defectus ſitis medico ſemper ſit ſuſpectus; ubi probe conſiderandum, an forte ille proveniat ex inſenſibilitate, ubi eo magis monendi erunt adſtantes, ne patientem ſine potu relinquant, offerendum eſſe, licet non deſideret; porro, an ſitis revera deficiat, aut an patiens tantum præ nimia debilitate potum non adeo ſæpe expoſcere queat, cum interim oris, faucium, linguæ ſiccitas, & reliqua ſymptomata ſatis de præſentia ſitis, ſaltim neceſſitate potus teſtentur. Sæpe etiam ægroti patientes jacent ac quieti, omnia ſua pathemata & ſitim tolerant, conqueſti, an ſitiant, ſæpe reddunt: ſie tråncken wohl, wenn man ihnen was anböte, ſie könten nur nicht vor Mattigkeit ſo offt reden. Nec minus examinandum, an plane præ alienatione mentis non ſentiant ſitim, in quibus omnibus circumſtantiis medico incumbit, illis, qui ægri gerunt curam, neceſſaria circa hæc injungere. In morbis malignis præſertim ſæpe in totum deficit ſitis, quod ipſum malignitatis præbet cum reliquis ſignum. *vid. Excell. Dn. D. Juncker. Conſp. medic. pract. p. 576.*

576. n. 4. &c, In his enim febribus omnia ſunt tranquilla, nec fortis pulſus, nec fortis æſtus, nec ſiccitas inſignis oris, nec inde valida ſitis. Et quemadmodum minor exacerbatio fit propter malignam materiam, quæ fortes motus non tolerat pro ſui excretione, partim ob naturæ torpidum metum ſæpe conjunctum adhuc magis motus languent; ita utrumque periculoſum ſtatum, ex utraque parte ſatis clare indicat ac involvit. Attendendum interim eſt ad gradum, an in totum, an in tantum deficiat ſitis, aut ille naturali ſaltem ſit æqualis. Quodſi deficeret in totum, periculi foret pleniſſimus ſtatus. Indicaret enim primo motuum febrilium ſummum defectum, ex quo minor proficiſcitur liquidorum adpetentia, naturæ præterea maximam inſenſibilitatem, quæ vel ex confuſo terrore, vel impotentia a ſumme maligna materiæ indole pendente movere nequit vigoroſe. Unde cum humores haud valde, ne quidem ad neceſſitatem moveantur, nec validus æſtus, nec larga diaphoreſis, aut diureſis, nec aliæ notabiles excretiones, torpentibus ſub languido circulo ſecretionibus, unde nec ulla ſitis. In hoc ſtatu potibus etiam ſolis non multum proficitur; conſideratio hæc potius medicum eo ducat, ut ſtudeat partim naturam excitare, partim etiam materiam malignam quocunque modo concentrare, corrigere & invertere, tunc certior erit, quod ſub acceſſu majoris motuum vigoris ſitis etiam magis tanquam effectus rediturus ſit. Interim non penitus potibus deſtituatur æger in tali febre, ſed offerendus ſubinde eſt talis, qui maxime morbo congruus, unde potus tepidus, quin magis calidus inſtructus remediis malignam materiam concentrantibus & alcalinam indolem ejus invertentibus, qualia ſunt acida ſuperius jam recenſita. Ab omni autem abſtinendum confuſa liquidorum promiſcua obtruſione in his malignis; ſiquidem ſitis plane naturalis, ex naturalibus cauſſis non multum turbatis provenit; unde nec a priori nec a poſteriori tanto potulentorum apparatu opus eſt, cum materia liquida nimis contra voluntatem ægroto obtruſa propter ſummum motuum defectum, & partium ſolidarum debilitatem juſte denuo excerni nequeant. Sufficiet hic tantus potus, qui etiam ſufficit pro conſervanda humorum fluxilitate, pro vehiculo medicamentorum & ipſius febrilis materiæ, conducitque potius eo ſæpius potiones analepticas offerre.

§. XXIX.

Adpetitum ciborum ac potuum ejusque variam conſtitutionem ſequitur corporis ſecundum individui temperamentum indolemque reliquam proportionata nutritio, ubi pariter in morbis attendendum, quomodo ſecundum hanc ſe habeant ægrotorum corpora. Quodſi enim nutritio partium

tium haud multum vitiata adpareat, rectiſſime exinde medicus inferet, gravitatem morbi non tantam eſſe, ut motus humorum ſolidorumque debiti transpreſſorii ac admiſſorii vel ultra modum intendantur, & ſic motu auctiore decreſcat corpus, vel remittantur, & ſic etiam non ſufficiens æqualiter omnibus partibus laudabile adferatur nutrimentum. Deinde patebit legitima organorum concoctionis chyli, ejus ulterioris elaborationis, diſtributionis, depurationis conſtitutio, ventriculi duodeni horumque glandularum, pancreatis, ut & meſenterii, hepatis ejusque meatuum debita, nec non reliquorum nobiliorum viſcerum vaſculoſorum integritas; quæ alias læſa vel humorum inducit vitia, hinc & vitiat nutritionem, vel motus activos febriles lentos hecticos ſecum trahit, & ſic corpus extenuatur. Non minus indicatur ex bona nutritione naturæ motuum directoris in agendo energia. Quare ſi v. g. in adfectibus pectoris, qui ſæpe pro phthiſicis habentur, nec raro in eos transmigrant, ſi nutritio adhuc in ſalvo eſt, ipſius adfectus ſtatus quocumque modo begnior a læſa ulceratoria alienus deſignabitur, quæ alias communiter hecticam habet ſociam cum decremento corporis; ſic in atrophia infantum incipiente, adfectibus ſenum &c. idem valebit judicium ex præmiſſis circumſtantiis. Et quod magis, ex hac inquiſitione utilis medico patebit prognoſis, quod virium præſentia, quibus ſane omnis felix morborum curatio abſolvitur, ſub adfectu a nutritione ſatis legitima indicata ſpem faciat melioris ejusdem ceteris paribus ſucceſſus. Diſtinguatur autem ubivis nutritio vera a falſa, quando ægroti ſub morbis videntur pleni ac carnoſi, interim habitus penitius conſideratus cacheticus tantum eſt, tumidus, pendulus, ac oedematoſus, **ſie ſehen nur aufgedunſen aus**, quæ conſtitutio indicat certe ex reliquis primo jacturam toni, deinde virium laudabilis humorum lymphalium depurationis unde dyſcraſia ſeroſo-mucida prævaleſcit, lymphaque labem contrahit, quæ nec debite partes nutrire poteſt, ſanguinem ipſum impurum reddit ac nimis ſeroſum, adeoque partes tumidæ ſolideſcentiam amittunt cum ſuo tono, eoque ipſo majoribus indies impuritatum patent & receptioni & generationi. Quale quid ſæpiſſime contingit in adfectibus feminarum ex vitio menſium contractis cachecticis, chloroticis, in viris ex ſuppreſſione hæmorrhoidum, in pueris ſub atrophico ſtatu &c.

§. XXX.

Nutritionis autem defectus in omnibus morbis exceptis ſolis febribus, ubi non tantum ſimpliciter non nutriuntur partes, ſed penitus fere ad marcorem exeduntur, maxime ſuſpectam & periculoſam facit eorumdem indo-

dolem. Quemadmodum enim ex legitima individuo proportionata nutritione non tantum legitima organorum, ſed & motuum vitalium juſta conſtitutio naturæque activitas ordinaria intelligitur: ita a notabili corporis decremento organorum concoctionis, chymificationis, ulterioris chyli diſtributionis depravatio, obſtructio vel quacunque læſio, præterea motuum vitalium anomaliæ notabiles deſignantur. Quo gravior autem nutritionis læſio, eo gravius etiam organa aut viſcera interna præſumuntur læſa. Siſto e. g. pectoris adfectum phthiſicum, qui ſæpe exinde, conſpirantibus modo reliquis ſignis, eo certius indicatur, quando notabilis concurrit corporis extenuatio. Quæ quo magis procedit usque ad faciem Hippocraticam & oſſeam veluti contabeſcentiam, eo ſane deterior erit adfectus, ac exinde medicus facile videbit, ibi ſe non multum effecturum eſſe, nec non intelliget exinde febris hecticæ humores & partes exedentes veram indolem quam clariſſime; quæ febris provenit a læſionis gravitate in pulmonibus, & quam quidem ad ſalutarem finem natura dirigit, quem obtinere tamen nequit, unde potius humores cum ſolidis magis exeduntur, ut deinde ex utroque fundamento motuum ſub finem oriatur languor, qui terminatur in paralytodeam partium laxitatem, ex qua ſudores ac diarrhœæ colliquativæ, ſudores quidem viſcoſi, multum lymphatici, placida denique mors. Quidquid itaque hic ad ſalutem effici poſſet, conſtat, illud conſiſtere in febris hecticæ mitigatione, ſi quidem hac, non vero phthiſi occumbunt: quam difficile ſit hoc, naturæ motus componere propter læſum viſcus excitatos, perdocet quotidiana experientia. Sic pariter in atrophia infantum & aliis adfectibus chronicis ex deficiente nutritione, pro ejus varietate variam cauſſæ morbi præſentis gravitatem medicus hauriet. In omnibus excretionibus naturalibus ſanguinis hæmorrhagias, ſerique per diarrhoeas, ſudores, ſi accedat decrementum corporis, patebit earum ſtatus intolerabilis, da die Leuthe gantz verfallen, wie die Schatten vergehen. In nimiis etiam talibus excretionibus cum tabe junctis communiter latet digniſſima & graviſſima cauſſa. v. g. in nimiis, paſſive quaſi fluentibus, hæmorrhoidibus labes communiter hepatis ſubeſt. Tanto autem omnia ſunt deteriora, ſi extenuatio corporis eveniat ſimul & ſemel. Ubi quidem ſenſibilitati individuali aliquid largiendum. Dantur enim, qui vel leviter adfecti doloribus, vigiliis, animi pathematibus, ſtatim corporis patiuntur decrementum, facies contracta ultra ſolitum pallet &c. in qua individuali circumſtantia ingens latitans periculum non ſtatim medicus hariolari poteſt, ſed hæc potius cauſſæ individuali morali magis adſcribet.

§. XXXI.

§. XXXI.

In febribus omnibus, uti jam dictum, excepta ſola hectica, læſionem veram viſcerum ſupponente, ſimplex nutritionis defectus haud adeo magnifaciendus. Siquidem ſub hoc rerum ſtatu, dum natura corpori imminens damnum fortioribus vitalibus motibus avertere conſultiſſime ſtudet, non poteſt fieri, quin humores conſumantur & idem fortior fluidorum per ſolida impetuoſusque motus conſumat ſolidorum carnoſam conſiſtentiam. Hæc autem conſumtio, per indirectum ob nobilem finem obtinendum accidit, ut avertatur imminens corpori periculum, hærens vel in viſceribus, vel in ſanguine. Hoc ergo reſpectu decrementum corporis ſub febribus, tanquam ſalutare a medico conſiderari meretur; ſiquidem melius eſt, corpus in ſua extenſione ad tempus diminui, quam in perpetuum totam œconomiam animalem ſubverti. Hinc & maxime inconſultum foret, ſub febribus hunc nutritionis defectum primario reſpicere, & multis eduliis ægrotum obruere, quæ natura recuſans æqui bonique haud verteret. Sub ipſis intermittentibus jam adeſt cauſſa in organis, per quæ præparatur corpori & ſubminiſtratur alimentum, lædens eadem, & læſura etiam in futurum ipſum nutritionis proximum actum. Quare ut reſarciatur organum, febriles motus inſtituuntur, ubi certe ſatius eſt, ſub his motibus corpus in tantum conſumi & in labores naturæ ſalutiferos reſpectu finis, reſpectu eventus, quam, ut poſthæc, penitus depravatis organis, plane numquam amplius nutriri queat corpus. Ideoque conſumtio corporis in his febribus ab exacerbatione motuum vitalium, reliquis paribus non eſt malignæ notæ, ſed inſumuntur vires labefactatæ, ut novæ durabiliores acquirantur. In acutis materia quædam in ſanguine vel in lympha obhæret, quæ brevi totam humorum maſſam non modo fermento putredinis impraegnaret, ſed putredinem ipſam brevi poſitive induceret diſſolutoriam. Quod ne fiat, motibus natura inſurgit, materiam hanc ſtudet ex nexu ſuo arctiori cum ſanguine diſturbare, reſoluere, ad locum commodum minus pericoloſum propellere, & protinus hinc excernere. Hi motus eo majorem corporis poſt ſe trahunt extenuationem, quo magis illi ſunt continui ac vividi, ſed eodem reſpectu futuri uſus eandem, quin majorem pollicentur ſalubritatem. Ipſi etiam ægroti ſub hoc rerum ſtatu vel penitus marcore exeſi nihil adpetunt, quia ſub proſecutione finis nobilioris & ſub vincenda cauſſa acuta non cogitari poteſt de cibis ingerendis, concoquendis, ac diſtribuendis. Exinde, quicquid renitenti naturæ obtruditur, inconcoctum remanet, nutritionem inter minima damna adhuc magis a priori ac poſteriori turbat. Quan-

 quam

quam autem defectus nutritionis in febribus medicum adeo terrere non debeat, graduum tamen diverſitatis habenda erit ratio; quo maius enim corpus tabeſcit, eo gravior certe febris ejusque cauſſa indicatur: videndum præterea, an corporis decrementum reſpondeat prævio ſucceſſui laborioſorum motuum, an vero plane non reſpondeat, quod multæ conſiderationis dignitatem diverſis reſpectibus ad cauſſam graviorem internam habitis involveret v.g. ſi quis per paucos dies febre laborans adeo extenuaretur corpore, ac ſi per tres hebdomades fortiſſimis motibus colluctatus fuiſſet. Et, licet etiam in ſupra dictis circumſtantiis defectus nutritionis ceteris paribus nec periculoſus ſit in præſens, nec in futurum, nec, uti dictum, propterea multas curas medico faceſſat: convenit tamen interim ægrotum in tali ſtatu, non quoad habitum, ſed quoad vires nutrire, analepticis, emulſivis, gelatinoſis, liquidioribus Ex dictis hactenus ſponte fluit prognoſis, quod febriles fortes motus, ſi cadant in corpora maxime emaciata, fame, laboribus enormibus defatigata, ſenilia, exſucca, vel aliis modis conſumta, & iis adhuc major accedat humorum ac ſolidorum reſolutio, natura impar fuerit ſuperare: Hinc videas etiam ejuſmodi ſubjecta ſub acutis communiter occumbere relicta nil niſi ſui umbra. Antequam ab hac materia diſcedam, paucis mihi videtur injicienda mentio, quod dentur febres, quæ primario pro imminuenda plethora excitantur v. g febres continentes unius & plurium dierum ephemera dicta, ſynochus, in quibus eo minus conſumtio habitus athletici pertimeſcenda, ſiquidem ex combuſtis per æſtum febrilem, quaſi ſeneſcentis ſanitatis cineribus renaſcitur iuvenis ſalutis phœnix. Quemadmodum non minus multæ aliæ febres, ſi præcipue cadant in ſubjecta plethorica, licet earum cauſſa materialis remota ſit v.g. vitium primarum viarum, materia catarrhalis in pulmonibus, glandulis, oris ac faciei &c. non tamen prius cedunt, quam reſoluta ſufficienter humorum abundantia, quæ proinde non immerito ſecundario nomine, der Schmelz-Fieber inſigniuntur, qui etiam non niſi venæſectione motus febriles ſecure mitigari ac ſopiri poſſunt. De reliquo circa hæc adhuc animadvertendum, utrum poſt ſuperatam febrem cum reliquis redeuntibus ad ſe actionibus, revertatur etiam proportionata & ſucceſſiva corporis nutritio. Quæ ſi deficit, merito ſuſpicandum de reliquiis ex febre in organis concoctionis & diſtributionis Chyli latitantibus, vel in alio quodam nobiliore viſcere vaſculoſo multis lymphaticis vaſis donato. Quare ægrotus quovis modo moneatur, ut ſibi caveat, nec ſecurus ſit, ipſe medicus autem pro re nata, quid conſilii capiendum, quidque remediorum adhibendum ſuadeat neceſſitas, providebit.

§. XXXII.

§. XXXII.

Ad nutritionis actum pertinet adhuc particulare lactationis negotium in feminis, conſervationi non proprii, ſed alieni corporis, editi nempe in lucem fœtus, deſtinatum. Notabilis certe res eſt, quod non tantum ſub hoc ſtatu lacti fere omnia corporis feminarum vitia, præcipue humorum, ſanguinis, lymphæ ac ſeri longe tunc evidentius imprimantur, ſed hoc adhuc magis mirandum, hoc negotium adeo eſſe ſenſibile, ut ipſa animi pathemata cum lacte & per lac infanti communicentur, pariter ac vitia corporis materni, & ſic ab incongruis matris aut nutricis animi motibus, terrificis, iracundis, melancholicis, graviſſima pathemata incurrant tenelli epilepticorum, convulſivorum aliorumque diriſſimorum adfectuum. Quapropter ex differenti lactationis conditione & ſucceſſu, uti in ſtatu naturali ex bono ejus ſecundum omnes qualitates ſtatu eo certior erit medicus de ſanitate matris & infantis, (quia velut omnes adfectiones naturæ maternæ lacti in imagine brevi depinguntur,); ſic potiſſimum ſub ipſis morbis ex varia alteratione lactis ſecundum diverſas circumſtantias de varia adfectuum urgentium conditione eo magis convincetur. Profecto enim feminarum adfectus, ſi in lactationis incidant tempus, ſuam indolem lacti ſenſibiliſſime imprimunt, eo magis, quo ſunt ipſæ ſenſibiliores ratione animi. Dum autem de cognoſcenda adfectuum indole ex læſa lactatione loquor, non æque ejus intelligo læſionem in quantitate vel excedente, vel deficiente, ſed potiſſimum læſionem in qualitate diverſa. Examinetur hinc ſub ſtatu valetudinario lactantium lactis ipſius conditio, quatenus illa ex adfectu labem contraxerit, an lac ſit nimis ſpiſſum, pingue, mucidum, an nimis tenue & ſeroſum, an ratione coloris mutatum ſit in virideſcens, cærulaſcens, flaveſcens, an ratione ſaporis ſit ſalſum, acre, amarum; Ex quibus omnibus melius cognoſcetur, qualis ſit ſub adfectu humorum ſtatus, quem indoles lactis veluti in compendio exhibet: ubi tamen ſimul probe inquirendum, an mammæ etiam ſint in juſta diſpoſitione, nec exinde in ipſo tantum ſecretionis organo lac vitietur. Ex lactis proinde, ut ad priora redeam, ſpiſſitudine mucida adfectum lactantis exinde catarrhalis indolis eſſe intelligetur, pariter, quod multæ impuritates mucidæ in primis viis, glandulis ac humoribus obhæreant, quos transfluit & allabitur chylus; ſi flaveſcens, virideſcens fuerit cum ſapore ſalſo, acri, aut amaricante, exinde eo melius acrimonia humorum & dyſcraſia ſulphureo-bilioſa intelligitur, ſimul de remedii genere ſub adfectu adhibendo conſtabit, nec non de tacitis matris vel nutricis animi motibus ſuſpicio veniet ex bilioſa lactis indole, licet ipſæ feminæ tale confiteri nolint. Deinde non minus ex hoc lactis examine præſciet

medicus,

medicus, quos effectus tale lac infanti ſit editurum, & ſi ſub tali ſtatu infans ſimul ægrotet, de morbi indole, ejuſque vera cauſſa fiet certior v. g. quando acria tormina experiuntur, convulſiones, pavores &c. ex lactis facie virideſcente, flaveſcente, amaricante ſapore, bilis a matre communicatæ virulentiam hæc omnia efficere ſciet, & adfectum ceu bilioſum in matre & infante tractabit. Si atrophici fiunt infantes, ſi variis exanthematibus vexantur, infeſtantur ſtranguria, iſchuria, dyſuria, tuſſi ſicca, vel mucida pulpoſa, æſtu interno, &c. ex lactis conditione ſpiſſo-mucida, ſeroſa, acri & ſalſa vel bilioſo-ſulphurea patebit adfectus & indoles ſpecialis, & cauſſa, & methodus tractandi. Atque hoc lactis examen requiritur ſæpe a medico, antequam conducantur nutrices, ut videat, an & aptæ ſint ad lactandum: ubi medicus ex recenſitis qualitatibus lactis & methodi occaſionem ſumet potiſſimum inquirendi in reliquum individui ſtatum, nutricis, quæ, licet ipſa celet adfectus v. g. ulceroſos, venereos &c. ex varia tamen lactis craſi ipſa ſatis poterit vel convinci, vel certe fundatis quæſtionibus tentari ita, ut non poſſit non certa quædam ſui ſtatus phœnomena profiteri, & ſi v. g. lac nimis fuerit bilioſum, flaveſcens, amaricans, medicus de animi ſtatu iracundo ſuſpicabitur habito inſuper temperamenti & phyſiognomiæ reſpectu, vel ſaltem de dyſcraſia humorum bilioſa, vel de vitiis hepatis & organorum bilariorum, in dyſcraſia lactis mucida ſpiſſa de ſtatu ſanguinis & lymphæ cachectico ac impuro varias labes organorum ſecretoriorum ex variis cauſſis contractas indicante &c.

§. XXXIII.

Reſtat ex actionum naturalium claſſe adhuc actus generationis, qui quidem etiam a variis morbis varie adficitur, ſed cum hoc nimis ſit particulare ratione loci, ætatis, uſus & practici in ſpecialem hujus actus, quatenus ſub variis adfectibus adficitur, diſquiſitionem non deſcendam. Generaliter tamen dicendum hic eſt, quod quatenus generationis negotium & ad illud ſpectantes circumſtantiæ non a vitiis organorum idiopathicis in utroque ſexu, vel a cauſſis plane alienis externis dependeant, ſed quatenus cum præſenti adfectu morboſo aliquam habeant connexionem ſub hoc titulo omnino conſiderandum ſit, ut etiam exinde morbi indoles varia pateſcat & explicetur præcipue ægrotis, ſi illi de hoc negotio ſpeciatim adfecto medicum conſulant. Ita in variis morbis nimia obſervatur ſalacitas in utroque ſexu, præcipue ubi inſignis adeſt humorum acrimonia lymphæque, partes has ſumme nervoſæ ſenſibilitatis continuo vellicans & ſtimulans. Unde in viris oritur priapiſmus & perpetua fere membri erectio ac pruritus venereus, in feminis autem præter varios adfectus hyſtericos, quibus communiter in viduis hæc nimia ſalacitas

jungi-

jungitur, mania, furor uterinus, proterva libido. Et hæc omnia obſervantur in adfectibus ſcabioſis, ſcorbuticis, ulceroſis; In adfectibus ſpaſmodicis, præcipue podagricis, nephriticis, & in feminis, in gonorrhœa acri, fluore albo, menſium ataxiis varias humorum dyſcraſias poſt ſe trahentibus cachecticas, chloroticas, *vid. Excell. Dn. D. Hoffm. tract.* **Gründliche Anweiſung wie ein Menſch** 2c. *part. VII. II. p. 126. §. 31.* Deinde etiam in ſenibus utriusque ſexus ex conſimili ſuccorum lymphalium & genitalium acrimonia ſæpe ingens obſervatur pruritus *vid. ibid. p. 127. ſeqq.* Hæc ſi medico ab ægroto morbis talibus laborante, aut ita ſenio adfecto recenſentur, tunc is ex hoc nimio ſtimulo cognoſcet morborum junctorum indolem, eosque ex humorum corruptione eo magis proficiſci & eidem inniti. Quare in tali caſu ſubjectis pro leniendo ſtimulo minime frequentem ſuadebit venerem, præcipue ſenibus, quippe quæ, dum corpora habent morbida, & vitiatis ſuccis ſcatentia, adhuc magis debilitaret partes nervoſas, tonum frangeret, eo ipſo ſe- & excretiones magis turbaret, impuritatum copiam augeret, nec hinc ægrotus ab hoc moleſtiſſimo pathemate liberaretur, ſed augeretur potius, quin in majus incommodum conjiceretur. Deinde & conſiderandum eſt, quod ſub tali rerum ſtatu adfectus ſcorbutici, venerei, ſcabioſi, ita omnium optime ad alterum ſexum transferri queant. Quare maritatis talibus morbis laborantibus ſollicite hæc inculcanda ſunt, ſi requiratur conſilium de morbo. Sæpe etiam exinde v. g. feminæ exulcerationes vaginæ, ardores, motus ſaltem ſpaſtico-hyſtericos & alia mala experiri poſſunt. Nec minus feminæ ſub tali ſtatu inficiunt maritos, & dum frequenti congreſſu tota humorum maſſa exagitatur, multa exinde damna in talibus impuris corporibus provenire poſſe, ſuadet ipſa ratio. In talibus caſibus potius remedia humores depurantia adfectui ſpecifice quadrantia adhibeantur. Sæpe etiam in ebullitionibus ſanguinis ſub congeſtionibus Hæmorrhagicis ſtimulus ingens genitalia excitat, in quibus caſibus ſane medici eſt, ægrotis pro conſideratione circumſtantiarum in aurem dicere, ut ab omni congreſſu abſtineant. Quantum enim exinde in Hæmoptyſi, congeſtionibus ad pectus, in Hæmorrhagiis uteri, nimiis menſibus, oriri queat damnum, demonſtratu eſt facillimum. Extra hunc ſtatum autem dictum humorum corruptorum, ſi in perſonis extra conjugium adfectus occurrunt cum generationis negotio præcipue ſtimulo venereo cohærentes, varie inquirendum a medico, anne iidem matrimonio felicius, quam aliis medicamentis curari queant. Ubi vero e contrario partium genitalium adeſt inſenſibilitas & nullus ad venerem ſtimulus citra tamen organorum

læſio-

læſionem idiopathicam, ſub juſta ætate, in matrimonii honeſti ſtatu, eo magis hæ circumſtantiæ indicabunt debilitatem naturæ, nervorum & roboris, id quod facile contingere poteſt poſt validos perpeſſos morbos, ſub animi mœroribus & turbis, variis motuum anomaliis junctis. In tali caſu medicus facile videbit, quod hæc ad actum generationis impotentia longe aliter tractanda ſit, quam ſi illa ex vitiis genitalium, ex diuturna gonorrhœa, lue venerea, paralytica quaſi harum partium laxitate ex frequenti nimio congreſſu penderet. Quare, ſi de eo ejus expeteretur conſilium, indicandum eſſet verum fundamentum, & ſimul quod noxium foret, ante recuperatas penitus a morbo vires, aut ante morbum plane ſuperatum hunc actum celebrare, vel naturam ſtimulantibus & aphrodiſiacis cogere & partibus quamcunque vim inferre, eamdem potius impotentiam temporariam medicamentis morbo vel inhærenti vel proxime prægreſſo congruis tractabit. Sterilitas in feminis, ſi circa hanc medicus conſulatur, occaſionem præbebit in valetudinarium reliquum individuorum ſtatum inquirendi; ubi quo diuturnior ſterilitas eo pertinaciorem ac refractariam magis adfectus indolem pervidebit, cujus & cauſſam potiſſimum vel in turbis negotii menſtrui, quæ arctiſſimum cum generatione in ſexu ſequiore nexum habent, vel in partibus reliquis genitalibus uteri, & partim receptioni, partim detentioni ſeminis virilis dicatis, partim in illis, quæ materiam conceptus ſuppeditant, ovariis ac tubis fallopianis requiret; unaque prognoſis formatu facilis, quod ſterilitas non ante potuerit tolli, quam curatis illis proximis adfectibus, qui præterea in remotis partibus varios anomalicos motus regurgitatorios humorum inducunt, & ab omnibus vanis tentaminibus ſollicitiſſime dehortabitur.

§. XXXIV.

Succedunt jam in ordine actus vitales, qui partim de vita teſtantur, partim eamdem efficiunt & conſervant, & ad quos præc. referuntur pulſus ac reſpiratio. Pulſus primum cordis ac arteriarum, quemadmodum ex mente Illuſtris Stahlii primario efficitur ab anima, tanquam præſide corporis, ſecundario autem omnino debitum partium ſupponit mechaniſmum, ſolidorum ſcilicet juſtam conſtitutionem humorumque debitam craſin requirit; ac a variis animi motibus, corporisque in ſolido & fluido vitiis alteratur: Ita, quamdiu idem pulſus ratione temperamenti & reliquarum circumſtantiarum ordinatus manet, teſtatur primo de naturali mentis vigore, deinde de circulo humorum ordinato, & per conſequens de indole partium corporis ſolidarum ac fluidarum intemerata, ut neque ex una parte nimis intendi

tendi pro variis noxis per auctiorem circulum e corpore eliminandis debeant, nec ex altera parte ob varia poſita obſtacula remitti. Qua de re ex turbato pulſu rectiſſime judicatur cauſſæ cujusdam præſentia præternaturalis, quæ naturam vel excitat, ut motibus his auctis tanquam ſuis conſuetis armis pugnet, vel eamdem proſternit & confundit, ut hos motus nimis languide confuſeque adminiſtret, vel ſaltem non ordinate adminiſtrare poſſit. Proinde ex vario gradu alterati pulſus de diverſa levitate aut gravitate læſionis in morbis vel præſentis vel inſtantis valebit judicium. Cum autem in febribus maxime hic pulſus intendatur, idque neceſſario, dum cauſſa ejusmodi adeſt, quæ optime motibus vitalibus intenſis ſubigitur & abigitur: patet exinde, quod maxime ſub his adfectibus exactiſſime in pulſus conditionem inquirere habeat neceſſe medicus, ſiquidem exinde gradum morbi ac febris indolem ex conſideratione pulſus gradus, vehementiæ, conſtantiæ &c. omnium optime dijudicabit. Nec minus, cum uti dictum ſub febre, & talibus cauſſis, quæ motus febriles requirunt, maxime alteretur, opus eſt, ut & ſub reliquis adfectibus morboſis inquiratur in pulſus conditionem, quo conſtet, an aliquid & quantum motus febrilis concurrat, & ſic illi haud ſiniſtre, ſed febrili modo tractentur. A pulſu autem pendet circulus ſanguinis & humorum omnium, ab ejus varia celeritate aut tarditate varius calor ſanguinis ac ſolidarum partium, quare ex pulſu hauriendum, an ægrotus calorem habeat præternaturalem, ſpeciatim quantus ſit ejus gradus.

§. XXXV.

Pulſus interim plane naturalis conſideratur duplici modo, ratione ordinis & vigoris. In ordine potiſſimum attenditur tempus, quod pulſus ſibi requirunt & habent vel ſinguli, vel quem ordinem in tempore, quam conſtantiam & idemtitatem, habeant plures pulſus in relatione ad ſe invicem & in connexione ſua. In priori caſu conſiderantur itaque pulſus ſinguli in ſe ſpectati, ubi attenditur, an expanſio arteriæ præceps & breviſſimo tempore fiat, quodſi ſit, pulſus dicitur celer, ubi autem hæc expanſio arteriæ non tam ſimultanea eſt, ſed magis ſucceſſiva & tarda, tardus exinde dicitur pulſus. Ex priori pulſu hauritur celer, ex poſteriori tardus humorum progreſſus in impetu. Et ſic ratione rythmi pariter ac vigoris pulſus in ſtatu naturali varia obſervantur, quæ explicitum dare hujus loci non eſt. Quando jam in ſtatu præternaturali alteratur pulſus, neceſſe eſt, ut alteretur vel ratione ordinis in tempore, vel ratione vigoris. Hinc ſecundum has duas differentias inſtituendum erit examen. Circa tempus & ordinem in pulſu obſervandum, an pulſus ſit celer, aut tardus, an vero quod

ut

ut plurimum ſit, celer & frequens ſimul; aut tardus, ac rarus. Ubi notiſſimum eſt, pulſum celerem & frequentem pathognomonicum febrium eſſe ſignum, atque ex diverſitate gradus celeritatis ac frequentiæ varium gradum febris petendum. Quæ tamen neque huc pertinent, hoc tantum iniiciendum, quod pulſus celer & frequens non idem ſit, quemadmodum *Illuſt. Dn. D. Stahl.* hoc ſolidiſſime in *programm. 1. de pulſuum celer. & freq. diff.* demonſtravit; cum inſuper pulſus in moribundis adhuc celer eſſe poſſit non idem frequens. Ratione rythmi examinandum, an pulſus ſive celer, ſive frequens ſingulis vicibus eandem habeat temporis menſuram, ita ut eodem temporis ſpatio ſe excipiant; id quod optime quis expiſcari poteſt per horologium, cui additæ ſunt ſecundæ. Secundum hunc eumdem rythmum videndum, an ſit pulſus æqualis, vel inæqualis, an caprizans, intermittens, formicatus, undoſus, vermicularis, ſerpentinus, tremebundus, palpitatorius, myurus. Ex hoc ordine itaque pulſus ejusque rythmo quemadmodum cognoſcitur varia promtitudo, aut naturæ in motibus ſegnities, hinc exinde de cauſſæ latitantis conditione præcipue febrilis optime judicatur & per conſequens de toto morbi ſucceſſu prognoſis poteſt formari, qui potiſſimum his motibus ſuperari debet: ita etiam neceſſe eſt, ut attendatur ad vigorem horum motuum, qualem ſinguli pulſus ictus in ſe conſiderati habeant. Ex conjuncta enim vigoris conſideratione eo certius ſimul patebunt naturæ vires & fortitudo, eæque vel nimium intenſæ, vel viciſſim deficientes, diverſa præterea cauſſæ morbificæ indoles, ob quam ordinarii pulſus vigor vel reduplicatur, vel active aut paſſive remittitur. Propterea conſiderandum, an pulſus ſit fortis vel debilis, magnus aut parvus, plenus aut vacuus, durus aut mollis, qui omnis pulſus quid ſpecifice portendant, cuilibet docto medico conſtabit. *vid. Dn. Præſ. in Semiolog. med. p. 370. ſeqq.* ubi ſimul plures citantur auctores, qui de pulſu ſcripſerunt. Ubi etiam præcipue *Bohnius de officio medici duplici* legi meretur. Hæc pulſuum exploratio, uti dictum, maxime neceſſaria eſt, præcipue in febribus; proinde medico incumbit ſollicitiſſime in ejus veram indolem, præ omnibus in pulſus conſtantiam vel inconſtantiam ratione ordinis & vigoris inquirere; quo pateat, utrum naturæ motus pro excernenda noxia quadam materia inſtituti ſemper iidem maneant; an vero immutentur, in quantum, quando, quamdiu & ſub quibus circumſtantiis adfectus. Quæ omnia medico non tantum in cognoſcenda morbi indole ad formandam prognoſin, ſed & in methodo curandi multum ſuppeditabunt utilitatis. In pulſus exploratione in genere neceſſarium eſt, ut antea conſtet individui temperamentum, ne decipiatur quiſpiam & v. g. ubi in

cho-

cholericis jam naturaliter adeſt pulſus frequens & moderate celer, juncto itidem vigore, ſub accidentibus levioribus morbis ſtatim ex pulſu præſentia febris harioletur, ſi ille & ultra gradum in tantum exacerbetur ordinarium; & viciſſim in phlegmaticis ex pulſu minori ſecundum ordinem & vigorem ſub ipſis febribus, quam in cholericis eſt in ſtatu ſano, morbi indolem non dignoſcat. Deinde probe eſt examinandum, utrum ſub certis adfectibus pulſus ſponte, an vero per cauſſas occaſionales, intendatur. Unde etiam, ne medicus ipſe anſam præbeat confuſionis, ad patientem accedens non illico pulſum tanget, ſed tantiſper exſpectabit præſertim ſub hiemali tempeſtate, donec ipſius manus caleſiant, & æger præſentiam ipſius æquabiliori animo toleret. Utrumque enim fallere poteſt pulſus examen, ſi æger vel ex recenti medici in conclave acceſſu in animo fuerit turbatus, vel carpus a digitis frigidioribus conſtringatur. Multum quoque refert, ut pulſus rite tangatur, ubi obſervandus locus ejus, qui conſuetus eſt in carpo, ubi ramus inſignis jacet arteriæ radieæ & quidem in parte carpi interna: ſæpe interim contingit, ut arteria dicta circa hæc loca vel nimis profunde jaceat, vel nimis ſit exilis, & ex aliis cauſſis ita conſtituta, ut vix pulſus percipi queat, vel plane alium tractum ſervet. *vid. Bohnius de officio medici p. 177. ſeqq.* ubi & variæ memoratu dignæ obſervationes ex *Tulpio*, *Pechlino* & *Boneto* allegatæ reperiuntur. Quare, ſi in tali caſu in carpo pulſus deficit, in aliis locis congruis quærendus erit, neque in periculoſis febribus ſtatim pro mortuo declarandus eſt æger, ſi in carpo nullus percipiatur pulſus; propterea ob auctoribus loca varia ſuadentur inter pollicen & indicem, in temporibus, cordis regione &c. Modum denique tangendi pulſum quod attinet, illud fit digitorum apicibus, ubi tamen non uno, ſed pluribus digitis tangendus, ad minimum, uti ab auctoribus de pulſu ſcriptoribus jubetur, tribus, præcipue quando inæqualitas vel æqualitas extenſionis arteriæ inquirenda, quo arteriæ expanſio ſecundum notabilem tractum ſentiatur, & videatur, an per totum hunc tractum ſingulis ictibus æqualiter diſtendatur ſub ſingulis digitis. Hoc etiam erit attendendum, ne uno digito fortius, quam alio comprimatur arteria, nec in genere nimis mollis & nimis durus ſit attactus; manus ægri præterea tangenda in debito brachii ſitu, *vid. Bohn.* eod. loco, ab omni motu libera eſſe debet, in ſitu neque penitus ſupino, nec penitus prono. Politicas quasdam regulas, quæ obſervandæ ſunt in exploratione pulſuum, collectæ proſtant in illis auctoribus, quos paſſim allegatos *vide in Lexico Reali medico Dn. D. Præſidis.*

§. XXXVI.

Converto me ad brevem conſiderationem Reſpirationis, utpote alterius vitalis actus. Hæc, ut notum, ſequitur partim animi conditionem, partim circulum ſanguinis ac pulſum, nec minus variam ipſius organi reſpirationis & partium ad eamdem facientium, & cum hoc organo connexarum, conſtitutionem. Hinc ſub variis adfectibus, quibus vitia reſpirationis junguntur pro circumſtantiis vel animi junctæ turbæ pulſum & reſpirationem immutantes exinde colliguntur, vel circuli ſanguinis in genere ataxiæ, & in ſpecie per pulmones ejus impedimenta, ſive ex remotis cauſſis, ſive ex ipſius organi vitio dependentia, vel ſaltim profecta ex labe viſcerum cum reſpirationis actus negotio connexorum, qualia ſunt diaphragma, lien, hepar, ventriculus, & reliquæ infimi ventris partes. Nec minus e gravitate reſpirationis læſionis harum circumſtantiarum gravitas concluditur. Quemadmodum autem reſpiratio in vitiis pulmonum idiopathicis maxime adficitur; ita & ſub adfectibus talibus pectoris potiſſimum in ejus conditionem inquirendum, ut conſtet, quam grave ſit impedimentum poſitum in pulmonibus libero aëris ingreſſui. Hinc in talibus pectoris morbis in hæmoptyſi, in congeſtionibus ad pectus, in tuſſi &c. quærendum, wie die Patienten Athem hohlen, ob ſie ſchweren und kurtzen Athem haben, ob ſie in der Bruſt eine ſtarcke Reſiſtenz ſpühren, ob ſie den Athem nicht lange an ſich halten können? ꝛc. Ex quibus omnibus varia gravitas & indoles adfectus pulmonum præſumetur. Cum vero reſpiratio & ſæpe lædatur ſine pectoris vitio ex labe earum partium, quæ conectuntur cum diaphragmate; ita probe examinandum erit, quatenus vitium pectoris complicatum ſit, nec ne, & an potius hepatis infarctus, aut plane ſcirrhus lienis, ventriculi ſaburræ, ſpaſmi adominis &c. in cauſſa ſint. Præterea inquirendum, an reſpirationis læſiones junctæ ſint cum tuſſi, qualis illa ſit, an ſub ea quidquam excernatur, quid excernatur, examinanda materia per tuſſim rejecta, an tantum ſit mucida, an ſanioſa, ſanguinea, apoſtematica, fœtida, tetri coloris, an in aquam dejecta fundum petat, aut eidem ſupernatet, quæ omnia in adfectibus idiopathicis non tantum ad meliorem diagnoſin & prognoſin faciunt, præcipue circa phthiſeos judicatæ præſentiam, ſed & ad diſtinctionem a reliquis vitiis reſpirationis ſymptomaticis. In febribus potiſſimum acutis non minus ad reſpirationem attendendum, ex cujus varia læſione de varia febris indole, de gradu febrilis æſtus, circulum ſanguinis & per pulmones varie impellentis, certior fiet medicus. In exanthematicis in ſpecie ubi ſumma jungitur præcordiorum anguſtia, groſſe Hertzens-Angſt,

cum

cum tamen pulſus non adeo ſit exacerbatus, nec in ſtatu ſano adfuit vitium pulmonum aut viſcerum, de latitantibus exanthematibus maxime erit probabilis ſuſpicio, ſpaſticam internarum partium agitationem poſt ſe trahentibus. Potiſſimum & hic ſecundum varias conſtitutas claſſes examinanda reſpiratio, an ratione temporis celeris aut frequens ſit, rara, tarda, inæqualis, exſpirationis ratione calida aut frigida, ſonora & ſibila; ubi & in febribus dictis adhuc etiam proſpiciendum, ne pectus ab humoribus nimium opprimatur, quod præcavetur ſecuris revulſionibus per frictiones pedum, aut rubefacientia, nec non per veſicatoria, ſi conſtet exanthematum, quæ erumpere recuſant, cauſſam poſt ſe trahere pectoris anguſtiam.

§. XXXVII.

Cum ab hiſce vitalibus motibus pendeant Se- & Excretiones & pro illorum gradu varie turbentur & excitentur, in has quoque ſub morbis erit inquirendum, quomodo ſe habeant ex reliquis primariæ excretiones univerſales, Sudoris, Urinæ & Alvi. In ſtatu plane naturali omnibus momentis plus minus ſecundum habitum corporis ſtrictum aut laxum ſuccedit tranſpiratio, quæ a ſudore tantum differt, ut ſit vapor nondum in guttas collectus, eaque neceſſario accidit, cum ſub perpetua ſanguinis tranſpreſſione ſemper aliqua portio in ſerum reſolvatur, & hoc ſub calore fomentante ſanguinique inhærente in vaporem extenuetur, ac ita excernatur. In ſtatu præternaturali, ubi ſub variis morbis augetur circulus ſanguinis, non poteſt fieri, quin & augeatur reſolutio in ſerum, quare opus eſt, ut & copioſius excernatur e corpore, quod ſi non fiat, accedunt ex remanente ſero gravia corpori damna; ſiquidem ſerum reſolutum nunquam cum ſanguine redit in gratiam. Proinde ex his conſtat, in omnibus morbis, ubi adeſt exacerbatio motuum vitalium, ſi ſecundum proportionem reſolutionis ſanguinis proportionate ſuccedat & excretio ejusdem ſeri, bonam morbi indolem judicari poſſe ratione eventus; Secus omnia ſi fuerint, contraria prognoſis. Nec minus ſucceſſus auctioris tranſpirationis ſub ſudore teſtatur de vividis naturæ motibus a centro ad peripheriam, & quod neque ſpasmus cutis adſit, nec ſub tali ſtatu retroceſſio humorum ad interiora metuenda cum malis conſequentiis. In omnibus itaque affectibus, quibus jungitur pulſus ac motuum exacerbatio, examinandum erit, ob der Patient Schweiß habe. Sudores ſi adfuerint, in ſimul tamen placidi, prægreſſa ſymptomata in tantum levantes, tolerabilis exinde indicabitur ſtatus, &, ceteris paribus, hi ſudores omnimodo pro bono habendi ſunt ſigno. Unde & ægrotis inculcetur, eosdem ſudores ſollicite curandos, nullo modo in congruo turbandos,

dos, nec viciſſim anxio impellendos & augendos regimine. Ante omnia autem in ſingulis febribus, aut febrilibus commotionibus ad hanc periphericam excretionem erit reſpiciendum, & inquirendum, ob der Patient Schweiß habe, wenn derſelbe komme, ob er ſtarck oder ſchwach ſey ꝛc. Si ſudores juſto tempore, debito ordine, cum qualicunque euphoria, ſuccedunt, exinde febris indolem ordinatam magis præſumere licet; qui ſudores etiam, ſi aliquantum deficiant, eo ſecurius leniſſimis diapnoicis ſublevantur. Inquirendum & in reliquas circumſtantias, utrum calidus ſit, an frigidus ſudor, an in paroxyſmo, vel poſt paroxyſmum, remittente æſtu, veniat, & an ſudor poſitivus adſit, vel tantum modor cutis, an inde ſudor perpetuus maneat talis, an vero ſponte diminuatur, quomodo diminuatur, an poſt eum tamen corpus maneat in ſtatu perſpirabili, aut an peripheria plane ſicceſcat. Examinandus deinde ſudor ratione quantitatis, an moderate, an exceſſive fluat, prouti fit in purpura, ubi tamen videndum, utrum inſignis inde accedat virium reſolutio, quæ ſi fit, ſudoris indoles intelligitur minus congrua; Inſuper, naturæ motus nimis ad peripheriam tendere, & nimiam eſſe laxitatem cutis; vnde hic ſollicitiſſime cavebit medicus ab omnibus vel leviſſimis irritationibus per externum calorem aut medicamenta; ex altera autem parte a poſitiva illorum ſudorum turbatione. Inquirendum erit porro in qualitates ſudoris, an ille ſit acris, cum pruritu cutis junctus, an graviter fœtat, (id quod cum purpura hodie fere omnibus complicata morbis obſervetur, probe reſpiciendum,) quis ſit ſudoris color, quo tingit linteamina, ex quibus omnibus circumſtantiis eo melius de materia in ſero reſoluto latitante ejusque indole ferri poteſt judicium. Ubi autem nullus ſudor adeſt, is tamen proficuus foret v. g. in congeſtionibus hæmorrhagicis, rhevmatiſmis, ſpasmis & aliis motuum exacerbationibus, quibus multum ſeri & augetur & idem illud intra corpus tamen retinetur, non quidem poſitive eſt cogendus, remotis non antea obſtaculis; ægris interim potius injungatur, ut quieti in temperato ſe contineant regimine caloris, quo ſaltem auctior tranſpiratio, in quovis motuum morbo neceſſaria, per poros cutis apertiores ſuccedere poſſit, & ſic felicius diſcutiantur ſupra dicti adfectus; Pariter ubi ſudor deficit in morbis, quibus neceſſario adeſſe debet, veluti in febribus, ex inde parum boni ſperare licebit; nulla enim febris ſine ſudore feliciter cedere poteſt. Differentia tamen febrium habenda, non enim omnes febres æquales habent commotiones humorum; hinc nec æquales in omnibus ſudores neceſſarii. Sic in malignis, quibus pulſus ſæpe maxime eſt moderatus, ſufficiet tantum mador & diapnoë, ſed ideo illa ſemper continua

&

& non interrupta eſſe debet. In his proinde febribus cum non conveniat fortis humorum motus, hinc nec fortis ſudor adeſſe poſſit & debeat, nec ille perverſo artificio ſudorifero in perniciem ægroti impellendus per humores commoventia, quibus & materiæ malignæ impediretur excluſio, & ea ipſa potius diutius & intimius ſanguini intricaretur. Interea ſciendum, quod in reliquis febribus, nec ab initio, nec in paroxyſmo fluat ſudor, unde nec ex hoc defectu tali tempore quicquam periculoſi exinde præſumendum, multo minus ſudor coacte propellendus. Ejusmodi enim ſudores, qui & ſponte incongruo tempore proveniunt, ſymptomatici ſunt, inutiles, noxii, multas irregularitates involventes. Quando autem juſto tempore ſub ſtatu febris deficit ſudor, factis jam notabilibus ſanguinis reſolutionibus, & poſt paroxyſmum æſtus, inquirendum, an forte cauſſa hæreat in incongruo ægrotantis regimine, an ab hauſtu frigido, refrigeratione corporis, jectigationibus nimiis, aut adſtantium multis circa ægroti lectum motibus, vel dependeat ab obſtaculis internis nimia anxietate, cura & mœrore animi; quo his omnibus debitum auxilium parari queat.

§. XXXIIX.

Urinæ conditio in morbis varie itidem conſideranda; ubi quidem mihi nihil eſt rei cum fatuis ac ſuperſtitioſis nugis, quaſi ex urina ſexus, ætas, omnes morbi circumſtantiæ, aut neſcio quid perſpici poſſent, ſine ulteriori ullo ægroti ſtatus examine: ſed urinæ inſpectionem in tantum admitto, quatenus certis ac ſufficientibus fundamentis innititur. In genere circa hæc notandum, quod ubi notabiles eveniunt ſudoris alterationes a commotionibus ſanguinis, ibi tantum non ſemper urina alteretur; quare & in iisdem morbis, ubi ſudoris reſpectus habendus, habenda & urinæ ratio. Et cum hujus juſta conſtitutio dependeat a debito ſanguinis ſtatu ac motu, partim ab integritate renum: ita urina alterata vel ſanguinis in craſi aut motu, vel renum ſubinde ac organorum urinariorum ſtatum præternaturalem indicat. De reliquo urina penitus naturaliter conſtituta ratione coloris, conſiſtentiæ ac diaphaneitatis monſtrat, nihil impuritatum inſolitarum humoribus ineſſe, & præcipue color ejus ordinarius abſentiam æſtus nuntiat, diaphaneitas ac conſiſtentia naturalis, naturalem deſignat renum tonum; ſecus omnia ſi fuerint, contrarium exinde haurietur. Proinde circa urinam examinandum erit, quis ſit ejus in morbis color, an naturali ſimilis, an valde flavus aut rubicundus, ut pateat exinde præſentia æſtus ejusque gradus; ratione conſiſtentiæ an turbida, vel clara, quale ponat ſedimentum, utrum ſtatim poſt emiſſionem, an vero poſt aliquam moram turbetur, & ſedimentum

tum ponat, poſt ſui refrigerationem. Et cum in febribus potiſſimum ob turbatum circulum humorum urina alteretur; in his ideo quam maxime ad varias ejusdem mutationes reſpiciendum erit, ex quibus gradus, indoles & eventus cum ceteris conſpirantibus phœnomenis, deſumi poteſt. Ubi medicus ſemper tenere debet, quod nulla febris feliciter cedat ſine omni mutatione urinæ.

§. XXXIX.

Potiſſimum vero examen ſudoris ac urinæ inſtituendum erit circa dies ita dictos indicatorios ac criticos in acutis, qui ſunt 4tus, 7mus, 9nus, 14tus, 18vus, 21mus &c. an circa hos, ubi reliquo tempore nihil obtigit, notabilis accedat harum excretionum alteratio; ubi dies indicatorii maxime reſpiciendi, utrum illis v. g. percipiatur maxime pruritus ſub cute, alvi major adſtrictio, coctionis ſigna in urina, quæ omnia, ceteris paribus, ſperare juvant excretionem largiorem ſudoris, aut cum eo excluſionem exanthematum, præcipue purpuræ. Quando autem horum nihil contingit primo die indicatorio, nec ſperanda criſis talis die critico primo, unde exſpectandus erit alter dies indicatorius, qui ſi nihil habeat ſignorum dictorum, neque altero critico die ſperari poterit ejuſmodi criſis, & ſic ulterius; unde & ſi de reliquo nec alia adpareat via ad ſalutarem morbi ſolutionem, tunc certe ejus periculoſus eventus ſummo jure timendus erit. Quando autem dies indicatorius ex urina & aliis circumſtantiis aliquam notabilem morbi ſolutionem præſagit, medici erit, ſummopere invigilare, ne ullo modo illa vel prava diæta, vel incongrua medicatione interturbetur.

§. XL.

Excretionem per alvum denique quod attinet, ad illam in omnibus fere morbis attendere quam maxime convenit; ſiquidem & ratione neceſſitatis, utilitatis ac ſucceſſus fere univerſalis eſt, æque ac excretiones per peripheriam & diureſin. Hæc quippe alvina excretio cum in ſtatu naturali nunquam deficere debeat, & ſi deficit, eo ipſo præternaturale quid involvit: ſic pariter in morbis, licet in tantum tolerari poſſint ejus alterationes ratione ſucceſſus, in totum tamen minime. Primum itaque, an alvus nimis ſit ſicca, quin penitus clauſa, inquirendum. Quod ſi ita ſit, quoniam inteſtina fæcibus aut impuritatibus bilioſo-mucidis nimium replentur, flatus incarcerantur ex his ſaburris generati, abdomen intumeſcit, præcordiorum anguſtiæ inducuntur, humores magis reſtringuntur verſus ſuperiora, ipſi motus vitales pulſus ac reſpiratio vitiantur, nec non tranſpirationis liber impeditur ſucceſſus: patet exinde, in omnibus morbis, ubi recenſi-

cenſita incommoda multum præjudicant, quod tamen utplurimum, poſitivam alvi adſtrictionem peſſimæ notæ exiſtere. Tanto magis ſi ex parte jam adfuerint, ſiquidem exinde eximie augerentur. Quare in ſpaſmis, congeſtionibus, malo hypochondriaco-hyſterico &c. opus eſt, ut alvus in tempore ante aliorum remediorum præſcriptionem convenienter aperiatur. Propter ſupra dictas circumſtantias in ipſis febribus nocentiſſima eſt plenaria alvi adſtrictio. Et quamvis exanthematicæ præſertim varioloſæ aliquam pati videantur exceptionem, quia alvi fluxus præc. ſub eruptionis tempore, deleterios effectus retentionis vel retroceſſionis exanthematum inducere obſervantur, totalis tamen adſtrictio itidem tolerari nequit, niſi quidem ſub ipſum eruptionis fuerit tempus, *vid. Excell. Dn. Hoffmanni Med. rat. ſyſtem. tom. IV. Sect. I. Cap. VII. pag. 156. §. IIX. ſqq.* & niſi de reliquo nulla moleſta pathemata ſentiantur in abdomine & reliqua bene ſuccedant. *Vid. Clariſſ. Dn. D. Junck. Conſp. med. Tab. LXXV. Num. 7.* ſubducenda autem erit alvus tantum lenientibus, clyſmaticis demulcentibus, omni carentibus ſtimulo, & cavendum ab omnibus fæculentis, fermenteſcentibus, quæ nimium turbare alvum poſſunt. Alvi e contrario nimia lubricitas ſi in morbis adeſt, inquirendum, an illa ſit ſine vel cum torminibus, an forte ex refrigeratione, turbata tranſpiratione eveniat, an vero adſit humorum ſeroſorum ad inteſtina congeſtio ſub diarrhœis certis periodicis. Ex quibus circumſtantiis videbit medicus, utrum conſultum ſit alvum poſitive retinere, an vero diarrhœam tantum tolerare, vel eam ſaltem ſuceſſive moderari, quibus adminiculis, quid conſilii inſuper ægroto dandum. In febribus quando diarrhœæ adſunt, examinetur, an ſint ſymptomaticæ, an idiopathicæ, priores an ab incondito victu, potu fæculento, multis dulcibus, vel medicamine catarctico ſub morbi initium ſumto evenerint, unde ad eas tollendas ſufficiet nihil niſi ſublatis diætæ vitiis, poſteriores Idiopathicæ a naturæ activis congeſtionibus ortæ, niſi penitus excedant, & ſub periculoſis varioloſis, morbilloſis febribus, temere nunquam ſunt ſiſtendæ. Tales ſæpe accidunt febribus petechialibus, petechizantibus cum euphoria, ſine ullo damno, quid? quod interdum critice ſolvantur petechiales per diarrhœas, ita, ut idem fiat, quod poſt alias criſes, nempe totus morbi frangatur vigor. Quemadmodum etiam in his poſitiva alvi adſtrictio nocentiſſima eſt. *vid. Celeb. Dn. Stahl. adnotat. ad diſſ. de febre petech. num. 6. Excell. Dn. Hoffmann. libr. ſupra cit. p. 243. vid. Dn. D. Præſ. prax. univerſ. p. 832. §. IV. p. 836.* In tali caſu ſumma adhibenda erit prudentia, ne abſolute turbetur, nedum ſupprimatur, ſiquidem exinde damna orirentur, quæ ab aliis turbatis criſibus,

 ſpe-

ſpeciatim in abdomine ſtaſes inflammatoriæ,ſphacelationes, ſaltem lethales ſuffocationes apoplecticæ &c. Omnia, quæ huc usque dicta ſunt de actionum variis mutationibus a naturali, earumque læſionibus diverſimode ſub morbis examinandis uti faciunt eo, quo medicus, indole eorum penitius perſpecta, varias inde pro tutiore & circumſpectiore curatione cautelas haurire queat; ita juvant maxime inter reliqua ad certiorem prognoſin de morborum magnitudine, gradu, periculo & eventu formandam. Circa quam adhuc pauciſſimis notare decet, quod ſæpe ægroti examinent medicos, ejus ſermones & enunciata, vultum, geſtus, vel immediate vel per alios. Cautus hic ſit medicus, ne apud ægrotum ſubitaneam animi perturbationem excitet, morbum exitialem pronuntiando. Incautum ejusmodi enunciatum 1) auget aliquando ſymptomata & exacerbat paroxyſmos, mortemque ipſam accelerat 2) ægros reddit ſubinde deſperatos, ut ſui nullam amplius curam habere velint 3) lædit ſæpe medici exiſtimationem, quando prognoſis, uti aliquando contingit, fuit falſa. Proſtant exempla, quod medici noluerint amplius porrigere medicamenta, nec adſiſtere conſiliis ægrotantibus, qui, advocatis aliis medicis, ſanati ſunt. Medici denique chriſtiani eſt, ut circumſtantiis hoc urgentibus ægroto mortem inſtantem notam faciat, vel ipſemet, vel per alios, præſertim verbi divini miniſtros, ut animæ immortalis curam eo diligentius habeant. Plures obſervationes & cautelas circa prognoſin *vid. in Dn. Præſ. Fundam. Semiol. Bohn. de off. med. dupl. Cap. VIII. p. 169.* Plura circa hæc non addo, ſed, cum ad felicem curam præ omnibus requiratur cauſſarum cognitio, quomodo in illas inquirendum ſit generaliter, quantum potero, pauciſſimis agam

Caput III.

De Examine circa morborum cauſſas.

§. I.

INter cauſſas, quæ magnum habent jus producendi morbos illæ ponuntur, quæ homini ejusque naturæ conſtanter inhærent & naturalium rerum nomine inſigniuntur. Quæ res cum ad naturam pertineant hominis, non quidem per ſe abſolute ſanitatem turbant, ſiquidem alias nullus a morbis foret liber, cum tamen mille videas ſub harum rerum præſentia optima ſanitate fruentes: ſed tunc demum morborum evadunt cauſſæ, ſi variæ circumſtantiæ cum illis junctæ intricatæ fiunt, & hæ morbis inferendis quadrant, ut ita eo magis apta reddantur ſubjecta ad certos ſubeundos mor-

morbos. Inter has res naturales primum locum tenet ætas, quæ diverſa diverſos morbos facilius admittit, ita, ut non una ætas æque facile hunc morbum incurrat, quem alia. Et hoc non quidem ideo, quaſi certus annorum numerus abſolutas turbas ſanitati daret, ſed quia ſub varia ætate non tantum varius occurrit fluidorum ac ſolidorum ſtatus, ſed & varia animi conſtitutio, varia diæta ac regimen, & rerum non naturalium admiſſio, motus varii autocratici naturæ &c. Conſideremus quæſo primo tenerrimam infantiam, hæc per ſe mille morbis expoſita, corpus eſt tenerrimum, tonus molliſſimus, humores maxime mucidi & aquoſitate ſuperabundantes; & quid? nonne hæc omnia faciliorem recipiunt injuriam a causſis rudibus aëris, inconditi victus &c. præ alia ætate. Statim poſt partum in inteſtinis obhæret acre mœconium, quod ſæpe per ſe gravisſima tormina & pathemata infert, niſi tempeſtive removeatur, tanto magis, antequam lac ad coagulationem pronum accedat. Progrediente ætate ulterius variis incommodis a lactatione exponuntur, anno elapſo ſub dentium accremento variis infeſtantur ſymptomatibus æſtus, dolorum dirisſimorum, convulſionum, exinde pariter diarrhœarum, inflammationumque inteſtinorum, poſthæc ablactatio ipſis varia parit incommoda, dum adſueſcere debent cibis ſolidioribus. Adeoque, ſi infans ægrotet, quantum non intereſt, ut reſpiciatur ad ætatem, etſi mox poſt partum incidant pathemata, habenda ſane erit mœconii ratio, ulterius lactationis, ſic ætas ſuſpicionem præbebit dentium ſubeſſe cauſſam, ſi conſtet, infantem mox annum expleviſſe, ubi & a talibus cauſſis ætati congruis eorum pathemata omnia deducenda erunt, ſiquidem a congeſtionibus humorum activis, & aliis ætatibus convenientibus, exiſtunt plane liberi. Abſolutis infantiæ annis ſub pueritiam, ubi ſub priore ætate humores a multis ejulatibus, dentitionis doloribus &c. ad partes capitis maxime laxas congeſti fuerunt; per conſuetudinem horum humorum verſus caput congeſtio ſub pueritia ulterius durat, accedentibus adhuc peculiaribus circumſtantiis, ubi multum cadunt in terram, æſtui ſolis magis exponuntur, multum curſitando ſanguinem exagitant, multum occaſionis ploratuum offertur ſub verberibus, alapis, ab exercitio memoriæ, quæ omnia conſuetudinem congeſtoriam ad caput confirmant, ex qua oriuntur molimina ad narium hæmorrhagias, quæ vel impedite ſuccedentes, vel emanentes, vel ſuppreſſæ, perdurantibus interim illis circumſtantiis, rhevmatiſmis circa caput, doloribus, ſtuporibus, læſionibus memoriæ, inflationibus faciei, ophtalmiis, otalgiis, dentium doloribus &c. anſam præbent, vel ubi ex diverſitate temperamenti loco Hæmorrhagiæ narium

rium

rium magis Coryza infeſtat, ſi hæc irregulariter ſuccedat, varii adfectus capitis catarrhales oriuntur. Unde in omnibus his circumſtantiis medici eſt inquirere in ætatem, quæ ſi ſit ad 6 - 7 - 8. & ulterius annos, eo certior erit, dependere adfectus a ſolemni huic ætati ad caput congeſtione, narium reſpiciente Hæmorrhagiam, in cuius circumſtantias proinde ulterius inquiret. Tranſacto ſecundo ſeptenario in feminis cum pubertate inchoant menſes, qui rite ſuccedentes omnia prægreſſa ſuperioris ætatis incommoda levant, interim tamen vix ſine ullis moleſtiis primum erumpunt, & plane impedite ſuccedentes aut emanentes infinita cauſſantur pathemata motus ad menſes ſpectantes, & etiam in alia loca devagantes, quorum omnium cauſſam medicus facili deteget, ſi ex ætatis exploratione compertum habeat, menſium inſtare terminum, & quomodo illi habeant. In virili ſexu autem motus congeſtorii varias etiam ob cauſſas occaſionales in adoleſcentia deſultant a capite in pectus, unde anguſtia reſpirationis, tuſſis ſicca vel humida, molimina Hymoptyica, quin ipſa Hæmoptyſis, varii arthritici motus in ſcapulis aut reliquis artibus ſuperioribus &c. ſub finem adoleſcentiæ circa annum 21. ad 25, eo magis ſub ſedentaria vita, neglectu motus corporis, diſpoſitione maxime ad congeſtiones hæmorrhagicas ex ſuperioribus ætatibus adſcita, motus ſanguinis activi vigere incipiunt in abdomine hypochondriaci, qui, ſi peculiaris diſpoſitionis hæreditariæ, variæque medicationis accedat ratio, haud raro in fluxum hæmorrhoidalem terminantur; is vero, quia nimis maturus venit, nec ideo ordinatus & conſtans manet, certe hinc eo gravius pathemata hypochondriaco-ſpaſtica augentur. In juventute ipſa ab anno 25. ad 35. ſub concurrentibus occaſionalibus cauſſis ſuccuſſationum corporis, exercitii venerei &c. congeſtiones verſus renes, dolores lumbares, molimina ad hæmorrhoides externas, quibus tamen utplurimum non ſuccedentibus, varia incommoda nephritica, mictus cruenti, calculi renalis rudimenta, ſtranguria, dyſuria, Iſchuria &c. in virili ætate ab anno 35-42. & ulterius motus hæmorrhoidales auctiores vel externi, ſi præcipue conſuetudo eorum ex proxime prægreſſa juventute huc tranſcendat, vel potiſſimum interni, ob tunc magis vigentem generationis actum, qui majorem ſanguinis in hæc loca decubitum efficit. Quantum ex minus rite ſuccedente fluxu hæmorrhoidum præcipue internarum oriatur calamitatis, abunde notum, & ſolidisſime evictum ab *Illuſtr. Stahl. Diſſert. de motu ſangv. Hæmorrh.* & *Dn. D. Præſ. in Diſſert. de Hæmorrhoidibus ſuppreſſis, de hæmorrh. anomal. & inſol. viis,* & nihil eſt communius, quam vt oriantur dirisſimæ colicæ, obſtructiones viſcerum ſcirrhoſæ, hecticæ, aſcites, vel ſaltem tumores particulares, defædatione cutis icterodeæ,

deæ,ulcera varia ſordida, reſtrictiones humorum verſus caput, unde Cephalalgiæ, hemicraniæ, ophtalmiæ, paralyſes variæ ſpuriæ,in pectore tuſsis ſicca, aſthma convulſivum &c. in inferioribus podagra, gonagra, contracturæ &c. maxime ab externis complicatis hæmorrh. motibus, qui deinde etiam ſecundum obſervationes *Excell. Stahl. & Dn. D. Præſ.* in ſenili ætate maxime pergunt cum ſuis conſequentiis & quorum omnium reſpectus manet ſub conſiſtente ætate, dum ceteris paribus hic hæmorrhoidalis fluxus maxime adſuetus continuatur, aut in ataxias coniectus eo notabiliora damna inducit. In feminis circa annum 49. ceſſat menſium fluxus & cum eo ad concipiendum facultas. Ceſſatio menſium varia inducit pathemata hyſterica, vel motus hæmorrh. loco menſium internos & externos *vid. Dn. D. Præſ. diſſ. de Hæm. fem.* ſub declinatione annorum circa annum 56. 63. & ulterius, quia tonus debilitatur magis cum activitate naturæ, omnium facillime in viris naturalium hæmorrhagiarum defectus oriuntur, & obſervatur motuum palindrome verſus pectus & caput. De his omnibus prolixius diſſererit & pathologice *Celeb. Stahl. in diſſ. de morborum ætatum fundam.* Ex omnibus interim hactenus dictis abunde conſtat, quod in variis ætatibus, in variis locis, ob varias cauſſas natura evacuationes humorum inſtituere geſtiat, pro facilitando eorum progreſſu, has autem diverſimode impediri, unde varii heterocliti adfectus congeſtionum, ſtagnationum, ſpaſmorum &c. quin ipſorum humorum dyſcraſiæ enaſcuntur. Quapropter multum ſane refert, ut medicus in ætatem ægroti inquirat, atque exinde hauriat, ex qua naturali cauſſa adfectus proveniat, an & quos ille ſupponat motus naturæ hæmorrhagicos aut excretorios illi ætati ſolemnes, an vero idem talem cauſſam ſupponere nequeat, cum ætati incongruus ſit; id quod & in prognoſi, & in methodo curandi haud minimum promittit utilitatis. e. g. poſt gravia tormina ventris excernit individuum quoddam notabilem ſanguinis copiam ſub depoſitione alvi, quale & fieri ſolet ſub fluxu hæmorrhoidum. Hic maxime convenit reſpicere ætatem, an & talis ſit, in qua fiunt congeſtiones verſus abdomen, ut proinde hæc excretio pro ſalutari autocratica naturæ haberi queat, an vero nec ætas, nec reliquæ circumſtantiæ conſpirent. Quodſi enim tale profluvium contingeret puero annorum 12 - 14. longe alia cauſſa quam hæmorrhagica congeſtio incuſanda foret. Sic ſi puer laboraret inſignibus lumborum doloribus, vel plane mictu cruento, hæc pro congeſtionibus ſanguinis activis hæmorrhoidalibus haberi non poſſent, quia non cadunt in hanc ætatem, adeoque longe alius cauſſalis reſpectus habendus. Sic puer 7 aut 8 annorum

hæmo-

hæmoptyſi laboraret, illa non indicaret cauſſam congeſtionis activæ idiopathicæ ad pectus, ſecus ſi foret ætas congrua, ubi ſimul ad internam congeſtionis cauſſam activam ſub methodo dirigeretur animus. In doloribus capitis adultorum & ejus variis adfectibus nemo ſubſumet, quod ſint motus ad hæmorrhagiam narium ſpectantes, eamque ſubſecuturam, multo minus conſilium formabit ad reducendum hunc fluxum, quod nec fieri cum fructu poſſet. Quare in hoc ſtatu alia cauſſa humores ad caput dirigens inquirenda erit ætati magis congrua. Sic in pectoris adfectibus, ſi vir annorum 45 ſanguinem ſpuit, ex idiopathica ſanguinis congeſtione ſubſumi nequit profectam Hæmoptyſin; proinde alia cauſſa, vel violenta, vel hærens in abdomine & viſcere hypochondriorum cum motibus hæmorrhoidalibus forte cohærens, inquirenda erit. Si & ejuſmodi motus in aliam ætatem incidunt, ratione prognoſeos medicus hauriet, illos non fore regulares, ſed multis ataxiis obnoxios, proinde nec ab Hæmorrhagicis motibus de reliquo adæquatis eumdem ſalutarem eventum ſperandum, qui ſperari ſub juſta ætate poteſt, eosque varias turbas daturos ſanitati; id quod præcipue de irregulari ſucceſſu Hæmorrhagiæ narium, hæmorrhoidum notandum. Unde medicus tales motus incongruos non proſequetur, ſed potius diſcutiet rationaliter. Ex ætatis conſideratione ſciet & medicus, quod omnes adfectus, motus hæmorrhagicos quocumque modo ſupponentes, ſi ataxiæ in ordinem redigantur, multo citius & certius abigi queant, & quod in cura eorum primario eo reſpiciendum ſit, ut quantum fieri poſſit, congruo modo ſalutares Hæmorrhagici motus in ordinem dirigantur. Præterea cum conſtet omnes eruptiones ſanguinis, ſi ætas haud conſpiret, facilius cum congeſtionibus ſopiri poſſe; inſerviet ætatis conſideratio & in hoc prognoſi, ut, ſi v. g. Hæmoptyſis invadat virum, ſciat motus a pectore multo citius derivari poſſe, quam in adoleſcentibus; quare nec in viris hæmoptyſis tantum phthiſeos incutit metum. Ætatis conſideratio porro manuducet medicum, ut adfectus ſecundum cognitionem cauſſæ internæ illi ætati ſolemnis congrue tractet. Hinc ex præſentia dolorum, anguſtiæ pectoris, tuſſis &c. in anteceſſum edoctus, quid illa ſub debita ætate portendat, hæc pathemata tuſſis & aſthmatis non calidis reſolventibus expectorantibus, ſed potius temperantibus, revellentibus, venæſectionibus ad avertendam Hæmoptyſin tractabit.

§. II.

Quemadmodum ætas ob varias circumſtantias morbis multis anſam præbet: ita cum omnia a diverſitate temperamenti immutentur ratione

gradus

gradus, vehementiæ, ordinis aut confuſionis, & a temperamento ipſi ætatum morbi diverſum accipiant ſchema, nec in genere omnes adfectus omnibus temperamentis æque ſint familiares; quam maxime convenit, ut inter cauſſas naturales reſpiciatur temperamentum. Etenim pro diverſitate temperamenti variat motuum vigor, proinde humorum indoles, nec non partium ſolidarum, ſe- & excretiones; & hæ circumſtantiæ omnes in cauſſa ſunt, ut morbi pro temperamenti differentia differant, quin temperamentum ſæpe morbi certi exiſtat cauſſa. Cholerici impetuoſi, activi, ex motuum vigore ſanguine pollent ſumme fluido ac florido, & exinde potiſſimum ad ſpaſmos, convulſiones, hæmorrhagias effrenes, dolores acutiſſimos, paucis, ad adfectus acutos impetuoſos maxime proni præ ſanguineis, qui non tanto gaudent motuum impetu, nec ſolidorum tono, nec ſanguine æque ſulfureis partibus ditato; unde potius ſub iisdem accedentibus circumſtantiis, rhevmatiſmis, ſtagnationibus, inflammationibus, hæmorrhagiis moderatioribus, ſi eveniunt, nec non debilitationibus ob partium laxitatem, plethoræ quoque ejusque incommodis magis, quam cholerici obnoxii. Melancholici ob animi motuumque lentorem ac humorum ſpiſſitudinem, magis proni ad infarctus viſcerum, obſtructiones ſcirrhoſas, melancholicos hypochondriacos adfectus, febres quartanas &c. & quemadmodum conſtantiſſimi ſunt ac pertinaciſſimi, ita & adfectus morboſi, ſi illi motibus nitantur, pertinaciſſime inhærent, & perdurant, licet ſublata cauſſa materiali; id quod mere temperamento adſcribendum. Ob ſtrictum corporis habitum febribus acutis non æque expoſiti, nec illas æque feliciter ſuperant, nec ſpaſmi convulſivi ipſis adeo facile eveniunt, ubi autem, eo certe ſunt pertinaciores. Phlegmatici animo torpidi, ac corpore naturaliter cachectico in conſideratione ad reliqua temperamenta præditi, inclinant in morbos ex dyſcraſia humorum mucido-vappida, comotaſos, paralyticos, hydropes, ulcerationes, ſcabies, catarrhos ſuffocativos, coryzas, lippitudines &c. ex temperamenti ſui indole naturaliter. Hæc omnia ſatis demonſtrant, quod temperamentum diverſorum morborum fieri queat cauſſa, dum ratione animi, motus humorum, conſtitutionisque ſolidorum magna adeſt diverſitas, cui accedentes occaſionales cauſſæ eo facilius grave momentum addunt, & morbos generant, ſed tales, qui reſpondent temperamento. Probe itaque inquirendum in morbo, an etiam ratione temperamenti ad eum inclinent, & quatenus temperamentum naturalis ejus cauſſa exiſtat. Exinde enim non modo remedia quadrantia eligi poterunt, ſed & in anteceſſum conſtabit, quid de ſucceſſu morbi & curæ ſperandum ſit, an

remedia conducant activa aut leniora, quamdiu inſiſtendum eorum uſui; quid circa diætam & regimen obſervandum. Nec minus temperamenti ſcrutatio faciet ad materialem morbi cauſſæ cognitionem v. g. in variis congeſtionibus ab ætate pendentibus ſæpe adeſt cauſſa ſanguinea, ſæpe vero ſeroſa, illa urgens hæmorrhagias, hæc evacuationem becchicam. Quæ cauſſæ diverſitas melius longe intelligetur, ſi conſideres temperamentum. Cholericis enim & ſanguineis purioribus de doloribus capitis conquiritantibus, facile medicus intelliget, cauſſam adeſſe ſanguineam, & congeſtionem dolores inducentem tendere ad excretionem ſanguinis per Hæmorrhagiam ætati congruam; phlegmaticos autem vel ſanguineo-phlegmaticos ſua pathemata obtuſa, prementia, gravativa, contrahere ex ſtagnatione humorum a congeſtione ſeroſa evacuationem becchicam reſpiciente. Quemadmodum etiam ſuppreſſio diverſarum evacuationum diverſos adfectus inducit Temperamento convenientes, & v. g. Hæmorrhagia narium ſuppreſſa infert ophtalmias ſanguineas, rubores faciei, eryſipelata, dolores capitis acutos lancinantes; coryza e contra infert ophtalmias ſeroſas, inflationes faciei œdematoſas, ulceratorias ſtaſes, dolores gravativos, tumores glandularum: ita, uti dictum, conſideratio temperamenti non tantum ad meliorem materialis cauſſæ dignotionem, ſed exinde potiſſimum ad congruam eligendam curandi methodum faciet; licet interim congeſtionis ad caput idem maneat reſpectus. Sic catarrhi ſuffocativi & aſthmatis ſpaſtici differentia optime ex conſideratione temperamenti illuceſcit; ſic congeſtiones humorum verſus pectus in melancholicis & cholericis ſiccioribus tuſſes pariunt ſiccas, ſcirrhos ſanguineos, hæmoptyſes &c. in ſanguineis autem cum phlegmatico mixtis, tuſſes catarrhales, excretiones mucidas, ſcirrhos phlegmaticos producunt. Congeſtiones ad abdomen in ſiccioribus ſpaſmos acutos colicos, Hæmorrhoidales, vomitus cruentos, ſcirrhos, hecticam, vel fluxus ſanguineos inducunt; in humidis autem multas flatulentias, vomitus mucidos, loco Hæmorrhagiarum diarrhœas, vel his emanentibus obſtructiones mucidas, cachexiam, hydropes, & ad dyſcraſiam ſanguinis mucido-vappidam diſponunt multo facilius. Hic ubique reſpectu ætatis locus erit congeſtionis activæ conſiderandæ, cauſſæ materialis autem diverſitas a priori in omnibus talibus adfectibus ex temperamenti examine quam clariſſime patefiet. Unde etiam conſtabit recta horum adfectuum tractatio, eorumdemque præſervatio ſecundum omnes neceſſarias cautelas. v.g. utrum in doloribus capitis adhibenda ſint temperantia ant-orgaſtica, vel anticatarrhalia; venæſectiones, vel purgationes &c.

§. III.

§. III.

In conſideratione cauſſarum naturalium medicus non minus reſpicere debet ad differentiam ſexus; quæ non quidem per ſe abſolute morbos ingenerat, ſed quatenus in vario ſexu variæ circumſtantiæ occurrunt, quæ ſua præſentia ad faciliorem certorum adfectuum in hoc ſexu præ alio occaſionem ſuppeditant. Quemadmodum autem diverſitas ſexus potiſſimum in organis genitalibus conſiſtit, & variis ad generationem inde ſpectantibus requiſitis: ita circumſtantiæ pariter, quæ potiſſimum morbis occaſionem largiuntur ab his organis diverſis, & diverſis ad generationem concurrentibus rebus petendæ ſunt. Viri enim pro generatione ſobolis ſperma ſuppeditant, & pro ejus ſecretione inſtructi teſticulis, hoc vero ſperma non continuo excernitur, ſed, dum interim ejus ſecretio perennat, continuo ad ſanguinem regreditur. Qui humor, cum ſit ſumme volatilis ſpirituoſæ indolis elaſticæ, & ſanguini fortiorem motum & partibus majorem conciliat tonum, animique per indirectum majorem alacritatem. Hinc & viri robuſtiores feminis, & ob majorem tonum, ac fluidorum motum, quia primo ad recipiendas ex aëre injurias non adeo habiles, & deinde omnes ſecretiones melius vigent cum excretionibus, tantam non habent ad morbos proclivitatem, iisque ſuperandis majoribus pollent viribus, habito tamen temperamenti & reliquorum reſpectu. Adeoque cauſſæ in viris ſub morbis ordinarie ſupponuntur vehementiores, quam in feminis ad turbandam ſanitatem aptæ. Cum hoc ipſo generationis negotio junguntur in viris præcipue excretiones Hæmorrhoidales, vel ſaltem ad eas moleſta molimina, quæ & inde viris præ feminis propriæ magis exiſtunt, dum in his ſemper viget fluxus menſtruus. Hæmorrhoides autem cum non ſemper ad fluxum perveniant in omnibus individuis, & idem fluxus facile turbetur, in priori caſu molimina Hæmorrhoidalia gravia pathemata, in poſteriori autem turbatio vel ſuppreſſio actualis fluxus longe perículoſiora ſuperius partim recenſita, inducunt; ſub quorum præſentia ratione ſexus virilis ſemper habenda erit hujus fluxus ratio. Et ſic per ſexus circumſtantias virilis magis inclinat ad hæmorrhagias narium, hæmoptyſin, earumque conſectaria proinde viri facilius corripiuntur adfectibus pectoris phthiſicis & ejusmodi. In feminis eo major occurrit differentia, cur illæ præ viris variis morbis ſpecialibus exponantur, dependens a generationis negotio. Circa pubertatem anno 14 ob fœtus reſpectum menſes moliuntur, frequentiſſime erumpunt, qui impedite ſuccedentes mirifica inducunt pathemata, cum tamen ante hunc terminum ſatis ſanæ fuerint, & ſic initium menſium

men.

menſium ſit initium morborum. Fluentes autem menſes quot non in ſuo ulteriori ſucceſſu ataxiis exponuntur in defectu, exceſſu, quæ anomaliæ circulum ſanguinis per venam portæ & abdominis viſcera non tantum turbant, ſed & varias heteroclitas humorum ad remotiora loca metaſtaſes regurgitatorias cauſſantur, ubi in omnibus talibus adfectibus hæc circumſtantia ſoli ſexui propria maximam meretur conſiderationem. Deinde in feminis ſtatus graviditatis, & is iterum ſecundum diverſas initii, medii & finis rationes, ſtatus puerperii, lochiorum fluxus, ſtatus lactationis conſiderandus, quæ differentiæ, ſexus differentia innituntur, adeoque ſpecifice feminas tantum morbis exponunt, a quibus viri immunes manent.

§. IV.

Ad naturales cauſſas, quæ in variis morbis occurrunt, concurrunt, & eos vel primario producunt, vel certe fovent ac protrahunt, pertinent corporis noſtri humores, non univerſales tantum, ſed & particulares ex univerſalibus ſecernendi. Univerſales ſanguis, ſerum ac lympha, quatenus invicem commixti confuſaneam humorum maſſam conſtituunt, ſæpius ultra ſolitum augentur, & hinc capacitatem viarum, motuumque proportionem longiſſime exſuperant. Quæ abundantia humorum ſub titulo plethoræ veniens, quam fœcunda exiſtat morborum mater, a priori ex dictis facili deducitur, a poſteriori in ipſis morbis perſpicitur dilucide. Quapropter maxime opus eſt, ut medicus in talibus adfectibus, quæ partim a plethora induci ſolent, partim propter eam active a natura inſtituuntur, quales ſunt variæ congeſtionum rhevmaticarum, ſpaſmorum &c. ſpecies, inquirat, quatenus in individuo occurrat plethoricus ſtatus. Et profecto hic multo majore conſideratione dignus eſt, quum receptæ inter multos hypotheſes dyſcraſiarum ſalſarum, acidarum &c. quæ ſpiculis ſuis rodant partes nervoſas, & hinc varia pathemata ſpaſticorum dolorum inducant. Quæ hypotheſis multis noxiis & inutilibus tentaminibus anſam daret, nec multa correctione particularum ſanguinis quidquam efficeretur in illis morbis, quos mera plethora ingenerat, ſed potius totus adfectus in dies magis corrumperetur. Cavendum autem eſt, ne ex ſolo habitu athletico turgido, ſanguineo ac rubicundo, plethora iudicetur; datur enim & plethora ad vaſa, datur plethora commota, datur plethora particularis e. g. in malo hypochondriaco individua ſæpe ſunt macilenta, ut vix putares in illis quærendam eſſe abundantiam humorum, & licet hoc quoad reliquum habitum ſæpe concedendum ſit, in hypochondriis tamen adeſt humorum ſtagnatio, impediens liberum per abdominis viſcera ad reliquas corporis partes tranſitum ac refluxum, va-

ſa hinc venæ portæ & in viſceribus radicatos ramos neceſſario ultra ſolitum implens, diſtendens, & magis magisque motuum energiam eludens, unde in hoc patriculari loco abundant humores. Videndum porro eſt, quatenus cum plethora conjuncta ſit ſanguinis ſpiſſitudo, id quod utplurimum; ſiquidem & plethora motum ſanguinis impedit, & ob plethoram ſubjecta ad motus ſubeundos ineptiora redduntur; ut ſecundum hanc conſiderationem primum imminuatur plethora, quo deinde & ſpiſſitudini eo citius, certius & ſecurius, debitis adminiculis ſuccurri queat. Reſpiciendum pariter eſt ad reliquas humorum dyſcraſias ſub certis adfectibus morboſis, & videndum proinde, an humores ſint nimis ſulfurei, uti ſunt in variis ſanguinis ſpontaneis ebullitionibus ſub Hæmorrhagiis, congeſtionibus dolorificis &c. vel nimia ſeroſa aut mucoſa impuritate infecti, uti in catarrhis diuturnis, ſcabie, ulceroſis adfectibus &c. idque partim ex adfectus ſpeciali indole & ſymptomatibus, partim ex conſideratione vitæ generis, diætæ, temperamenti &c. concludendum. Particulares humores, ſaliva, mucus, urina, bilis, lacrymæ, axungia aurium, ſperma, quatenus in ſeparatis locis hærent, in ſeparatis earum partium adfectibus ſunt examinandi, an nimis abundent, an deficiant, quomodo ſe habeant ratione conſiſtentiæ, an nimis fluidi, an nimis ſpiſſi, quomodo a reliquis proprietatibus naturalibus ratione coloris, odoris &c. aberrent; & videndum, quatenus vitientur hi humores ab organo ſuæ ſecretionis, aut pro re nata excretionis, vel quatenus ipſi vitient ſuum organum, & ex impedita debita ſe- ac excretione alia loca remotiora, quin humores univerſales labem contrahant. e. g. hepar eſt organum ſecretionis bilis, adeoque bilis reſpectu hepatis particularis humor. Hujus legitima ſe- & excretio ſupponit debitam humoris craſin ratione conſiſtentiæ, ne partibus damnum inferat legitimam etiam craſin ratione indolis, non minus ſupponit hepatis legitimum ſtatum. Hinc bilis dyſcraſiæ variæ adfectuum hepaticorum evadunt cauſſæ, viciſſim hepatis vitium corrumpit craſin bilis eiusque plane ſecretionem impedit promtam. Bilis enim nimis ſpiſſa ſenſim hepatis poros bilarios, hinc organum ſecretionis & remotionis ulterioris, cum tempore ipſum ductum hepaticum ac cholidochum, & ſic organum excretionis, quin ipſam veſiculam fellis organum aſſervationis, infarcit ac obſtruit: hepar autem ex aliis cauſſis obſtructum vel humoribus præturgidum non admittit facilem ſe- & excretionem bilis, quare ob majorem moram vitium in craſi conſiſtentiæ ac indolis contrahit. Quia autem in utraque cauſſa bilis non ſufficienter ex ſanguine ſecedere poteſt, regurgitat ad ſanguinem, unde eveniunt febres bilioſæ, color icterodes, verus icterus, per-

petui

petui interni orgaſmi ſanguinis, obſtructiones alvi, decolorationes fæcum &c. in omnibus his adfectibus facile patet, quod cauſſa adſit ex vitio bilis. Quare reſpiciendum erit, quatenus vitiata ſit ejus ſe- ac excretio, vel ab ipſius humoris dyſcraſia ſpiſſo-mucida, ac exinde vitiatur & hepatis ſymptomatice ductus, vel quatenus ab hepatis labe prægreſſa idiopathica corrupta ſit bilis, ut exinde & remotiores partes in conſenſum trahantur. Quemadmodum tamen hi humores particulares ex univerſalibus ſequeſtrantur; ita & ab eorumdem indole participant. Quare & ex eorum conditione cognoſcitur ſubinde univerſalium humorum indoles; niſi quidem, ut ſupra monitum labem contraxerint ex idiopathico ſuæ ſecretionis vel excretionis organi vitio. Sic ſudor, urina, lacrymæ, mucus, ſi vel quantitate excedant, vel in ſua craſi a naturali aberrent multum, indicant conſtitutionem ſanguinis vel nimis ſeroſam, vel ſulfuream, vel ſalinam, vel mucidam. Ex qua conſideratione ſimul patebit, adfectus tales particulares certarum partium v. g. oculorum, narium &c. ex peculiari humoris, qui ibi ſecernitur & excernitur, conditione præternaturali ſymptomatice dependentes, non prius ſublatum iri, quam correcta ſufficienter tota humorum maſſa.

§. V.

Prouti humorum varia conſtitutio vel univerſalium vel particularium, univerſales aut particulares effectus exſerit, præcipue in partes ſolidas molles earumque motus: ita viciſſim ſolidorum differens ſtatus præternaturalis ſive univerſalis ſive particularis humores varie alterare obſervatur, & ex hoc fundamento humorum morborum eorumque itidem motuum evadere cauſſa. Hæc ſolidarum partium vitia fluidorum labem, ſive eam ipſa produxerunt, ſive ab alia cauſſa accedente acceſſerit, eo magis alunt & confirmant. Qua de re inquirendum etiam animo judicioſo erit ſub adfectibus morboſis, quomodo ratione toni ſe habeant muſculi, membranæ ac nervi, an ille nimis tenſus, an vero nimis remiſſus ſit; ſiquidem, uti dictum, hæc diverſitas non tantum in genere morbos humorum, ſed eos diverſos producit. v. g. atonia inteſtinorum ex quacunque cauſſa contracta producit flatulentiam, circulum ſanguinis per abdominis viſcera turbat, inde ſtagnationes, ex ſtagnationibus ſpiſſitudo, ex hac ſecretionum torpor, unde dyſcraſiæ variæ, mucidæ, bilioſæ, ſalinæ, paucis, omnia mali hypochondriaci ſymptomata. *vid. Excell. Dn. D. Stahl diſſert. de malo hypoch.* cum tamen de reliquo ante acceſſum atoniæ humores ſatis exſtiterint legitimi. Sic ventriculi atonia debilitat concoctionem, elaborationem ac diſtributionem chyli, cruditates hinc augentur non tantum primarum viarum, ſed

&

& ſucceſſive humorum, quare ex atonia ventriculi malum idem hypochondriacum confirmatur, nec non vitia hepatis, glandularum meſaraicarum ſucceſſive producuntur & febres variæ intermittentes. Atonia uteri ſteriles reddit feminas, fluxum menſtruum turbando, & conceptionem impediendo. Atonia generalis muſculoſarum partium innumera mala producit, & præcipue plethoræ accremento cum cachexia conjunctæ amiciſſime favet. Pariter ſe res habet, ubi tonus nimis tenſus eſt, quippe tunc impedit liberum humorum progreſſum, varias ad alia loca inconditas regurgitationes efficit, quæ vero penitius expendere me non attinet. Circa tonum tamen nimis intenſum ſub ſpaſmi prræſentia paucis addo, probe examinandum eſſe, quatenus ille active aut paſſive eveniat, active ut plurimum propter evacuationes humorum impetrandas. Circa atoniam vero videndum, utrum illa ex humoribus in partibus ſubſiſtentibus iisque vitiatis, vel alia externa cauſſa accidat, an vero toni remiſſio ex cauſſa morali, mœrore, triſtitia, metu profecta, & ſic humoris a poſteriori induxerit vitium in illa parte, quæ ſpeciatim affligitur. Quæ omnes circumſtantiæ ponderandæ ſunt, ut cauſſæ variæ eumdem effectum producentes rite diſtinguantur, & in medendi methodo nulla confuſio oriatur.

§. VI.

E rebus, quæ ſanitatem varie turbare valent, ſunt res ita dictæ ſex non-naturales, & inter has primo loco ponenda Excreta & Retenta. Ubi conſiderandum in genere, utrum, quæ naturaliter excerni debent, juſte, debite, ordinate ac ſufficienter excernantur ad proportionem ingeſtorum & ſtatus individualis, an vero in hoc quicquam deficiat vel excedat. Jam vero excretiones ſunt vel naturales, vel artificiales, eæque aut univerſales aut particulares humorum vel univerſalium vel particularium. Primo itaque loco excreta naturalia ponderabo, quorum univerſaliſſima exiſtit excretio per peripheriam, tranſpiratio dicta inſenſibilis, quæ parum aucta diapnöe, auctior & hæc ſudor appellatur. Hæc excretio quemadmodum continuo ad omnia momenta reſpective contingit plus minusve, & per eam eodem gradu multæ particulæ ſeroſo-ſalinæ, ſulfureæ volatiliores, perpetuum exhalant, ideoque univerſaliſſimæ, reſpectu totius corporis, exiſtit utilitatis: ita & eadem vehementius turbata in ſuo ſucceſſu debito generaliſſima morborum evadit cauſſa, ac infinita mala producit, & ſucceſſive ad dyſcraſias humorum ſeroſo-ſalſas, ſulfureas acres, mucido-vappidas, pro diverſitate temperamenti, diſponit, ipſis ſolidis partibus infert damnum, nec non ipſos motus alterat,

febri-

febribus anſam dat catarrhalibus, acutis, malignis petechizantibus. *vid. diſſert. Stahl. de tranſpiratione impedita.* Multo autem excellentius evadit damnum, quando hæc excretio ſub qualicunque ſui augmento turbata & ſimul ac ſemel repreſſa fuit, præcipue, ſi ſudores ſpontanei certis temporum periodis redeuntes inhibentur. Inſuper, cum hæc excretio maxime ſit univerſalis loco, utilitate & neceſſitate, in omni morbo exinde ad ejus ſucceſſum reſpicere debet medicus, quatenus ataxiæ ejus vel primario morbo anſam dederunt, vel ſaltem concurrentes eumdem deteriorant. Maxime tamen in illis individuis, quæ ratione laxioris corporis naturaliter magis ad diapnöen inclinant præ ſtrictioribus, ac abundant lympha, ſero mucoſo impraegnata. Qui ſi variis catarrhis capitis & pectoris, diarrhœis cum torminibus ventris junctis, gravitatibus artuum infeſtantur, aut ubi adfectus indoles ſatis clare demonſtrat cauſſam ſeroſam, ubi & varii urgent ſpaſmi, ſtranguriæ, dyſuriæ, arthritis vaga &c. opus eſt inquirere, an ad ſudores fuerint proclives, an illi turbati ſint in ſucceſſu, utrum admiſerint auram frigidam, ob ſie ſich etwan erkältet, præſertim ſub certis aëris conſtitutionibus circa verem aut autumnum; ubi plurimi dicti ortum ſumunt ex turbata tranſpiratione. Interdum in particularium locorum ſudores inquirendum, axillarum, inguinum, pedum, quando præter reliqua ſymptomata tumores in illis locis urgent glandularum, rhevmatiſmis circa iſtas partes ſtipati, aut ſimul pertinaces fiunt ſeroſæ ad caput congeſtiones, aſthmata inſuper & tuſſes inducuntur, an forte ejusmodi particulares ſudores ſolemnes ſuppreſſi ſint, quamdiu, quibus cauſſis externis aut internis, qua medicatione incongrua; ut proinde eo melius ex ſpecialis hujus cauſſæ cognitione particularis, per conſenſum tales univerſales inducentis effectus, conſilium formari queat de revocandis, ſi fieri poſſet iſtis particularibus excretionibus, aut ſubſtituendis aliis convenientibus analogis. Per dictam tranſpirationem ordinariam cum ordinariæ humorum impuritates ordinarie excernantur ſub halitus, diapnöes, aut ſudoris forma; ita ſi quæ adſunt in corpore qualitate multum deteriores, hæ quidem itidem cum hac peripherica excretione iisdem motibus ad cutem protruduntur, ſed varias exanthematum ſpecies conſtituunt. Quare etiam ſub examine in hanc excretionem periphericam inprimis ſub adfectibus infantum ac puerorum (quibus præ aliis ob abundantiam lymphæ ac ſeri exanthemata ſunt ſolemnia;) nec non in adultioribus, ubi variæ adſunt oppletiones pectoris, tuſſes ferinæ &c. nec aliæ cauſſæ quadrant, exploretur, an forte adfuerint efflorescentiæ cutis

ſca-

ſcabioſæ, tinea, capitis cruſta lactea, pro diverſitate ætatis: in pueris, an habuerint familiaria iſti ætati exanthemata variolarum aut morbillorum, ad quæ in talibus ſemper eſt reſpiciendum, ubi citra notabilem aliam cauſſam incurrunt commotiones febriles cum ſymptomatibus variolis & morbillis frequentibus, aut cum his aliquid adfectus habent analogi. Hodie per diætam nimis calidam, ſub aëris tamen epidemica conſtitutione haud quadrante, & per contagium maxime, populariter regnat purpura, & vix non omnibus tantum accedere morbis obſervatur. Proinde & ſub adfectibus, quo ſunt intricatiores & a conſueto ſuo genio alieniores, ſemper ſuſpicio veniat hic ſaltem locorum, de latitante complicata purpura, ac totus adfectus cum ſumma circumſpectione tractetur; eo magis hoc obſervandum, cum & ipſa purpura idiopathica alius ſæpe morbi larva ſe tegat e. g. febrium intermittentium, ſpaſmorum, convulſionum, epilepſiarum, vomituum, veſicæ & urinariorum organorum adfectuum &c. Quo vero melius conſtet de ſpeciali hac ſymptomatum, ſæpe mirabilium, cauſſa purpuræ, quærantur ægri, an inclinent ad purpuram, an ea aliquando jam effloruerit, an adſint diverſa ejus ſigna attendatur, v. g. pruritus cutis & odor ſudoris ſpecificus ille acidus. Saltem in diſpoſitis ad purpuram ratione temperamenti & delicatioris vitæ generis, maxime in feminis, & puerperis, ſæpe præſumenda erit latitans hæc concurrens cauſſa, & ſic ab omni medicatione impetuoſa, calida, abſtinendum. In certis adfectibus, vel eorum immutationibus examinandum, an plane purpura retroceſſerit; quippe hæc vel impedite erumpens, vel magis adhuc retrocedens incredibilia producit pathemata. Excretiones reliquæ univerſales quidem reſpectu utilitatis, ac individualis ſucceſſus, ratione temporis tamen & loci particulares, ſunt urinæ ac fæcum alvinarum, quæ pariter in omni morbo fere reſpiciendæ. vid. ſup. §. ult. præc. cap. Præſertim circa urinam obſervandum, an illa ſufficienter fluat, in conſiſtentia, calore & indole individuo accommodata recte ſe habeat, an vero ſub certis adfectibus deficiat, & ſic præcipue impedita ſe - vel excretio multis pathematibus præbeat anſam, ut fieri ſolet ſub adfectibus ſpaſticis veſicæ, renum nephriticis, calculoſis itidem ſpaſticis, ubi per impeditam potiſſimum urinæ ſecretionem impuritates in ſanguine remanent, dyſcraſia inducitur ſalſa & ſulfurea, unde ſudores penitus excernuntur urinoſi; nec non exinde, ſi præcipue ſudores non reſpondeant, tumores œdematoſos, anaſorcodes, quin aſciticos inductos fuiſſe, paſſim teſtantur auctores. Circa

L alvi-

alvinam execretionem conſideretur, an illa debite ſuccedat, an obſtructa ſit, & pathemata proinde anxia, flatulenta, aſthmatica, capitis dolores, punctiones laterum &c. inferat, vel augeat. In certis circumſtantiis excretorum per alvum habenda erit ratio, & v.g. in pueris, qui atrophici ſunt ſine intumeſcentia & duritie ventris, ſine febre &c. ubi & reliqua conſpirant, an vermes unquam per alvum excreti fuerint, inquiratur ſi & requirat neceſſitas, dentur anthelmintica ſecura, quæ ſimul aliis reſpectibus, reſolutioni & depurationi humorum ſatisfaciunt, ſubjunctis tutiſſimis laxantibus, & injungatur, ut ſub depoſitione alvi fæces examinent, utrum cum illis verminoſa quædam pullities excernatur. Sub aliis circumſtantiis examinanda fæces ratione odoris ac coloris peregrini, ubi cavendum, ne ex medicamentis aut cibis, vel potibus alteratæ falſo dijudicentur.

§. VII.

Ad excretiones particulares maxime ratione loci pertinent hæmorrhagiæ, vel quæ in aliis temperamentis ſupplent earum locum becchicæ ſeroſæ evacuationes. Hæ excretiones cum loco differant pro differentia ætatis, uti ſuperius dictum, hinc in adfectibus variis ad differentem illum Hæmorrhagiarum ſucceſſum reſpectu loci reſpiciendum erit. In puerili ætate congeſtiones hæmorrhagicæ ordinarie verſus caput contingunt, & ſanguinis eruptionibus vel plane non, vel difficulter ſuccedentibus veſtigia legunt multa pathemata cephalalgica, hebetudines ſenſuum in- & externorum, ophtalmiæ, otalgiæ, convulſiones, adfectus faucium inflammatorii &c. in quibus omnibus adfectibus examinandum, an individuum inclinet ad hæmorrhagias narium, an ſuppreſſæ, quomodo & quamdiu, an ex eo tempore maxime viguerit adfectus. Aut ſi in aliis temperamentis pathemata ſeroſam magis indolem arguunt, dolores magis ſunt obtuſi, varii adſunt catarrhales adfectus, inquiratur, an frequens fuerit coryza, vel ſaltem copioſa muci per nares ordinaria excretio, vel aliæ becchicæ evacuationes per ſputationes periodicas, manationes aurium, oculorum &c. & an illæ ſuccedant adhuc pro ſolito, nec ne; quo de cauſſa ex his omnibus cohibitæ, vel ſanguineæ, vel ſeroſæ excretionis, adfectum vel ſanguineum, vel catarrhalem producentis melius conſtet, & omnia tam diagnoſtice, quam practice accuratius diſtinguantur. In provectioribus, ubi pectoris urgent adfectus, ſemper reſpiciendum ad congeſtionem activam evacuationem quamdam intendentem. Proinde quærendum, utrum

utrum in pueritia frequentes habuerint hæmorragias narium, vel earum loco coryzas aut catarrhales adfectus circa caput cum notabili evacuatione ſtipatos, (ſi nempe in pectore magis adparent pathemata mucida) utrum excretio ex pectore becchica jam adfuerit, per notabile autem tempus ceſſaverit cum ſuccedente in locum aſthmate &c. an vero in aliis temperamentis plane præceſſerit hæmoptyſis, vel utrum aliæ læſiones pulmonum cum notabili conjunctæ evacuatione, uti fit in peripnevmonia. Sub ulteriori ætate, ubi inſtant varii hypochondriaci motus, colici dolores, vomitus vacui, nephritici adfectus, calculoſi, ſpaſmi veſicæ, malum iſchiadicum, podagra, gonagra, vel in aliis temperamentis multæ flatulentiæ, colicæ mucidæ, ſtupores, paralytodei tumores pedum, ſemper reſpiciatur ad evacuationes, vel ſanguinis in prioribus per hæmorrhoides, vel in poſterioribus ſeri ſanguinis loco per diarrhœas periodicas, diureſin largiorem, vomitus mucidos, ad ſummum hæmorrhoides albas mucidas. Hinc examinetur, utrum ſubjectum umquam habuerit fluxum hæmorrhoidalem internum, aut externum, vel tantum cæcas hæmorrhoidum excreſcentias, quamdiu fluxerit, quam ordinate, quibus modis & quamdiu ſuppreſſus vel in ataxias conjectus; an vero diſpoſitio certe vel ex peculiari jure hæreditario ad hunc fluxum adſit, vel ex prægreſſa ætate in genere, ubi fuerunt congeſtiones & evacuationes ſanguinis per nares aut ex pectore. Quando pathemata non adeo acuta inſtant, ſed magis obtuſa in abdomine ac pedibus, quærendum, an in juventute adfuerint multæ coryzæ, tuſſes mucidæ catarrhales, & in ulteriori ætate in harum locum ſucceſſerint diarrhœæ ſpontaneæ periodicæ, diureſes, ſudores pedum, an & hæc & quatenus ſuppreſſa. Et hæc omnia in viris.

§. VIII.

In feminis enim omnium excretionum fere locum ſupplet menſtrua purgatio. Quæ quemadmodum rite ſuccedens ſanitatem optime tuetur; ita quocunque turbata modo lernam malorum inducit. Et cum omnibus feminis ſolemnis ſit, ob varias autem cauſſas maxime ataxiis expoſita, & illæ tantum non unica cauſſa ſint morboſorum ſymptomatum in feminis: hinc, ubi feminæ ægrotant, ſemper ad hanc excretionem erit reſpiciendum, & quærendum, quomodo menſes habeant, an excedant, an deficiant, vel in totum, vel in tantum, quamdiu deficiant; & hæc quæſtio eo magis per circumſtantias eſt ingerenda, quo frequentius femi-

næ

næ dicere ſolent, quod omnia legitime habeant; ubi enim adfectus hyſterici urgent, & his ſimiles, ſemper de quibuscunque ataxiis menſium valebit ſuſpicio. Quando menſes fluunt, inquirendum per quot dies, quanta copia, ut conſtet, an reſpectu temperamenti, vitæ generis, diætæ, ſit ille ſufficiens & proportionatus fluxus; & ſic in puellis ſciſcitandum, an menſes plane nondum habuerint, cum tamen per ætatem debuiſſent & potuiſſent. Quia autem hic fluxus varie naturaliter infringitur ſub graviditate & lactatione ſemper videndum in adfectibus feminarum, an maritatæ ſint, nec ne, an gravidæ nec ne, an lactantes nec ne. Et ubi in maritatis extra has circumſtantias hyſterica urgent pathemata, inquiratur, an habuerint liberos, quando ex puerperio ultimo evaſerint, an in illo lochiorum fluxus legitimus fuerit cum juſta receſſione ſecundinarum, & an poſt puerperium redierint menſes, nec nec, quo melius conſtet, ſi forte ex puerperio contraxerint menſes labem. Idque medico occaſionem præbebit, ulterius expiſcandi in ſtatum uteri & partium connexarum. Excedente fluxu menſtruo in maritatis, inquiratur, an demum poſt puerperium talis evenerit, & quantum ſit irregularis ratione menſtruæ periodi; ex quo probabiliter medicus hauriet pro cauſſa excedentis fluxus vitium qualecunque uteri ac genitalium ex puerperio contractum, idque in hoc vel per medicationem præpoſteram, vel per obſtetricem incautam, vel per remanentes ſecundinarum portiones ex quocunque incongruo regimine animi corporisque. In non maritatis, aut viduis, ubi excedunt menſes, probe tamquam cauſſa, temperamentum, conſuetudo, vitæ genus, diæta, medicatio ſub pathematum hyſtericorum exacerbatione ponderanda, quæ ſi non conſpirent, ſuſpectus ſemper erit immodicus talis fluxus. Pariter ſub graviditate hic fluxus reſpiciatur menſium, quatenus quidem ad tempus naturaliter per & propter fœtum ſuppreſſus, interim plethoram, cui conſumendæ fœtus, neglectis voluntariis corporis motibus, haud ſufficit, nimium adauget, circulum ſanguinis graviter turbat, colicis anotericis, ſuffocationibus, Hæmoptyſi, narium Hæmorrhagiis incongruis iisque enormibus occaſionem ſuppeditat, aut pro re nata fluxibus uterinis irregularibus, moliminibus hæmorrhoidalibus favet, paucis ad abortum diſponit, & ſi hæc diſpoſitio vel unico animi pathemate confirmetur, inducit eumdem. Quæ conſideratio juſtæ cauſſæ, juſtam indicabit methodum. Sub puerperio numquam non habenda eſt ratio fluxus lochialis, cujus ataxiæ varias febres lochiales, inflammatorias genitalium, acutas, malignas, purpuratas

ratas albas &c. inducunt. Quare ſciſcitandum, an ille pro ſtatu individui plethorico, temperamenti, conſuetudinis, prægreſſorum lochiorum conditione ſufficienter fluat, nec ne, vel plane ſuppreſſus ſit; & licet dicant, quod ſufficienter fluat, uti ſuperius de ordinario menſium fluxu dictum, ſi tamen pathemata urgent imi ventris, numquam medicus dictis habeat fidem, ſed congruo & circumſpecto pergat conſilio. Reliquæ excretiones particulares, lactis, ſpermatis, lacrymarum, axungiæ aurium, muci, ſemper in vitiis organorum, in quibus ſecernuntur, & per quæ excernuntur, aut in labe partium, quæ cum illis organis quocumque modo conſpirant, conſiderentur ratione quantitatis, ac qualitatis, & quatenus remotiores partes exinde in conſenſum trahantur & adficiantur.

§. IX.

Quantum attinet ad excreta artificialia, occurrunt evacuationes ſanguinis per venæſectiones, ſcarificationes, adplicationes hirudinum, quæ an juſte adminiſtrentur, an adſuetæ neglectæ ſint, ſub pathematibus a plethora profectis inquirendum. Seroſæ autem per ſetacea, fonticulos, laxationes, diureſes, ſudationes in balneis aut pediluviis, in adfectibus certis præcipue catarrhalibus reſpiciantur eodem modo; ubi & interdum ulcera antiqua, fonticulorum vicem gerentia, & conſolidata incaute ſub certis circumſtantiis examinanda obveniunt.

§. X.

Aër diſponit ad multos morbos *vid. Dn. D. Præſ. diſſ. de efficac. aër. ad generand. morb.* non quidem per ſe in abſtracto, ſed in concreto conſideratus, quatenus variis heterogeneis commixtus particulis, & in adfectionibus caloris, frigoris, ſiccitatis, aut humiditatis nimis alteratur. Convenit proinde eo magis ad aëris conſtitutionem reſpicere, quo magis ille eſt cauſſa morborum univerſalis. Et cum aëris notabiles alterationes potiſſimum morbos inducant, quando evadit ille ultra ſolitum calidus, vel ſiccus, vel humidus, frigidus, vel ſiccus, vel humidus; & tales alterationes maxime eveniant circa notabiles quatuor temporum anni revolutiones: hinc in morbis, qui tunc obveniunt & omni jure temporum morborum nomine inſigniuntur, in aëris veram conditionem inquirendum erit quibuscunque mathematicis aut phyſicis adminiculis. Hæc enim aëris varia conſtitutio, cum ſit cauſſa communis, communes præterea mor-

L 3 bos